

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 93

София, сръда, 29 май

1929 г.

103. заседание

Вторникъ, 28 май 1929 година.

(Открито отъ подпредседателя В. Димчевъ въ 16 ч. 10 м.)

Председателстващъ В. Димчевъ (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито. Има нуждното число присъстващи народни представители, за да бжде заседанието законно.

Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни представители: Еминъ Тахировъ Агушевъ, Петъръ Анастасовъ, Никола Андреевъ, Ставри Андреевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Никола Аретовъ, Христо Баевъ, Григоръ Василевъ, Никола Владовъ, Вълчо Даскаловъ Вълчовъ, Павелъ Георгиевъ, Стойчо Георгиевъ, Страшимиръ Георгиевъ, Димитъръ Грънчаровъ, Панайотъ Данчевъ, Борисъ Димевъ, Владимиръ Димитровъ, Добри Димитровъ, д-ръ Никола Думановъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Георги Енчевъ, Борисъ Ецовъ, Димитъръ Ивановъ I, Левъ Кацковъ, Колю Кожаклиевъ, Боню Колевъ, Иванъ Колевъ, Тома Константиновъ, Гето Кръстевъ, Кънчо Кънчевъ, Теодоси Кънчевъ, Коста Лулчевъ, Александъръ Малиновъ, Калоянъ Маноловъ, Тончо Мечкарски, д-ръ Кънчо Милановъ, Максимъ Милевъ, Милю Милевъ, Петъръ Миновъ, Добри Митевъ, Владимиръ Начевъ, Радко Начевъ, Димитъръ Нейковъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Иванъ х. Николовъ, д-ръ Хараламби Орошакъ, Петъръ Панайотовъ, Вичо Петевъ, Петко Петковъ, Аврамъ Стояновъ Петровъ, Димитъръ Пешевъ, Александъръ Пиронковъ, Николай Савовъ, Христо Силяновъ, Георги Симеоновъ, Кирилъ Славовъ, Никола Стамболиевъ, д-ръ Константинъ Станишевъ, Христо Статевъ, Петъръ Стояновъ, Христо Стояновъ, д-ръ Владимиръ Такевъ, Петъръ Тодоровъ, Борисъ Толевъ, Желю Тончевъ, Методи Хвановъ, Кирко Цвѣтковъ Христовъ, Владимиръ Христовъ, Александъръ Цаневъ, Кръстю п. Цвѣтковъ, Георги Чернооковъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ, Петъръ Якимовъ, Димитъръ Яневъ и Иванъ п. Ячевъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпускъ на следнитъ народни представители:

На г. Кирилъ Ноевъ — 5 дни;
На г. д-ръ Кънчо Милановъ — 2 дни;
На г. Георги Енчевъ — 3 дни;
На г. Петко Разсукановъ — 5 дни;
На г. Димитъръ Ловчиновъ — 3 дни;
На г. Тома Константиновъ — 1 день и
На г. Димитъръ Пешевъ — 3 дни.

Освенъ това, следва да се разреши отпускъ отъ Събранието на следнитъ народни представители, които сж се ползували съ повече отъ 20 дни отпускъ:

На г. Василь Митевъ — 2 дни;
На г. Ангелъ Узунъ — 1 день;
На г. Борисъ Наковъ Божковъ — 2 дни;
На г. Иванъ Казанджиевъ — 2 дни;
На г. д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ — 4 дни;
На г. Еминъ Агушевъ — 4 дни;
На г. Стефанъ Димитровъ — 6 дни;
На г. Никола Аретовъ — 3 дни и
На г. Боню Колевъ — 4 дни.

Които сж съгласни да имъ се разреши исканиятъ отпускъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Съобщавамъ на Събранието, че сж постѣпили следнитъ питання:

Отъ народнитъ представители г. г. Янко Сакъзовъ и Димитъръ Нейковъ къмъ г. министра на търговията, промишлеността и труда относително стачката на тютюневитъ работници въ Хасково;

Отъ пловдивския народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Гичевъ къмъ г. министра на вътрешнитъ работи и народното здраве за произволи на полицейскитъ власти въ Татарпазарджишка околия.

Тия питання ще се изпратятъ на съответнитъ г. г. министри, за да отговорятъ.

Съобщавамъ на Събранието, че отъ Министерството на вътрешнитъ работи и народното здраве сж постѣпили:

Законопроектъ за разрешаване на Еленската градска община да сключи заемъ. (Вж. прил. Т. I, № 127)

Законопроектъ за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ. (Вж. прил. Т. I, № 128)

Законопроектъ за разрешаване на Габровската градска община да сключи заемъ. (Вж. прил. Т. I, № 129)

Тия законопроекти ще ви се раздадатъ.

Пристѣпваме къмъ първата точка отъ днешния редъ — одобряване договора за неутралитетъ, помирение, съдебно уреждане и арбитражъ между България и Турция — продължение разискванията.

Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Иванъ Каранджуловъ. Отсъствува.

Има думата г. министърътъ на външнитъ работи и изповѣданията.

Министъръ А. Буровъ: Г. г. народни представители! Азъ трѣбва да изкажа моето дълбоко съжаление, че не отъ всички оратори въпросътъ, който добатираме, се разглежда съ онази сериозностъ и се прецени съ онази широкъ погледъ, каквито този въпросъ заслужава. Трѣбва да изкажа, обаче, и моята признателностъ къмъ всички ония господа отъ опозицията и отъ правителственото болшинство, които направиха широка преценка и поставиха тия дебати на една висота, която прави честъ на българския Парламентъ. Азъ мислѣхъ, че по въпроса за одобрение договора съ турската република ще има единодушие въ този Парламентъ, абсолютно и пълно, отговарящо на общитъ разбирания на всички български партии, по поводъ първия договоръ отъ политико-правно естество, който България сключва следъ войната въ духа и разбиранията на нейната миролюбива политика.

Но изглежда, че нашата българска действителностъ още съдържа елементи, повече или по-малко болни, настроени, повече или по-малко субективни, и че дори и по въпросъ, по който единодушието е наложително, пакъ ще се явятъ, макаръ и малки, макаръ и слаби, гласове на дис-

хармония, едни произтичащи от недостатъчно познаване на въпроса, други произтичащи от една доста прозрачна демагогска цел, а трети произтичащи от това, че се забравя едно голямо обстоятелство, какво тук, в този Парламент, както и въ управлението на България ние всички трябва да правим българска политика, а не тракийска, не македонска, не добруджанска. Тук сме всички българци, които въ всички наши разсъждения трябва да изхождаме единствено от общите интереси на България. Изтъкваме ли тая здрава почва, ние рискуваме да изпаднем въ взаимни противоречия, ние рискуваме да изгубим пред вид голъми интереси, за да запазим популярността въ срѣди, където по-малки интереси могат да влинуват известни части от нашето население.

Една международна конвенция от подобен характер не може никога да бъде тълкувана и преценявана едностранчиво, индивидуално, не може да бъде тя отдѣлена от цялата система на една държавна политика и да се преценява дали по отношение на известни интереси тя не създава, да кажемъ, отрицателни страни, неудобства или щети. Но което е още по-важно и което действително заслужава съжаление, то е, че се забрави още от самото начало на тия дебати, какво ние въ този моментъ дискутираме договора за неутралитетъ, помирение, съдебно уреждане и арбитражъ между България и Турция, а не договора за постоянно приятелство и протокола отъ 1925 г., единъ договоръ влѣзъл въ сила вече отъ 4 години, единъ договоръ добилъ санкцията на българския Парламентъ, единъ договоръ, по който тукъ всички партии сѫ имали възможностъ да се изкажатъ, единъ договоръ, по който въ комисията по Министерството на външните работи сѫ станали дълги и предълги дебати, където отговорните хора на българската политика сѫ имали възможностъ да дадатъ исканите обяснения, единъ договоръ, който ангажира честта и подписа на България. Да се дойде подиръ 4 години въ връзка съ единъ формаленъ договоръ за арбитражъ, който не е предназначенъ да даде сила на първия договоръ, който е свършено независимъ отъ него, на който единствената връзка съ него е, че въ договора за приятелство се предвиждатъ цяла серия отъ договори, които трябва да ликвидиратъ нашите отношения съ Турция въ единъ духъ на доверие и приятелство, да се създаде и договоръ за арбитражъ, да се дойде, казвамъ, при такова едно положение, часове и дни да се правятъ коментарии, да се хленчи тукъ, да се оплакватъ хора, които бѣха вече оплакани, безъ никакъвъ практически резултатъ, безъ никаква положителна полза, единствено съ целъ да се покаже, че има тукъ хора, които по-дълбоко радватъ и милватъ за интереситъ на тѣзи нещастници, отколкото българското правителство — това е единъ начинъ на дискутиране, недопустимъ въ единъ Парламентъ, който уважава себе си. Азъ имамъ всичкото право да кажа, че отговорното правителство най-малко толкова милва за тѣзи нещастници тракийци, колкото който да бъде оторизиранъ или неоторизиранъ народенъ представителъ, който се смѣта като тѣхенъ делегатъ, че и то познава този въпросъ тъй-же добре, както който да било другъ, но че то познава и всички други въпроси, цялото политическо положение на България и че когато действува по този въпросъ, то действува съ огледъ на общността на всички ония факти, които опредѣлятъ политическите нужди и политическите интереси въ даденъ политически моментъ.

Хвърли ми се упрекъ, защо не съмъ направилъ предварително експозе, та да станатъ изтънени всички тия дебати. Азъ питамъ добросъвестните народни представители — азъ съмтамъ, че всички сѫ такива — какъвъ смисълъ би имало, ако азъ направѣхъ едно експозе по договора за арбитражъ, когато тукъ специално се говори и дискутира единъ договоръ, подписанъ, приетъ и туренъ въ действие още преди четири години. Можехъ ли азъ да допусна, правейки моето експозе върху подписания сега договоръ, че дебатитѣ ще се развиятъ върху договора, подписанъ преди четири години? Очевидно, не можехъ да допусна, очевидно, азъ не можехъ да направя това експозе, защото щѣхъ да се подложда отново на обвинения: какво ни разправяте за никакъвъ договоръ за арбитражъ; кой е най-невинната, най-леката работа; говорете ни за онуй, което направихте преди четири години, то ни интересува насъ, на него давате сила съ този договоръ. Пакъ щѣхъ да излѣза кривъ азъ. Може ли сериозно да ми се хвърли такъвъ упрекъ? Но понеже така се развиха дебатитѣ, преди да пристѣпя къмъ самия договоръ, който е предметъ на тия дебати, азъ обещахъ и ще изпълня думата

си, да се спра не съ много думи, колкото може по-късо, за да дамъ известни освѣтления предъ народното представителство по отношение на проявенитѣ отъ нѣкои оратори страхове и по отношение на тълкувания, които не отговарятъ нито на действителността, нито на текста на критикувания договоръ.

Договорътъ отъ 1925 г. е дѣло на предшествувашия кабинетъ. Това не значи, че азъ искамъ да се освободя отъ нѣкаква отговорностъ. Бързамъ да заявя, че азъ поемамъ да нося пълната отговорностъ за цялото съдържание на този договоръ заедно съ анекситъ къмъ него. Той бѣ дълго време проучванъ, той е билъ дълго време негосипиранъ, той е резултатъ на една продължителна дипломатическа борба, както става винаги, когато между две правителства се търсятъ окончателни решения на наболѣли въ продължение може би на 20 години въпроси. Имало е моменти на скѣпване преговоритѣ, имало е отлагания за цѣли месеци, правени сѫ следъ това нови опити, правени сѫ нови концесии, докато се достигне най-сетне единъ текстъ, който е единъ компромисъ, а при всѣки компромисъ, очевидно е, че има жертви отъ едната и другата страна. Ползата отъ тѣзи компромиси е, че чрезъ тѣзи взаимни жертви се ликвидира едно болно положение, което прѣчи да се възстановятъ нормалните приятелски отношения между две държави. Тамъ е успѣхътъ за България, тамъ е успѣхътъ и за турската република. Нѣма победи, нѣма победители; нѣма надхитрени, нѣма надхитрили; има две умни правителства, които, при една правилна преценка на интереситъ на своите държави, чрезъ този актъ сѫ установили едно здраво положение между тѣхъ и една възможностъ тѣхните отношения да се развиятъ по-нататъкъ въ духа на по-голяма близостъ и най-голямо мирно сътрудничество. И затуй въ самия този договоръ, въ неговия чл. 3, безъ да се поменава за протокола, който е единъ анекскъ, въ самата главна частъ на този договоръ се казва: „Високитѣ договарящи страни сѫ съгласни да сключатъ една търговска конвенция, една конвенция за установяване и единъ договоръ за арбитражъ“. Конвенцията за установяване е била подписана едновременно съ договора за приятелство. Търговскиятъ договоръ е подписанъ отъ менъ преди година и половина при общото одобрение на българския Парламентъ. Въ изпълнение на едно поето задължение и въ духа на една разумна и систематически следвана политика явява се последниятъ актъ, подписването на предвидения въ чл. 3 договоръ за арбитражъ.

Ако има нѣщо да се критикува, то не би трѣбвало да бъде, защо подписваме договоръ за арбитражъ — това е единъ ангажментъ, поетъ отъ българската държава, отъ българския Парламентъ, още при гласуването на този текстъ — а да се види и да се търси дали въ текста на този договоръ за арбитражъ има постановления, които сѫ вредни по своето естество за интереситъ на българския народъ или които сѫ въ противоречие съ неговата миролюбива, лишена отъ всѣка провокация, политика. И тогава биха били прави да критикуватъ. Но да се критикува самото изпълнение на едно поето отъ българското правителство формално задължение, е нѣщо до такава степенъ неумѣстно, че азъ искамъ да вървамъ, какво и тѣзи, които влѣзоха въ този погрѣшенъ пътъ, съзнаватъ въ себе си, че сѫ сгрѣшили.

Кое собствено се критикува и върху кое се най-много наблегна като дефектъ на този договоръ?

Първо е, че чрезъ букви б и в българското правителство чрезъ този договоръ узаконило изгонването на българитѣ отъ източна Тракия и вземането на тѣхните имоти отъ турската държава безвъзмездно, и като че ли иска да се изкара какво тѣ сѫ били въ притежание фактическо на тѣзи имоти, тѣ сѫ могли да ги ревандиратъ, тѣ сѫ могли да влѣзатъ въ тѣхното владение, но понеже българското правителство формално се е отказало отъ това нѣщо, то ги е лишило отъ стойността на тѣзи имоти, влѣзали на една сума отъ 10 милиарда. Колкото думи, колкото твърдения, толкова грѣшки и толкова противоречия съ истината. Азъ съжалявамъ, че по известни съображения не ми е удобно да влизамъ въ точни цифри — ще ме разберете защо. Но като вземамъ цифритѣ, които се посочиха отъ нѣкои отъ ораторитѣ, 160.000 бѣжанци отъ Източна Тракия — така мисля, г. попъ Николовъ. . .

Д. п. Николовъ (л. сг): 166.650 души подадоха петиция въ мирната конференция въ Ньой. Тази цифра е друга, а ние сме ги смѣтали винаги не по-малко отъ 200 хиляди.

Министър А. Буровъ: Въ всеки случай тази цифра се подхвърля тук от един народен представител, доколкото си спомням, 166 хиляди души. Въ тази цифра, когато тя е образувана, много преди подписването на тая конференция, българите от Тракия не са били деляни на категории. Въ нея цифра влизат тѣзи, които са се изселили преди 1913 г., октомврий месец, и които не са малко. Въ този брой влизат българите, изселили се от Мала-Азия; въ този брой влизат българите, изселили се от района на Цариградската префектура, а цифрите на бѣжанците от тия райони са доста значителни. На основание на една точна статистика мога да ви посоча, че само българите, изселили се от Мала-Азия, превишават 18.000 души. И ако направите съответното намаление за българите, изселили се било преди 5 октомврий 1913, било от Цариградската област, ще намърите, че това число трѣбва да бъде още значително намалено. Защо правя тия намаления? Защото тия три категории не попадат под режима на конвенцията, тѣ запазват своята собственост, която се гарантира чрез договора от 1925 г., и още повече чрез договора, който предлагам днес на вашето обсъждане. Ако приемем, че остават 100 — нека бждат 120 хиляди души — които отговарят на не повече от 25 хиляди семейства най-много, дори 20 хиляди семейства, фантастичната цифра от 10 милиарда лева имоти, оставени там, веднага блѣска пред всички ви. Ако тя се приеме, би значило, че всѣко бѣжанско семейство от Източна Тракия е оставило там имоти на стойност 500.000 л. За оня, който знае каква е горе-долу стойността на имотите въ Източна Тракия през периода на изселването, на ако щете и днес, ще се види ясно до какви преувеличения се отива, когато се борави съ цифра съ тенденциозни цели.

Д. п. Николовъ (д. сг): Въ цифрата 166 хиляди души влизат само онѣзи, които са от поробена Тракия, а не ония, които са се изселили по-рано.

Министър А. Буровъ: Недейте ме предизвиква. Азъ имамъ цѣли таблици, изучени съ семейства по семейства, околия по околия, и мога да ви кажа точните цифри. Тѣзи данни са събирани по начинъ много обективенъ.

Д. п. Николовъ (д. сг): Не са точни.

Министър А. Буровъ: Вашите са точни!

Председателстващ В. Димчевъ: Моля, недейте пресича министра.

Министър А. Буровъ: Имамъ, за щастие, сравнително обективни данни, от които можемъ да видимъ каква е срѣдната стойност на имотите на единъ български бѣжанец от Западна Тракия. И азъ не мога да мисля и да вѣрвамъ, че имотите на българите от Източна Тракия имаха една срѣдна стойност по-голяма от имотите на българите въ Западна Тракия. Тая срѣдна цифра е установена от преценките на Смѣсената комисия за изселителите се от Западна Тракия български семейства. Тя дава срѣденъ коефициентъ около 900 долара на семейство, което прави 130.000 л., което отговаря, ако щете, и на срѣдната стойност въ България на имота на едно срѣдно земеделско семейство. Кѣде е 130.000 или 150.000 л., кѣде е 500.000 л., на колкото довеждат Вашите фантастични обобщения, г. попъ Николовъ?

Д. п. Николовъ (д. сг): Бѣжанците от Източна Тракия бѣха най-малко три пѣти по имотни от тия от Западна Тракия.

Министър А. Буровъ: Но цената на имотите въ Източна-Тракия е пет пѣти по-ниска отколкото цената на имотите въ Западна Тракия. Съвършено друга е цената на имотите въ долината на Марица, въ долината на Мѣста, около Сѣресъ и т. н. и съвършено друга е на онѣзи имоти, които видяхме тамъ въ 1912 и 1913 г. Има очевидно едно грамадно преувеличение — това не можете да го оспорите.

Д. п. Николовъ (д. сг): Напротивъ, г. министре, имотите на българите въ Източна Тракия бѣха много по-ценни от тия на българите въ Западна Тракия, особено имотите въ долината на г. Еркене — тракийския Нилъ.

Министър А. Буровъ: Но азъ приемамъ за минута, че ако цифрата не е 10 милиарда, може да възлѣзе на 3—4 милиарда лева. Споредъ нашите проучвания, настрѣща това има турски имоти, които попадат също подъ режима на букви б и в, които по стойност, доста много се прибли-

жаватъ къмъ стойността на оставените от българите имоти. И когато въ 1913 г. за зоната от 15 км. са се водили преговори между нашия делегатъ и турския, върху базата на взаимното компенсиране да се преценятъ имотите на изселените от едната и другата страна, резултатътъ е билъ — азъ имамъ тукъ цифрите отъ официални рапорти — че споредъ турската оценка, турските имоти струватъ между 4 и 13 милиона гроша повече отъ нашите, а споредъ българската оценка, нашите имоти струватъ отъ 5 до 20 милиона гроша повече отъ турските. И поради тѣзи несъгласия цѣлата работа остава, като че има еквивалентност.

Но отивамъ по-далечъ; приемамъ, че българското население тамъ, изгонено при тежки условия, обездомено, е имало имоти на стойност значително по-голяма отъ стойността на имотите, които подъ режима на сѣщитѣ членове оставатъ въ полза на българската държава. Повтарямъ още веднѣжъ: чрезъ този договоръ ли ние изоставихме тѣзи имоти, имаме ли ние фактическата възможност да въдворимъ тия хора въ владение на тѣзи имоти? Не знаете ли, г. попъ Николовъ, че дори подъ режима на Цариградския договоръ, който нѣкои тукъ оплакватъ, опитите, които се правиха отъ българското правителство въ 1913 г. да влѣзатъ българите въ владение, макаръ че се предвиждаше въ договора, срещнаха категорически отпоръ? Знаете ли го това?

Д. п. Николовъ (д. сг): Зная го, г. министре.

Министър А. Буровъ: Знаете ли нѣщо повече — че въ връзка съ това още тогава е имало размѣнени ноти?

Вѣрно е, че чл. 9 отъ Цариградския договоръ предвиждаше въ полза на онѣзи българи, които бѣха напуснали мѣстата си, правото да се завърнатъ въ 2-годишенъ срокъ. Една смѣсена турско-българска комисия се създаде презъ есента на 1913 г. въ Одринъ да се занимае съ този въпросъ, но още въ първото заседание турската делегация заяви, че турското правителство нѣма да допусне българите отъ Лозенградския и Одринския санджаци, т. е. голѣмата маса бѣжанци, да се завърнатъ. Нашата делегация се прикри съ това явно нарушение на Цариградския договоръ и подписа съгласението за бѣжанците отъ Тракия на 2/15 ноемврий 1913 г.

Д. п. Николовъ (д. сг): Това е първата грѣшка.

Министър А. Буровъ: Азъ Ви увѣрявамъ, че първата грѣшка датира отъ по-ранните царе, които не са успѣли да запазятъ българското царство, а може би и отъ демагози, които тогава са тровили сърцето на българина.

Д. п. Николовъ (д. сг): Ако не въ 1913 г., то въ 1914 г. трѣбваше да го направятъ.

Министър А. Буровъ: (Чете) „Заслужава да се отбележи, че и Министерството на външните работи е предписало на Цариградската ни легация — писмо № 3.791 отъ 14 ноемврий 1913 г. — да нотифицира, че българското правителство одобрява спогодбата“ — т. е. отказването отъ прилагането на чл. 9 отъ Цариградската конвенция. „Тогавашиниятъ пълномощенъ министъръ въ Цариградъ, г. Тошевъ, донесе това до знанието на турското правителство на 3 декемврий с. г. съ нота подъ № 421“ и т. н. „На 22 януарий 1914 г. турското правителство отговаря, че и то одобрява Одринското съглашение“.

Какво значи това? То значи, че още въ 1913 г. е постигнато споразумение, поради фактическата невъзможност за България да принуди турското правителство да въдвори или да позволи на българските бѣжанци да се въдворятъ въ своите имоти. Още въ 1913 г. е постигнато споразумение между Турция и България, какво подобно въдворяване нѣма да става, какво тая частъ отъ Цариградската конвенция нѣма да се прилага.

Какво ново сме дали ние тогава въ конвенцията отъ 1925 г.? Какво можеше да направи което и да било българско правителство, което желае да живѣе въ миръ съ турската република, което нито е имало силата, нито е имало възможността, нито е имало желанието да наложи съ сила зачитането правата на бѣжанците на България, отъ което зачитане друго българско правителство още въ 1913 г. се е отказало?

Д. п. Николовъ (д. сг): Какво е това приятелство и съюзничество!

Министър А. Буровъ: Споредъ туй, което разбирамъ отъ вашите приказки, понеже сме били безсилни съ война...

Д. п. Николов (д. сг): А, не, не е такава моята мисъл.

Министър А. Буров: Такава е логиката. — ... понеже сме били безсилни с война да наложим нашето право, понеже, от друга страна, от нас се искат жертви, ние тръбваше да предпочетем да стоим навъсени и настръхнали, с едно непрекъснато подчертаване на нашите права, в едно състояние на два настръхнали съсед, готови да се хванат в първия удобен момент за гушитъ; понеже България в него момент бърше слаба, понеже в него момент другата държава е била по-силна или се е мислила по-силна тя тръбваше да чака да се засили България, та когато дойдат едни политически конюнктури благоприятни, да се остави да бжде удушена. Мислите ли вие, че това е мир, г. п. Николов? Мислите ли вие, че подобни отношения между държавите тръбват да съществуват? Мислите ли вие, че положението, в което се намира България и което създава по всички граници на България поводи за недоволства, може да й позволи лукса на такава една политика?

Д. п. Николов (д. сг): Съвсем не мисля това.

Министър А. Буров: А, съвсем не мислите това!

Д. п. Николов (д. сг): Но азъ казвамъ, че ако действително турската държава е искала искрено приятелство с България, тръбваше и тя да направи известни жертви в това отношение.

Министър А. Буров: Но понеже Турция смѣта, че съ точка „б“ и „в“ тя прави същата-же услуга на България, понеже и между турците има хора с Вашия манталитет, които сѣ убедени, че Турция е дала по-много, че туй, което турските подданици сѣ оставили в България, като имотъ, представлява по-голяма стойност — ако турското правителство бѣше уйдисало на тяхния умъ, пъкъ и ние тукъ на Вашия умъ, какво положение щѣше да настѣпи? Щѣше да настѣпи туй, което азъ рисувамъ: положение на една мълчалива война. Азъ правя апелъ къмъ всички ви, или ще се разберете с една държава, с която имате спорни въпроси, или ще ги разрешите с война, или ще остане едно положение на обтегнатост и на болезненост в вашите отношения, което не може да бжде в интерес на една държава, която иска миръ. Нѣма другъ изходъ отъ тая трилема.

И опитътъ полюбовно да се разреши този въпросъ е довел до този резултатъ. Можемъ ли ние да си позволимъ лукса да практикуваме тукъ, на Балканите, политика на „сплендидъ изолейшънъ“, както единъ голѣмъ английски държавникъ бѣ характеризиралъ преди 25 години английската политика? Ако бѣхме Велико-Британия, тая красива фраза, която е, ако щете, единъ актъ на върховно високоумѣние, можеше още да я кажемъ ние. Но да я каже единъ български общественикъ, да практикува политиката на абсолютна сигурностъ чрезъ свои собствени сили, да negliжира добрите отношения сѣ околните свои съседни, да мисли, че правото работи само за себе си и че то е достатъчно, за да гарантира интереситъ на една държава — това е една наивностъ романтическа, която води до катастрофи.

Д. п. Николов (д. сг): Никой не мисли така.

Министър А. Буров: Да се мжчимъ да преценяваме историческите събития презъ кървавата призма на миналото, непрекъснато да човъркаме стари рани, да излѣземъ отъ тая предпоставка, че веднѣжъ България била в войни и в сѣперничество сѣ друга държава, ямата вече е изкопана и нищо не може да я изпълни — ни времето, ни здравиятъ смисълъ, ни взаимно прецененитъ интереси, ни новитъ нужди на живота — това логически води къмъ изолацията, а всѣки народъ по отношение на всички съседни народи. Защото, азъ не зная въ историята примѣръ, на който и да било народъ, който презъ известенъ периодъ да не е билъ в остри кървави борби сѣ своите съседни. Само че умнитъ хора и умните държавници, вмѣсто да трѣгватъ оттамъ, за да вадятъ заключения пессимистически, вмѣсто, както казахъ азъ, презъ кървавата призма на миналото да гледатъ на всички бѣдещи възможности сѣ чувство на недовѣрие и на мѣстъ, напротивъ, държейки смѣтка за нуждитъ на своите народи, държейки смѣтка за безконечната цена на мира, трѣсятъ да забравятъ, трѣсятъ да намѣрятъ точки на допирание, чрезъ които новитъ

имъ отношения, опрѣни върху една по-здрава и по-съответствуваща на интереситъ на двата народа и на курса на новото време политика, могатъ да имъ позволятъ да живѣятъ. Когато ние трѣсимъ тия допирни точки, когато ние искрено и лоялно туримъ булото на миналото, когато ние искрено и лоялно трѣгнемъ вѣ пътя на едно приятелство, на едно мирно сътрудничество, ние вървимъ сѣ новото време, г-да — не тия, които ни критикуватъ. Ние сме носители и изразители на новия курсъ на човѣшки отношения вѣ областта на международния животъ. Нѣщо повече — ние сме изразители точно на теженията на българския народъ, който иска миръ и който само отъ мира чака успѣхъ вѣ бѣдещето. (Ръкоплѣскания отъ говориститѣ)

Скъпо сме платили! Да приемемъ, че скъпо сме платили. Вѣ тая смѣтка — банкерска ли, бакалска ли, не знамъ каква — на „давамъ“ и „взимамъ“, държи ли се смѣтка за стойността на затвърдяването на едни мирни и довѣрчиви отношения сѣ единъ съседъ — за важността на една Турция? Това вѣ баланса влиза ли? Държи ли се смѣтка за невъзможността по другъ пътъ да наложимъ и да запазимъ тия интереси, за които вие говорите? Държи ли се смѣтка за цѣлото настроение на цивилизования свѣтъ, който днесъ иска ликвидиране широко, дълбоко на всичко онова, което може да стане източникъ за спорове и за конфликти между народитѣ? Ако вие държете смѣтка, г. п. Николов, вие нѣмаше да кажете, че цѣлото това дѣло е дефицитерно, че то не защитава интереситъ на България, че то не държело смѣтка за интереситъ на България.

Д. п. Николов (д. сг): Азъ мисля, че ако внимаете по-добре вѣ моята речъ и моите заключителни думи, ще разберете, че азъ искахъ Турция по отношение на България да проявява реално същитѣ чувства, същото приятелство, каквито проявява нашето правителство и българскиятъ народъ къмъ Турция, а не само Турци да взема, а България да дава.

Министър А. Буров: Не сѣ думи като Вашите, не сѣ речи като Вашите ще помогнете за създаване на такива чувства на довѣрие, за каквито говорите. Тѣкмо обратното: ще способствувате да създадете подозренията, че вѣ България съществува една тракийска партия, че тя, подчинявайки интереситъ на България подъ своите схващания, е непримиримъ противникъ на турската република, че тя смѣта, че въпроситѣ стоятъ отворени, че нищо ликвидирано нѣма, че неправдата е консумирана, но че правдата, въпреки туй, живѣе, ще живѣе и ще протестира во вѣки вѣковъ. Ето какъ ще се изтълкуватъ Вашите думи! Азъ знамъ, че това не е така. Азъ знамъ, че може би вѣ дѣното на Вашите критики има една малка задна българска идея — и то показва колко добри българи вѣ същностъ сте вие, тракийцитѣ — ние ще плачемъ, та дано българското правителство намѣри начинъ, щото онова, което е отпуснато на турцитѣ, да го даде на насъ подъ нѣкаква форма. Нѣма нужда, г-да, отъ тѣзи плачове, нѣма нужда отъ тѣзи обходни маневри.

Д. п. Николов (д. сг): Ние не плачемъ, а защитаваме правата си, правата на тракийските българи.

Министър А. Буров: За българската държава еднакво сѣ мили всички български прокудени чедъ, които трѣсятъ тукъ убожище. За всички тѣхъ тя е еднакво любеща майка, която вѣ кръга на своите сили не мѣкото си, а кръвта си е давала много пъти. И никой не може да хвърли упрѣкъ върху България, че е била скѣперница вѣ туй отношение. Та нѣмаше нужда отъ тия обходни, подготвителни мѣрки, срѣдства и похвати.

Д. п. Николов (д. сг): Не съмъ преследвалъ тая целъ, която ми приписвате. Искахъ да установя и да подчертая, че нѣма взаимностъ и справедливостъ вѣ отношенията между дветѣ страни.

Министър А. Буров: Продължавамъ върху първата конвенция.

Третата критика бѣ върху фамозната буква г, около, която особено единъ отъ ораторитѣ, бившъ секретаръ на Министерския съветъ, пролѣ тукъ горчиви сълзи и едва ли не искаше да каже, какво цѣлото българско селско население е подъ угрозата на една експроприация, тѣй като цѣлото то, или половината отъ него, владѣе земи, които сѣ взети отъ изселени турци, преди датата на обявяване войната — 5/18 октомврий 1912 г. Какво казва буква г?

Г-да! Азъ бихъ желалъ внимателно да я чуете, да чуете и моитѣ коментарии, та всѣки отъ васъ да си призви заключение тогава. (Чете)

„Недвижимитѣ имоти, отъ какъвто и да е видъ, находящи се въ България и принадлежащи на турски подданици или находящи се въ Турция и принадлежащи на български подданици, които оставатъ извънъ приложението на предишния членъ“ — предишния членъ, който се отнася за тия, които сѣ изселили следъ 5/18 октомврий 1912 г., значи, не за тѣхъ, а за онѣзи, които сѣ изселили по-рано — „ако законнитѣ имъ собственици“ — под чертавамъ този епитетъ „законнитѣ имъ собственици“ — че ги владѣятъ понастоящемъ, ще бждатъ върнати на тѣзи послѣднитѣ, на правонаимитѣ или на тѣхнитѣ пълномощници. Всички мѣрки и изключителни разпорѣждания, които по какъвто и да било причина сѣ били приложени върху тѣзи имоти, ще бждатъ отмѣнени веднага следъ влизането въ сила на настоящия протоколъ.

„Приходите отъ имотитѣ, които сѣ били секвестрирани, ще бждатъ изцѣло внесени на тѣхнитѣ собственици.

„Въ случай, че имотитѣ сѣ заети отъ заселници или отъ мѣстни жители, на заинтересованитѣ собственици ще бжде даденъ единъ справедливъ наемъ. Заинтересованитѣ ще трѣбва да установятъ предъ надлежнитѣ сѣдебни учреждения на респективнитѣ страни, чрезъ всички законни доказателства, обстоятелството, че сѣ напуснали мѣсто-произхождението си преди 5/18 октомврий 1912 г.

„Разбира се, че горнитѣ клаузи споредъ случая, за който се отнасятъ, се прилагатъ сѣщо и за имотитѣ на лицата, посочени въ първитѣ две алинеи на § Б“.

Какво иска да каже този членъ? Една работа много невнятна, много ясна и която въ смѣтностъ и безъ този членъ съществува. Каква е тя? Че този, който е законенъ собственикъ на единъ имотъ и който се е изселилъ преди 5/18 октомврий 1912 г., следователно, не попада подъ удара на тази конвенция, която го лишва вече отъ правото на собственостъ, има право да ревандикира своя имотъ. Предъ кого ще го ревандикира? Очевидно, предъ българскитѣ сѣдилища. Той ще трѣбва да установи, че е действително законенъ собственикъ. Подъ кой режимъ, по чии закони ще се установява, дали е законенъ или незаконенъ собственикъ? Очевидно, подъ режима на териториалния законъ. Тукъ има юристи отлични, които нѣма да оспорятъ това. Териториалниятъ законъ, когато се касае за България, е българскиятъ законъ, който опредѣля правото за собственостъ, какъ се добива то и какъ то се губи. Какво повече казва този членъ? Едно — и затуй е писанъ — че ако властѣта прѣчи чрезъ известни мѣрки и изключителни разпорѣждания — мѣрки и разпорѣждания, обърнете внимание на тѣзи две думи — това е само властѣта, която може да взема мѣрки, това е само властѣта, която може да дава разпорѣждания — ако, прочее, властѣта чрезъ известни мѣрки и разпорѣждания прѣчи, щото законниятъ собственикъ да влѣзе въ владение на тия имоти, тая властъ трѣбва сама да отмѣни тия мѣрки и тия разпорѣждания. Напр., въ война бѣхме, известни имоти бѣха секвестрирани. Кой прави този секвестръ, кой туря тая възбрана? Държавната властъ. Тя ще трѣбва да я отмѣни. Други имоти, взети отъ държавата за държавни нужди не на основни на законъ, не придобити като собственостъ, а просто за използване, за да се задоволятъ известни обществени нужди — ако държавата не е въ положение да повърне тия имоти, ще трѣбва да плати единъ законенъ наемъ. Та нима, при сегашното положение на нашето законодателство, ако се явятъ законни собственици предъ българскитѣ сѣдилища, установятъ своето право на собственостъ по безспоренъ начинъ, установятъ отъ друга страна, какво се иска отъ конвенцията, че не подпадатъ подъ изключенията, предвидени за онѣзи, които сѣ изселили следъ 5/18 октомврий 1912 г., нима тия хора нѣматъ право да ревандикиратъ своя имотъ, нима можемъ да имъ противопоставимъ нѣкакво препятствие? Очевидно, не можемъ.

Но каза се по-нататъкъ: имало размѣнени писма и въ тия размѣнени писма изрично се казвало, че това трѣбва да стане безъ възражение. Ами, разбира се, че трѣбва да стане безъ възражение. Стига заинтересованата страна да докаже, че е законенъ собственикъ, стига тя да докаже предъ българскитѣ сѣдебни учреждения, че не подпада подъ удара на букви Б и В отъ договора и отъ протокола, който е анексъ, за да нѣма право никой да прави нѣкакви възражения и да ѝ се остави на свободно ползуване имотътъ. Къде вие, г-да, отъ опозицията, които критикувате договора, видѣхте тая страшна опасностъ, че чрезъ буква Г

едвали не цѣлятъ режимъ на собствеността въ България ще бжде пертурбиранъ? Азъ търся да я видя и ви питамъ добросъвестно, къде вие я видѣхте?

Обясненията, г-да, които азъ ви давамъ, отговарятъ не само на текста и на буквата точно на договора, но тѣ отговарятъ и, какъ да кажа, на цѣлия духъ, който е владѣлъ презъ време на преговоритѣ. Всѣкакви негосипации за единъ договоръ иматъ своята характеристика, своя отпечатъкъ; около всичките преговори се създава известна атмосфера, която характеризира тия преговори и дава възможностъ за едно по-правилно тълкуване на постигнатитѣ резултати. Е добре, азъ ви казвамъ, че единственото заключение, което може да се направи отъ всичкитѣ преговори, е точно туй, което азъ ви давамъ като тълкуване на буква Г отъ протокола, анексиранъ къмъ договора за приятелство.

Но имало било въ Външното министерство цѣла грамаца списъци, които се назили въ тайна, за речидикация отъ подобенъ характеръ. Не е вѣрно това, г-да, никакви подобни списъци нѣма. Има единъ или два единични случая на лица, които сѣ отправили къмъ Външното министерство за доста скромни имотни претенции и които въ смѣтностъ сѣ сбъркали адреса, защото тѣ трѣбва преди всичко да се отправятъ къмъ българскитѣ сѣдилища. Това е то.

Какво остана тогава отъ всички критики около протокола, който е прибавенъ къмъ договора за приятелство? Да, има още една — че ние сме се били отказали отъ постановленията на Цариградската конвенция? Ами азъ ви казахъ по-рано, че по най-сжщественитѣ части отъ тая конвенция, ние сме се отказали още въ 1913 г. и, че, ако има нѣкоя жертва, която се е направила, тя се е направила въ 1913 г. като изпразните Цариградската конвенция отъ чл. чл. 8 и 9, които засѣгатъ тѣзи въпроси, отъ които ние сме се отказали още тогава, онова, което остава, е повече въ наша тежестъ, отколкото въ наша полза и, следователно, отказването отъ тая конвенция не само не носи щети за България, а, напротивъ, носи подобрения.

Друга сжществена критика по старитѣ конвенции азъ не си спомнямъ да се направи. Направи се една критика на чл. 5 отъ новия договоръ, която критика е въ смѣтностъ свързана пакъ съ старата конвенция. Съ коментаритѣ около чл. 5 едвали не се искаше да се извади заключението, че всѣки турски подданикъ ще бжде въ състояние, като опита по-напредъ една процедура предъ нашитѣ сѣдилища, да тегли следъ туй българската държава предъ арбитражъ, за да установява тамъ своитѣ частни права. И се чудѣше г. Януловъ, какъ се е допуснало туй противоречие между алинея първа и алинея втора на чл. 5, като че-ли тия две алинеи се изключватъ. Нека прочетемъ и този чл. 5, защото това е най-добриятъ способъ, и да видимъ, дали този членъ създава нѣкакви нови правоотношения, дали той създава нѣкакви права, дали той измѣня нѣщо, дали той дори засилва и подсилува претенции, които могатъ да намѣрятъ своя източникъ и основа въ старитѣ конвенции.

Какво казва чл. 5? (Чете)

„1. Ако се касае за единъ споръ, предметътъ на който, споредъ вътрешното законодателство на една отъ странитѣ, спада въ компетенцията на сѣдебнитѣ власти, тази страна може да се противопостави, щото този споръ да бжде подложенъ на разнитѣ процедури, предвидени въ настоящия договоръ, преди едно окончателно решение да е било издадено отъ компетентната властъ въ подходящи срокове.

„2. Страната, която въ тоя случай пожелае да прибѣгне до предвиденитѣ въ настоящия договоръ процедури, трѣбва да извести другата страна за своето намѣрение въ срокъ отъ една година, считанъ отъ поменатото решение“.

Г. Януловъ казва: „Вѣрно е, че споредъ първата алинея въпроси отъ подобенъ характеръ трѣбва да бждатъ разрешавани отъ компетентната сѣдебна властъ, но това не спира правото на потърпевщата страна или на недоволната страна, въ единъ срокъ отъ една година, следъ като дочака окончателното произнасяне на надлежния сѣдъ, да се обърне къмъ процедурата на сѣдебно решение, на арбитражъ. Следователно, всичката тази привидна гаранция, която се дава въ първата алинея — какво въпроси отъ подобенъ родъ, които сѣ отъ компетенцията на българското правосѣдие или на турското, респективно, ще бждатъ окончателно разрешени отъ българското правосѣдие — пада. Напротивъ, касае се само за единъ предварителенъ стадий: ако остане доволна страната, решението на този стадий ще бжде окончателно, обаче тя има винаги право да отиде

и по-далеч и по-високо". И казва по-нататък г. Януловъ: „Ето, въ това има противоречие“. Никакво противоречие няма. Ако г. Януловъ беше прочел внимателно договора по-надолу, напр., чл. 9, може би, щеше да му стане ясна целта, смисъла и значението на алинея втора на чл. 5.

И. Януловъ (с. д): Именно въ чл. 9 се казва, че ще се плати едно справедливо обезщетение, въпреки решението.

Министъръ А. Буровъ: Какво казва чл. 9? Чл. 9 казва следното: (Чете) „Ако съдебното или арбитражното решение признава, че едно взето решение или заповѣдана мѣрка отъ една съдебна власт или всѣка друга власт на една отъ странитѣ е въ пълно или частично противоречие съ международното право и ако конституционното право на казаната страна не допуска, или не допуска напълно да бъдатъ премахнати последицитѣ отъ това решение или отъ тази мѣрка, странитѣ се съгласяватъ, че на пострадалата страна трѣбва да се даде чрезъ съдебно или арбитражно решение: едно справедливо удовлетворение“. Какво значи това? Това значи следното. Преди всичко касае се за спорове между държави. Това трѣбва да бъде ясно, дебело подчертано и напълно разбрано. Ако, прочее, се яви споръ между двете държави, който споръ по силата на нашето законодателство трѣбва да се разрешава отъ нашитѣ съдебни органи, тѣ иматъ право да издадатъ своето решение. Но ако дадената мѣрка или актъ на българското правителство е незаконна, макаръ че предъ българското правителство тя е законна, въ смисълъ, че противоречи на общоприети принципи на международното право, подобенъ актъ или подобна мѣрка може да бъде атакувана предъ арбитражнитѣ съдилища по процедурата на помирение. Вие, г. Януловъ, който сте партизанинъ на принципа на арбитража и на задължителния арбитражъ, Вие, който знаете цялата история на борбитѣ, които сѣ се водили около възприемането на този принципъ, който всѣки денъ става все по-широкъ и по-широкъ, Вие, който не можете да не знаете какво значение проповѣдницитѣ на мира даватъ именно на този принципъ — на възможността да се атакува дори и единъ вътрешенъ законъ на една държава, ако той е незаконенъ отъ точка зрение на международното право, ако той лишава отъ естествено право една категория гражданъ — Вие трѣбва само да аплодирате на редакцията на чл. 5 тъй, както тя е направена, защото тя не само отговаря на една нужда, защото не само отговаря на една правда, а тя е въ духа на всичкитѣ нови постановления на арбитражнитѣ договори, които се сключватъ. И ако искате доказателства, азъ ще ви ги дамъ и тѣхъ, за да видите какъ хората разбиратъ тази работа. Тоя членъ не съмъ го създавалъ азъ; ако бѣхъ го създавалъ азъ, щѣхъ да се гордя, но съ всичката си скромностъ азъ ви казвамъ, че азъ го взехъ отъ текста на изработения проектъ — моделъ въ Женева отъ най-видни юристи, интернационалисти, за договори и за арбитражъ и съдебно помирение. (Чете) Convention générale de règlement judiciaire, d'arbitrage et de conciliation“. Въ чл. 3 на тоя моделъ се казва дословно същото, което ние казваме въ чл. 5 (Чете):

„1. S'il s'agit d'un différend dont l'objet, d'après la législation intérieure de l'une des Parties, relève de la compétence des autorités judiciaires, cette Partie pourra s'opposer à ce que ce différend soit soumis aux diverses procédures prévues par le présent traité, avant qu'une décision définitive ait été rendue dans des délais raisonnables par l'autorité compétente.

2. La Partie qui, dans ce cas, voudra recourir aux procédures prévues par le présent traité, devra notifier à l'autre Partie son intention dans un délai d'un an, à partir de la décision susvisée“.

Ако и това не ви стига, азъ имамъ тукъ едно издание на Обществото на народитѣ отъ 1927 г., което дава характеристика на договоритѣ за арбитражъ изобщо и ги групира въ голѣма група, за да намѣрите кое е общото въ тѣзи договори. И ето какво се казва въ страница 25: (Чете) „32 договори, макаръ че приематъ, какво спороветѣ, зависещи отъ компетенцията на националния съдия“, могатъ да бъдатъ подложени на арбитражъ, турятъ, обаче, като условие, че трѣбва да се чака да се вземе окончателно решение отъ съда на компетентната нация. 32 договори между европейски държави и то най-новитѣ договори, тѣзи, които сѣ вдъхновявани отъ единъ новъ духъ, начело съ първия договоръ, сключенъ отъ Германия — не мога да ви кажа въ този моментъ съ-кого.

Германия първа е внесла тази клауза и откакъ я е внесла, систематически се повтаря въ всички договори, които се сключватъ следъ това. Кажете ми за Бога, г-да, тогава, ако това е една клауза, препоръчана отъ Обществото на народитѣ, което въ тази материя търси резултати и то резултати на миръ и на успокояване; ако тя е практикувана отъ 32 държави въ тѣхнитѣ договори помежду имъ, ако тя е била предметъ на проучване отъ най-видни юристи и препоръчвана отъ тѣхъ, може ли сериозно въ този Парламентъ да се поддържа, че тя едва ли не е нѣкакъвъ капанъ, въ който българското правителство се е уловило, нѣкаква грѣшка на отговорния министъръ?

И. Каранджуловъ (мак): Дори и да не е представенъ и препоръчанъ отъ Обществото на народитѣ, този текстъ самъ по себе си е добъръ.

Министъръ А. Буровъ: Разбира се, че е добъръ. Азъ ви казахъ въ кои случаи арбитражътъ ще може да отиде противъ едно решение на законния компетентенъ съдъ. Ще отиде ли той да го ревизира по същество? Това не е негова работа. Азъ ви четохъ чл. 9, той е доста ясенъ. Ще отиде ли той да влиза въ изследване на фактитѣ? Нито е компетентенъ, нито е възможно. Той може да бъде сезиранъ и ще бъде полезно сезиранъ, когато дадена държава по единъ начинъ екстра легаленъ, въ нарушение на установени норми на международното право, създаде едно вътрешно законодателство абюзивно. И понеже това действие на държавата е единъ актъ интернационаленъ, тоя актъ ще бъде атакуванъ като актъ интернационаленъ предъ надлежния арбитражъ, въ случая Хагския трибуналъ за миръ.

И. Януловъ (с. д): Всичко това се касае за бъдещи спорове.

Министъръ А. Буровъ: Недейте отваря и тази материя, защото ако дойдемъ до нея, ще видимъ, че голѣма частъ отъ новитѣ договори не правятъ това хипокритно различие между стари и нови спорове. Каква ефикасностъ ще има цялата тази процедура, ако тя не е въ положение да разреши нѣкакъвъ споръ, който въ продължение на десетилѣтия е тровилъ отношенията между народитѣ? Какво остава тогава отъ всички тия коментарии на чл. 5, алинея втора? Нищо, нищо.

Трѣбва ли да прибавя още едно съображение, че България отдавна се е присъединила къмъ принципа на задължителния арбитражъ? Още на 12 августъ 1921 г. българското правителство е съобщило (Чете):

„Au nom du Gouvernement du Royaume de Bulgarie, je declare reconnaître comme obligatoire de plein droit et sans convention spéciale, vis-à-vis de tout autre Membre ou Etat acceptent la même obligation, la juridiction de la Cour permanente de Justice internationale, purement et simplement“.

България още преди 8 години е адеирала, признала е задължителната компетенция на Хагския съдъ по отношение на всички спорове, появили се между България и друга страна, която приема същата задължителна сила безъ никаква резерва и безъ никакво уговаряне. Следователно, всѣка държава, и Турция включително, би могла съ едно писмо отъ нѣколко реда, съ което заявява, че приема юрисдикцията на Хагския съдъ, да направя този съдъ компетентенъ по отношение на всички спорове между България и Турция, които влизатъ въ рамкитѣ и въ кадритѣ на компетенцията на Хагския помирителенъ съдъ. Следователно, и въ туй отношение ние не правимъ никакви нови ангажменти, освенъ да останемъ вѣрни и последователни на нашитѣ общи разбирания, на нашето постоянно, неизмѣнно стремление да вкараме арбитража като задължителенъ факторъ въ нашитѣ сношения съ всички сили, да дадемъ ново доказателство, пълно, фактическо за нашата воля, чрезъ миръ да се уреждатъ спороветѣ, които може да съществуватъ между България и която и да е друга държава.

Н. Мушановъ (д): Г. Буровъ! Позволете ми единъ въпросъ за разяснение. Следейки дебатитѣ по този договоръ, азъ разбирамъ напредъка, който се прави съ този договоръ относително уреждането на спороветѣ между държава и държава чрезъ арбитражъ. Това, безспорно, е единъ новъ типъ договоръ, възприетъ отъ цивилизованитѣ държави, за което трѣбва да се радваме всички. Вие казвате, че съдебни решения, които се издадатъ въ България отъ нашитѣ съдилища, ако противоречатъ на прин-

ципа на международното право, могат да бъдат ревизирани . . .

Министър А. Буров: Не.

Н. Мушанов (д): . . . по процедурата на този договор, ако сж спорове между държава и държава. Азъ смѣтамъ, че това е погрѣшно.

Министър А. Буров: Държавата може да бъде осъдена да заплати щетитъ, които произхождатъ отъ една незакономѣрна нейна дейностъ или дори отъ единъ незакономѣренъ, отъ точка зрение на международното право, законъ.

Н. Мушанов (д): За да царува правда, дветъ държави възприематъ, че спороветъ, които ще се породятъ между тѣхъ, могат да ги подлагатъ на Хагския съдъ. Обаче не трѣбва да се тълкува, че едно съдебно решение, издадено отъ нашитъ сѣдилища, ще може да бъде ревизирано или анулирано отъ Хагския съдъ, защото това решение противоречи на международното право. Тогава азъ бихъ задалъ следния въпросъ: ако признати по международното право гражданско-имотни права се нарушаватъ отъ законодателството на едната държава, може ли Хагскиятъ съдъ да ги ревизира? Примѣрно, на нашитъ изгнаници отъ Южна Тракия не се призна отъ Турция собствеността на собственитъ имъ имоти. Това отъ гледище на международното право е едно насилие. Може ли да се заведе процесъ въ Турция по силата на този договоръ, и, ако турскиятъ съдъ издаде решение противъ българитъ, които претендиратъ имотитъ си, българската държава да сезира Хагския съдъ, че това решение на турскитъ сѣдилища не е съвмѣстимо съ международното право?

Министър А. Буров: Нѣма да се отмѣни съдебното решение, г. Мушановъ, обаче може да се изиска едно решение отъ Хагския съдъ, съ което да се признае незакономѣрността на акта на турската държавна властъ. Прочутиятъ въпросъ за опантитъ е върху тази база: не се атакуютъ съдебни решения, обаче се атакува законодателниятъ актъ на ромѣнската държавна властъ. Азъ смѣтамъ, че тамъ сме съгласни.

И. Каранджуловъ (мак): Позволете ми да кажа две думи по отношение на това, което каза г. Мушановъ. Не е въпросъ за отмѣняване на съдебно решение. Ако една отъ странитъ повдигне единъ споръ, който е отъ компетенцията на мѣстнитъ сѣдилища на другата страна, тя трѣбва да чака докато последната съдебна инстанция въ другата страна се произнесе по този споръ. Следъ като се произнесе последната съдебна инстанция, въ срокъ отъ една година първата страна има право да отнесе спора въ Хагския съдъ, . . .

Министър А. Буров: Тѣй.

И. Каранджуловъ (мак): . . . не за да иска да се отмѣни съдебното решение, а за да иска едно възмездие. Кога? Когато решението на мѣстното сѣдилище противоречи на международното право. Нашитъ сѣдилища никой пътъ не издаватъ решения противни на международното право.

Н. Мушановъ (д): То е право.

И. Каранджуловъ (мак): Никой пътъ нашитъ сѣдилища не сж въ стълкновение съ международното право. Ние не се боимъ отъ международното право. Когато и да е можемъ да излѣземъ чисти. Следователно, нѣма опасностъ.

Министър А. Буров: Следователно, никаква опасностъ за България отъ прилагане принципитъ на международното право не може да произтече.

Но азъ отивамъ още по-далечъ, за да покажа до каква степенъ погрѣшно и тенденциозно се коментира приемането на задължителния арбитражъ отъ България — като че-ли той е една концесия, която българското правителство е направило на турското правителство. Г-да! Нѣма да ви разкрия нѣкой Богъ знае какъвъ държавенъ секретъ, ако ви кажа, че една отъ причинитъ да се забавятъ преговоритъ около този договоръ лежеше именно въ мѣстнитъ около задължителния характеръ на арбитража. Всѣки ще каже — именно това казаха и ораторитъ отъ опозицията — че турското правителство е настоявало,

българското правителство не е искало да приеме задължителния арбитражъ и най-подире е отстъпило. Фактитъ показватъ тѣкмо обратното. Българското правителство непрекъснато е настоявало за задължителния характеръ на арбитража, турското правителство въ продължение на три месеци бѣ противъ и следъ много усилия се съгласи да възприеме нашата теза. Турското правителство поддържаше, че отъ арбитражъ трѣбва да се изключатъ всички въпроси, които всѣко правителство поотдѣлно, преценявайки субективно и безъ да дава каквито и да било обяснения, смѣтне, че сж отъ компетенцията на суверенната властъ. Споредъ тезата на турското правителство, всѣко правителство имаше право предварително да нареди единъ дълъгъ списъкъ отъ въпроси, които то по своя преценка предварително изключва отъ какъвто и да било арбитражъ. Нашата теза бѣше, че всички въпроси, освенъ онѣзи, които прѣко засѣгатъ държавния суверенитетъ, трѣбва да попадатъ задължително подъ арбитражъ. Водиха се преговори и най-сетне намѣрихме тази формула транзакционна, споредъ която въ случай на споръ дали даденъ въпросъ засѣга или не авторитета на държавата, сѣщиятъ арбитраженъ съдъ, който има да решава по сѣщество въпроса, ще реши предварителния въпросъ, дали повдигнатиятъ въпросъ засѣга или не суверенитета на държавата. Следователно, виждате колко сж неоснователни тѣзи страхове, които се изказаха тукъ, колко тѣ не почиватъ на действителността, до каква степенъ въ турското правителство не е имало умисълъ чрезъ задължителния арбитражъ да направи не знамъ какъвъ стопански превратъ въ България. Азъ настояхъ за този характеръ на арбитража по една много проста причина — че единъ арбитражъ, който зависи отъ произволната и субективната преценка на една отъ странитъ, не е арбитражъ, той е още помирителенъ актъ: опитвамъ да се помира, опитвамъ да създамъ компромисъ, не мога, оттеглямъ се — свършва се. Ако искаме да заздравимъ нашитъ отношения, трѣбва по важни и маловажни въпроси да има отъ дветъ страни чувството, че не силата или интересътъ трѣбва да разрешаватъ въпроситъ, а че има единъ трети факторъ обективенъ, компетентенъ, безпристрастенъ, въ който може да се има довѣрие; и, следователно, всѣка отъ странитъ трѣбва да има чувството, че нейното право ще бъде защитено. Ако нѣма, казвамъ, това въ договора, той остава абсолютно въ голѣма степенъ безъ съдържание. И азъ съмъ доволенъ, че турското правителство въ единъ духъ на компромисъ и на разбирателство влѣзе въ моитъ съображения и следъ дълги негоциации прие текста, който сега прави частъ отъ предложението на вашето обсъждане проектъ.

Това е, което имахъ да кажа по разнитъ критики, които се направиха. Азъ имамъ чувството, че следъ обяснението, което ви дадохъ, нѣма да остане въ съзнанието на никой народенъ представител страхътъ, че голѣми интереси на България сж изложени било чрезъ този договоръ, който е предметъ сега на нашитъ обсъждания, било чрезъ приетитъ преди три години и половина договоръ и актове отъ българското Народно събрание. Азъ имамъ вѣрата, г-да, че вие ще погледнете на този въпросъ съ оная ширина на погледа, за която загатнахъ отначало, и ще прецените, че това е първата сериозна практическа манифестация на политиката на българската държава за миръ, за споразумение; ще си дадете смѣтка, че минаваме отъ думи къмъ дѣла. Не е достатъчно да се говори и повтаря, че ние сме миролюбиви — това се знае; не е достатъчно да се хвали мирътъ — това всѣки прави. Мирътъ има нужда да бъде творенъ; той има нужда да бъде изгражданъ, той има нужда да бъде подготвянъ. И азъ бихъ желалъ, въ вашето съзнание, въ момента, когато ще вдигнете рѣка да одобрите този договоръ, да има чувството, че вие туряте единъ камъкъ къмъ дѣлото на мира, че вие творите, че вие премахвате единъ източникъ на търкания и опасности.

Азъ не искамъ да преувелича значението на този договоръ, не искамъ да падна въ другата крайностъ, или нѣкой отъ васъ да падне въ другата крайностъ: да мисли, че България кой знае какъвъ опасенъ политически актъ прави съ тоя договоръ. Нищо повече — освенъ да констатираме ликвидацията на едно тежко минало и да туримъ здравитъ основи на едно свѣтло бъдеще въ нашитъ отношения съ съседната турска република; да дадемъ на турския народъ ново доказателство, че, забравяйки миналото, или, ако щете, черпейки отъ това минало само едно чувство на взаимна почитъ, ние сме решени лоялно да подадемъ рѣка, за да творимъ дѣлото на мира безъ провока-

ция спрямо когото и да било, без желание да злопоставимъ когото и да било, но и без чувството, че сме ограничени въ пълното упражнение на нашата суверенностъ като държава.

Въ тоя духъ този договоръ е обсъжданъ, въ тоя духъ този договоръ е сключенъ. При едно чувство на взаимно доверие и сътрудничество тия въпроси сж третирани. Азъ искамъ да вървамъ, че този договоръ ще заякчи тия чувства, изказвайки тукъ моята благодарностъ за добрата воля, която се внесе отъ турското правителство при тия дълги негоциации. Азъ моля народното представителство да гласува предложението текстъ единодушно. (Продължителни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ и нѣкои отъ лѣвицата)

И. Каранджуловъ (мак): Г. председателю! Искамъ да кажа нѣколко думи само като допълнение. Нѣма да права критика.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Имате думата, г. Каранджуловъ.

И. Каранджуловъ (мак): Г. г. народни представители! Азъ искамъ да изложа едно преимущество на този договоръ. Този договоръ се базира върху конвенцията отъ 18 октомврий 1907 г. на Хагската конференция. Тази конференция се мжчеше да направи арбитража задължителенъ за всички държави и не успѣ, защото не се взе съгласието на всички държави. Най-голѣмата мжчнотия бѣше тази, че въ спорове могатъ да влѣзатъ държави, и че нѣкои спорове могатъ да се решаватъ отъ арбитражъ, но не всички спорове. Има спорове, които достѣгатъ суверенитета на една държава и тѣзи спорове не подлежатъ на арбитражъ. А кое засѣга суверенитета на една държава — самата държава може да разреши, независимо отъ волята или отъ решението на другата държава, дали този споръ се коснува до суверенитета на държавата или не.

Този договоръ има това преимущество — и то голѣмо преимущество, една стѣпка напредъ — че, когато изпъкне и въпросъ, който достѣга суверенитета на една отъ дветѣ държави, България и Турция, тогава този въпросъ подлежи на разрешение отъ арбитражъ. Следователно, арбитражъ ще реши е ли спорътъ такъвъ, че да коснува суверенитета на една държава или не — той ще реши, а не самата държава, която го противопоставя. Ето голѣмото преимущество на този договоръ.

Азъ щѣхъ и нѣщо повече да кажа, но понеже изгубихъ две-три минути, не ми се даде възможностъ; и затова се ограничавамъ само съ това, което казахъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Ще се гласува. Които одобряватъ предложението за одобрение договора за неутралитетъ, помирение, сѣдебно уреждане и арбитражъ между България и Турция, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема. (Продължителни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) (Вж. прил. Т. II, № 87)

Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Съгласно решението, взето отъ васъ на 23 май т. г., имамъ честь да ви прочета следното: (Чете)

„У К А З Ъ

№ 6

НИЕ БОРИСЪ Ш

съ божия милостъ и народната воля

ЦАРЬ НА БЪЛГАРИТЪ

По предложението на нашия председателъ на Министерския съветъ и министъръ на вътрешнитѣ работи и народното здраве, представено Намъ съ доклада му отъ 23 май 1929 г. подъ № 656 и възъ основа на чл. 129 отъ конституцията,

Постановихме и постановяваме:

I. Да се продължатъ заседанията на II-та редовна сесия на XXII-то обикновено Народно събрание до 15 юний 1929 г. включително.

II. Изпълнението на настоящия указъ възлагаме на Нашия председателъ на Министерския съветъ и министъръ на вътрешнитѣ работи и народното здраве.

Издаденъ въ София на 23 май 1929 година.

БОРИСЪ Ш

Председателъ на Министерския съветъ, министъръ на вътрешнитѣ работи и народното здраве: А. Ляпчевъ“

Председателствуващъ В. Димчевъ: Пристъпваме къмъ точка втора отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение закона за търговията съ външни платежни срѣдства (девизи и банкноти). Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ Т. Христовъ (д. сг): (Прочита законопроекта, изчѣло заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 119)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Илия Януловъ.

И. Януловъ (с. д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Законътъ за търговията съ външни платежни срѣдства — девизи и банкноти — е отъ голѣма важностъ за българския стопански и финансовъ животъ, заради това, защото никакъвъ стопански животъ и никакво финансово битие на една страна е невъзможно, никакво спокойствие не може да съществува — ние това го видѣхме отъ 1919 г. до 1923 г. — безъ стабилностъ на монетата. Най-същественото следъ 1919 г. въ нашия стопански финансовъ животъ е стабилизирането на българския левъ. И за да бждемъ справедливи, ние трѣбва да признаемъ, че направеното въ това отношение отъ България, направеното въ това отношение отъ българскитѣ правителства е, безспорно, единъ активъ, въпрѣки всички малки, второстепенни възражения, които ние можемъ да направимъ въ свързка съ курса въ 1923 г. на долара — респективно, на българския левъ — и въпрѣки всички други второстепенни възражения. Закрепването на българския левъ въ продължение на 6 години е, безспорно, единъ активъ на България. И ако азъ го казвамъ това като опозиционеръ, нѣма никакво съмнение, че съ това не искамъ да подчертая една заслуга на Сговора, но искамъ да посоча една добре схваната необходимостъ въ онии мжченъ, мраченъ день презъ декемврий 1923 г., когато финансовиятъ министъръ съ единъ жестъ — не много правомѣренъ, обаче необходимъ — затвори борсата и каза, че се създава държавенъ монополъ на търговията съ външни платежни срѣдства.

Достатъчно е само да си припомнимъ годинитѣ до декемврий 1923 г., онѣзи страшни спекулации, онова незаконно забогатяване, онази мжка на гражданитѣ, на производителитѣ, онази невъзможностъ въ счетоводството, за да схванемъ голѣмото значение на този законъ. Азъ веднага бихъ казалъ: за да схванемъ голѣмото значение на стабилизирането на монетата; но стабилизирането на българската монета, за жалостъ, е свързано съ единъ запретиленъ законъ. Може би, че режимътъ не е много здравословенъ — ние всички го признаваме това. Най-здравиятъ режимъ е свободата на търговията съ камбио. Обаче ние трѣбва да признаемъ, че закрепването на българския левъ до день днешенъ е било благодарение на ограниченията, наложени съ закона отъ декемврий 1923 г. И, безъ тѣзи ограничения, българскиятъ левъ не можеше да запази своята стабилностъ и би изпадналъ въ пертурбации извънредно вредни за стопанството. Върху това нѣма две мнения. Спорътъ бѣше миналата година върху друго: дали да възприемемъ сложената клауза въ женевския протоколъ въ свързка съ заема, че следъ внасянето на най-последната вноска отъ заема ще трѣбва да се даде свобода на търговията съ външни платежни срѣдства, или не бива да възприемемъ тази клауза.

Ние тогава въразихме, и азъ нося моята речъ, въ която изрично казахъ: това не само би било вредно за българското стопанство, но това ще бжде и невъзможно. Тогава г. министъръ Ляпчевъ ми отговори съ следващитѣ думи: „Всѣки български гражданинъ ще отиде въ Българската народна банка и ще може да си замѣни лева съ стабилна банкнота или съ злато“. Азъ му казахъ: „Вие се опирате на текста на единъ законъ, когато всѣка една финансова норма днесъ може да се опира само на единъ икономически стабилитетъ“. Г. Ляпчевъ ми казва: „Ще живѣемъ и ще видимъ“.

Живѣхме и видѣхме. Най-малко ние можехме да бждемъ доволни отъ това, че думитѣ на президента не се сбжднаха, защото, азъ пакъ ще повторя: режимътъ на

свобода на търговията с камбио е нормалният режим. В този режим на свобода живеят народите столетия, а под режима на ограничение на търговията с камбио се живе много малко години, в много трудни моменти.

Спорът се разреши тогава в тая смисъл, че Народното събрание гласува женеvския протокол, а, следователно, гласува и клаузата за отмяна на камбиалния монопол. Би трябвало, следователно, сега, след внасянето на най-последната вноска от репарациите, да бждем в положение вече да дадем свобода на търговията с външни платежни средства.

Обаче, ние виждаме, че това нещо е невъзможно, вследствие на което ни се внася настоящият законопроект за изменение и допълнение на закона за търговията с външни платежни средства. Този законопроект е компромис между сключения договор — женеvския протокол — и нашето становище за продължаване на стария режим на един неограничен държавен монопол за търговията с камбио. Като компромис тоя законопроект в всеки случай е една стъпка към нашето становище, е едно подчиняване на голмата стопанска необходимост в България — да не се развърже стихията на камбиалната спекула и на катастрофалното спадане на лева. В това отношение ние можем да кажем, че тая стъпка сама за себе си ние я одобряваме. Но ние намираме, че компромисът с направените стъпки, от гледна точка на женеvския протокол, в полза на камбиалната свобода е отишъл твърде далеч, и заради туй ние нма да гласуваме законопроекта за изменение и допълнение на закона за търговията с външни платежни средства.

Самият законопроект пък е подчинен на чисто финансови норми, без оглед на стопанската конюнктура в страната. Взирайки се в всичките параграфи на този нов законопроект, ние виждаме, че вратата за търговия с камбио се отваря доста широко, и че, следователно, можем да достигнем до едно застрашително положение за българския лев. Министерството на финансите има най-големия интерес да не допусне едно такова положение. В това отношение ние можем донейде да бждем спокойни. Даже нкой от мърките, които той взема в тая посока, не само вие от дясно, но дори и аз от ляво мога да ги одобря. Това е негова задача. Обаче главната негова задача е — затуй той е поставен — да пази фиска, да пази стабилитета на българската монета. Но между тая субективна сигурност в личността на г. Моллова — че той и по темперамент, и по познания, и по опитност, и по постъп ще пази българския лев — и обективните възможности, наложени с настоящия законопроект, макар в форма на компромис, има една чувствителна разлика; и затуй аз ще си позволя да направя своята критика.

Според досегашния закон за държавния монопол на търговията с камбио, търговията с външни платежни средства бше изключително монопол на Българската народна банка. Днес се казва, че тая търговия ще става само под контрола на Народната банка. Това едно.

Второ. Според досега съществуващия закон, купването на камбио може да стане само след като страната, искаща камбио, докаже своята стопанска и социална необходимост за покупката на това камбио. Днес думата „доказани“ нужди в чл. 3, алинея първа се махва, и се предвижда, че даването на камбио се извършва под контрола на Българската народна банка. Освен Българската народна банка, с продажбата на камбио — значи на девизи и на чужди банкноти — се занимават и частните банки и сарафити.

Най-напред, в един проект, съобщен в пресата — за точността на който не мога да държа — приет от управителния съвет на банката, се фиксира сумата, до която се допуска на частните банки свободно да се занимават с покупка и продажба на камбио. Тая сума бше около 100.000 л. Дали тоя проект е бил горе-долу окончателен или неокончателен, аз това не знам; но днес в законопроекта не се фиксира една такава сума. А относително правото на сарафити да търгуват с камбио съвършено се премахва всякакво ограничение.

Г. г. народни представители! Тоя въпрос е тъй съдбоносен, че ние утре пак наново можем да разпваме от трибуната министрите на кръст, и голъм грех ще ни тежи — и понеже съм от опозицията, ще кажа това и на опозицията — загдето ние никога с такива солидни законопроекти не се занимаваме солидно и не се апрофондираме в тях. Ние много лесно говорим по стъгди и мегдани за премахването на камбиалния монопол; на

митингите, по стъгдите е много лесно да се говори за отнемането на камбиалния монопол, а когато се гласува законопроектът, ние не се занимаваме с него с всичката строгост, която тоя законопроект изисква.

Д-р И. Бешков (з. в): Не е така солиден законопроектът.

И. Янулов (с. д): Е, сега какво да направим! Законопроектът не сж солиден, но въпросът сж солиден.

А. Радолов (з. в): Материята е солидна.

Д-р И. Бешков (з. в): Да, материята е солидна.

И. Янулов (с. д): В всеки случай тая материя е толкова солидна, че ние трябва да се занимаваме с нея с най-голяма строгост, с най-голяма сериозност.

Казвам, докато в първоначалния проект на управителния съвет на Народната банка се казваше, че на частните банки ще се позволи да търгуват с камбио до 100.000 л., сега в този законопроект вече ние виждаме, че нма ограничение на размяра и че останалите подробности ще се определят с особен правилник.

Какво ще гласуваме ние тогава? Какви права даваме на частните банки? В какви размири ще могат те да купуват и да продават камбио? Дали бившите лудници нма да се възобновят? Дали нма да се почнат пак ония непрекъснати телефонирания, онова непрекъснато спадане и качване на курса вследствие покупките и продажбите на чужда валута, които нмат стопанска цел, но които, по силата на нещата, стават с спекулативна цел? И понеже спекулацията в тази форма не е запрета, а е позволена; и понеже никой при свободната търговия с девизи не може да забрани на никого да си обърне българските левове в долари или в английски лири, утре, когато оня, който е закупил чужди девизи, чуе, че курсът им спада, той ще ги обърне в левове, и обратно, и ще се създаде една особена психология в населението, че е за предпочитане то да си има звонкови наполеони или сигурни девизи.

Когато създавате такава психология, вие можете да си представите, какво ще стане пък в частните банки. Очевидно е, че на частните банки се дава твърде голяма възможност с изменението на респективния член на закона, наново тяхните гишета да се напълнят с публика. Аз това го разбирам. Но тук има друга една опасност, и аз моля, г. министра на финансите да ни каже горе-долу какви граници смъта, че трябва да се поставят на частните банки.

Министър В. Моллов: Аз ще ви прочета правилника.

И. Янулов (с. д): Законопроектът ще бжде гласуван. Ние правим всички резерви и затова нма да гласуваме за него; но аз съм длъжен да предупредя: ако на два-три пъти това, което тук се е приказвало от народни представители, се е сбъдвало, това показва, че безсъмнено българската действителност е много тежка и че не може тя така либерално и само отгоре-отгоре да бжде реформирана.

От една гледна точка, от която аз ви спирам вниманието — именно че финансовите въпроси сж преди всичко стопански въпроси — намъ ни се налага да бждем извънредно внимателни при даването възможност на частните банки свободно да манипулират с платежни средства. Аз намирам, че в проекта думите: „Размирият на самите сделки, както и останалите подробности, ще се определят с правилник“, ще трябва да се махнат. Ще трябва точно да се определи какви права се дават на частните банки, до какъв максимум и минимум имат право да купуват и продават камбио.

Първата фраза от алинея втора на чл. 3, именно: „Сарафити могат да купуват и продават чужди банкноти тоже по определените от Българската народна банка курсове, но с дневно салдо най-много до 5.000 л.“ се изхвърля. Трябва също така да ни се обясни с премахването на тази клауза, какви права ще се дадат — очевидно е, че едно драконовско ограничение в това отношение не би било най-справедливото разрешение на въпроса — на сарафити, за да може пак да се защити стабилитетът на българския лев.

Изхвърлят се също така и маса членове и по този начин този закон се обръща напълно в един преходен закон, който в свръзка с § 11 може, както е казано, утре съвършено да бъде унищожен. И аз ви спирам вниманието на § 11 и моля г. министра на финансите да си вземе бележка и да ни обясни какъв е смисълът на § 11. § 11 казва: (Чете) „Прибавя се нов чл. 8: „Настоящият закон може да бъде отменен от Министерския съвет, по доклад на г. министра на финансите“.

Г. г. народни представители! Първо, ние оставяме най-важната материя, и материя, която е законодателна, да бъде уредена с правилник, и затова аз възставам срещу туй. Второ, ние поставяме цѐлия този закон да виси на косъм, да зависи от едно решение на Министерския съвет. Нашите уста на депутати тук никой не може да затвори, до Парламента никой не може да отпрати ноти. Но аз питам: първо, дали свободното движение на ржката на един министър не може да бъде затруднено от влияния, напълно легитимни, на силите, зад които стоят други фактори — говоря за голѐми сили — и които в даден момент имат нужда от свобода на търговията с камбио в България и, второ, не може ли в същото време да бъде сложен Министерският съвет пред една дилема, да приеме едно такова искане, отправено към него с една нота, въз основа на женеския протокол, или да напусне властта?

Аз, разбира се, не взимам работата така трагично, но аз ви посочвам това, защо по никой начин не бива да делегираме нашата законодателна власт на Министерския съвет. § 11, респективно новият чл. 8, който се слага във сега действующия закон, трѐбва да бъде осъден. Той трѐбва да бъде осъден от две гледища: първо, защото той не туря никакъв срок, дори унищожава законопроекта, с който се занимаваме сега за изменение на действующия закон и, второ, защото се създава един лош precedent — закон да бъде отменяван от Министерския съвет. Особено по една такава деликатна материя, която е свързана с голѐми международни интереси на внос и износ, от една страна, и от друга страна, с парични интереси, трѐбва да бъдем много внимателни.

Аз свършвам с възраженията си от гледна точка на финансите на България. Но веднага пак ще припомня забележителните думи на Лойд Джордж, че след войната нѐма финансови въпроси, а има икономически въпроси — искайки да каже с това, че всѐки финансов въпрос, днес в основата си е икономически въпрос. Отпреди войните можехме да манипулираме с банкното обращение заради туй, защото въковното доверие в една държава не можеше да бъде разколебано от това, че златната кувертюра в касите на нейната емисионна банка е била намалена — дори тая проверка не им хрумваше на ума да извършат — и заради туй, както знаете, движението на увеличение и намаление стойността на националната монета се изразяваше в 2, 3, 5, 10%.

Но минахме голѐми революционни и военни пертурбации. Днес това доверие е разколебано. Днес, когато французкият франк падна до 5 л. и толкова стотинки от 27 лева наши, когато той бѐше равен на швейцарския франк; когато падна германската марка, за която се казваше: марката е марка; когато това се случи с кроната; когато Полша стигна до катастрофа на монетата си, дори след като създаде един стабилизационен закон, защото този закон нѐмаше стопанска опора — днес, след войната, ние трѐбва да дирим непремѐнно стопански опори за закрепването на лева. И наистина, можем ли ние да се надѐваме, че само с собственият наши налични парични срѐдства ще можем да гарантираме съществуването на лева? Във дадения момент тѐ сж равни — вземам най-последния бюлетин на Българската народна банка — на 46-89%: пропорцията на сбора А по отношение на сбора В. Добре, но какво ви гарантира, че постепенно-постепенно, както след малко ще ви цитирам, ние нѐма да издеям, така да се каже, тази златна или златно-банкотна покривка, както направихме това в 1925/1926 г., когато останахме съвършено без нея и когато в същото време имаме един дефицит в форма на кредити дадени, хвърчащи, в чужбина за закрепване на българския лев? Ние не можем да се надѐваме на заеми. Макаръ че всички вестници цитират варненската реч на г. министър Моллов, какво той там казал, че ще сключваме нов заем, ...

Министър В. Моллов: Нищо подобно.

И. Янулов (с. д): ... аз зная положително, че министърът на финансите г. Моллов нищо подобно не е казал. Трѐбва в това отношение да бъдем точни, защото се касае за много деликатни въпроси. Аз се отнесох до мѐста вън от нашите срѐди, от тук до там (Сочи болшинството), които сж много компетентни по тѐзи въпроси, и ги попитах: ако не сключим заем и се намираме в това положение на търговския ни баланс, каквото горе-долу то се рисува в последните 10 години, от 1918 до 1928 г., можем ли да закрепим българския лев? Аз, който съм противник на тревогите и на смутоветѐ, особено когато се касае до стопански въпроси, трѐбва да ви кажа, че отговорът бѐше от една страна успокоителен, но в същото време малко нѐщо и обезпокоителен, ако, разбира се, не бъдем внимателни. Това, което се пише — че след 1—2 години ще се свърши българската златна покривка от последния стабилизационен заем — се смѐта за много пресилено, за много преувеличено, и че само 3—4—5 години при това положение българският лев може да се крепи. Но аз питам, може ли това да ни успокои? Или ние ще си кажем: докато трае нашият мандат, т. е. докато Сговорът е на власт, ние сме сигурни?

За какво се касае, г-да? Не се касае, дали дотогава ще имаме пари да строим едно здание, но се касае дали българската монета тогава ще бъде монета или ще бъде chiffon de papier. И когато се касае, без съмнение, до един такъв съдбоносен въпрос, един малък срок — както се казва, от 3—4 години — е един срок, който съвършено не може да ни успокои. Или ние се надѐваме на подобрене платежния ни баланс — защото в края на краищата регулирането на златната покривка в касите на нашата емисионна банка, а така също и закрепването на лева, зависи от платежния ни баланс? Как можем да се надѐваме на едно намаление на пасива на нашия платежен баланс тогава, когато никой не може да ни увери, че с един замах ще можем да махнем репарациите, тогава, когато ни се оспорва едно най-справедливо искане, което може да съществува в свѐта — отлагането на двѐте репарационни вноски от 1929 г., което отлагане ние искаме в свръзка с едно природно бедствие, с една природна катастрофа, придружена с сълзи, с кръв, с жертви? И ако ние не можем да се надѐваме на един такъв бърз жест в 1931/1932 г. за премахването на репарациите, знаейки при това, че вноските от 270 милиона лева ще станат в 1933/1934 г. 1.300.000.000 л., които ще се изнесат от България и които трѐбва да се вземат от нѐкъде — ще се вземат от касите на емисионната банка — как ние тогава можем да се надѐваме, не намирайки опора вече в финансовите ресурси, че можем да я намирим в едно уравновесяване на платежния ни баланс?

На трето мѐсто може би нашата голѐма надежда е в търговския ни баланс. Е, г. г. народни представители, трѐбва да признаем, че вътрешната несигурност, липсата на прозорливост и на предвидливост, на план, на този стопански план, за който толкова често сме говорили тук в продължение на 6 години, благодарение на това и на причини, които сж вън от нашата воля — сушата миналата година, земетресението миналата година и студът през тази година — доведоха до там търговският ни баланс да бъде доста силно разколебан.

Значи, ние не можем да намирим една опора в търговския ни баланс, защото през тази година той свършва с 808 милиона дефицит, с пасивно салдо; значи в България златото, което ние сме внесли, е по-малко с 808 милиона от златото, което сме изнесли за покупка на стоки. От гдѐ ще се вземат тия 808 милиона? Тѐ сж един минус, който се вписва в платежния баланс, който е за сметка на българската книжна монета. Е добре, започнахме 1929 финансова година, но, за жалост, в продължение на три месеца ние достигнахме вече 300 милиона дефицит. Какво ни носят новите месеци, какво ни носи лѐтото, какво ни носи есента? Да ви отговоря на този въпрос с думите на г. Моллов, в проекта: (Чете) „При това, към засилилия се твърде много през 1928 г. внос в страната ни и неблагоприятните наши търговски и платежни баланси през 1928 г. — тенденция, която продължава да се очертава и през настоящата година — се прибавиха и не твърде благоприятните изгледи за тазгодишната реколта, според сведенията, с които разполагаме досега“. Значи, мнението на г. министра, който внася законопроекта, е, че не можем сега за сега да се спрем върху търговския баланс, който сж изключение на 1922 г. и

1927 г. е билъ все пасивенъ. Има ли нѣкой на друго мнение по този въпросъ? Азъ досега поне не намѣрихъ. Независимо отъ това, цѣлата преса, като вземете „Демократически сговоръ“, „Знаме“ и „Слово“, всички се изказаха въ тоя смисълъ: пазете монопола, пазете го добре, защото оставите ли на свободна игра лева, респективно свободата на търговията съ чуждестраннитѣ девизи и банкноти, вие рискувате да попрѣчите извънредно много за стабилността на българския левъ.

Ако искате, да прибѣгнемъ до мненията на нашитѣ финансиста. Мнението на проф. Стояновъ, изразено въ в. „Знаме“, въ това отношение е много категорично. Въ своята статия за камбиалния режимъ той намира, че премахването на камбиалния монополъ се явява, безспорно, една грѣшка. То засилва страха за несигурността на лева. А да се мисли за новъ заемъ при днесъ съществуващото тържище — той се спира на този факторъ, съ който азъ не се занимавамъ, покачването на лихвата въобще въ цѣлия свѣтъ — би било голѣма наивностъ. И комисарътъ на Обществото на народитѣ по стабилизационния заемъ се е изказалъ въ едно свое интервю по следния начинъ. Стабилността на българския левъ се дължи до голѣма степенъ на закона за държавния монополъ на камбиалната търговия, заради туй, защото не може да се смѣтне за благоприятенъ платежниятъ и търговскиятъ баланс на България. Смисълътъ на неговитѣ думи, безспорно, е този, че трѣбва да намѣримъ една стопанска база за закрепване на българския левъ и чакъ тогава да мислимъ за премахване на този законъ.

Да премина по същество на тая стопанска база, която ни се налага, за да можемъ да бждемъ сигурни за стабилитета на българския левъ и само при която г. министърътъ на финанситѣ може да приложи женеvския протоколъ за отмиvняването на държавния монополъ на камбиото. Много неблагоприятна, азъ бихъ казалъ, много черна е стопанската перспектива сега и за близкото бждеще на България, ако се сяди по белезитѣ, създадени досега. Става вече едно нѣщо въ нашата селска маса, на което не бѣхме привикнали. Азъ съмъ получилъ досега 7 резолюции отъ села въ които сѣ събирали селяни въ общинското управление или училището, безъ разлика на партия, и сѣ взели тия резолюции, въ които тѣ изрично, не като протестъ противъ държавата, не като нѣщо бунтарско, заявяватъ, че положението имъ става извънредно тежко. Въ тия свои резолюции тѣ изрично молятъ да имъ се даде навременна помощъ въ семе, храна и фуражъ, да имъ се опростятъ данъцитѣ, г. Молдовъ, за три години, за 1927/1928 г., за 1928/1929 г., и за 1929/1930 г. да не се дава възможностъ на спекулата да използва тежкото положение и да изсмуква едва останалитѣ имъ последни сили, да се даде гласностъ на това предъ външния свѣтъ, за да се въздействува по репарационния въпросъ, да се подпомогне населението, което е изложено на гладъ. Това е едно явление, което азъ не бихъ желалъ да се разпространи въ цѣлата страна, защото такива начини за въздействие на управляющитѣ ставатъ много пѣти епидемични, и колкото и такива протести да сѣ мирни, тѣ сѣ една камбана, която бие и която трѣбва да отвори очитѣ на правителството въ много отношения. Това е едно мълчаливо недовѣрие на общата, на цѣлата негова вътрешна политика, включително и стопанската, това е въ сѣщото време единъ страшно болезненъ стопански и социаленъ симптомъ. Населението ви апелира отъ 7 най-различни краища на България за опрощаване на данъци, за спасяване отъ гладъ и въ сѣщото време за даване мораториумъ на плащанията, . . .

Г. Марковъ (з. в): И помощъ.

И. Януловъ (с. д): . . . нѣщо, което въ много по-трудни моменти царство България не е преживявало. Тогава, стреснете се, управници, обърнете внимание на това. Нѣщо гърми отдолу, нѣщо бумти отдолу — една стихия, и то най-опасната стихия, защото вие на нея не можете да се противопоставите; тя е легална, тя е мирна, тя е народна стихия, тя не носи нищо бунтарско, тя е най-почтена и най-патриотична стихия. Хората ви казватъ: „Елате ни вижте, ние мремъ отъ гладъ; ние нѣмаме семе, ние не можемъ да плащаме, ние искаме не само мораториумъ за частнитѣ ни плащания, но искаме и опрощаване на данъцитѣ“. Ние сме твърде спокойни тукъ въ Академията на наукитѣ, утре можемъ да бждемъ твърде спокойни въ другъ нѣкой салонъ, намалявайки все повече и повече по банцитѣ! Ние сме спокойни и въ политическия животъ, защото смѣтаме, че законитѣ пазятъ реда. Нужди ради законъ измѣнява, казва народната философия, и когато ние оставяме нуждитѣ да

влѣзатъ въ противоречие съ законитѣ, тогава азъ казвамъ, че ние не само не изпълняваме своя дългъ, но внасяме една голѣма опасностъ въ стопанското развитие на страната, а, следователно, и въ закрепването на българския левъ.

Вторъ симптомъ. Азъ нѣма да се уморя да говоря за болезненитѣ, тѣй нареченитѣ антисоциални прояви въ българския животъ, за това масово развиване на кражби и убийства, а още по-малко ще се уморя да говоря за самоубийствата върху българския народъ. И ако тѣ ви говорятъ, че действително има една народна болестъ, че цѣлиятъ български народъ стопански и социално е боленъ, че има една тежка мизерия, че тази мизерия довежда до самоубийства, каквито въ много по-голѣми държави процентъ не сѣ познати, азъ днесъ искамъ да ви обърна вниманието на друга една категория отъ самоубийства, които не говорятъ за мизерия, а говорятъ за една остра стопанска криза и пертурбации въ цѣли предприятия. Какъ ви се струватъ въ 18 и слозомъ осемнадесетъ дена самоубийствата на 6 души видни търговци? Азъ ви питамъ — имате статистиката, нося ви я на Обществото на народитѣ, предизвикана, нека да се ласкаемъ, до известна степенъ отъ нашитѣ статистики, направена отъ повдигането на този голѣмъ въпросъ за това антисоциално явление — питамъ ви, намѣрете ми въ коя страна, посочете ми въ Германия, съ 70 и толкова милиона население, за 18 дена самоубийства на 6 търговци. Следъ мене ще говори г. Стефановъ, който познава поименно тѣзи хора; защото името на г. Андреевъ е име на единъ милионеръ — нали така се казваше той — като прескочите на името на г. Личевъ отъ Нова-Загора, като стигнете до името Х, У — сега го забравихъ — въ последнитѣ дни, това сѣ имена на видни търговци. Вие не можете да кажете, че това сѣ умоповредени хора, изпаднали въ умствено умопомрачение, забравили Бога, отказали се отъ семействата си, напоени съ никелизъмъ, болшевизъмъ, нежелаещи да живеятъ — не, то е едно хладно самоубийство; той тегли своя бизансъ и казва: „Азъ трѣбва дълги години да живея, за да изплащамъ това, безъ да мога да го изплатя“, и се самоубива най-достойно. А мнозина отъ онѣзи, които сѣ въ подобно положение, извършватъ другото антисоциално явление — тѣ плячкосватъ. У мнозина се е запазила старата българска висока почтеностъ у търговския свѣтъ: „Челото ми да е чисто, а ако ще да умра“. Спира ли се вниманието ни на този болезненъ феноменъ въ България — самоубийството на толкова търговски свѣтъ? Ами ако ние искаме да доведемъ работата до едно доказателство ad absurdum и ако ние смѣтаме, че на 18 дена и за въ бждеще ще се самоубиватъ по 6 души търговци, тсгава какво ще стане съ търговския свѣтъ? Азъ това не поддържамъ, но азъ искамъ да ви спра вниманието, да бждемъ близко до живота, да черпимъ отъ него, да не се откъсваме отъ него, да не ставаме чиновници на Парламента, да не се забравяме, като министри.

На трето мѣсто, азъ спирамъ вниманието ви на тѣй нареченитѣ несъстоятелности и мораториуми. Та, ако вие погледнете несъстоятелноститѣ въ България отъ цифритѣ, които се цитиратъ тукъ и които сѣ вземани отъ известията на Българската народна банка, вие ще видите, че тѣхното число расте много бърже, расте въ една страшна прогресия. Докато въ 1920 г. вие имате 9 несъстоятелности, въ 1924 г. — 60, въ 1927 г. имате 119, въ 1928 г. имате едно слабо намаление — 95; и в. „Миръ“, точно в. „Миръ“, обяснява това по следующия начинъ: „Знаете ли, казва, защо несъстоятелноститѣ намалѣха малко“ — ние трѣбва да ги вземемъ като една много висока цифра, 95 несъстоятелности въ малката България! — сѣ нѣколко единици? Заради туй, защото, въ сѣщностъ, днесъ самитѣ сѣдилища дойдоха до едно убеждение, че прибѣгването до обявяване въ несъстоятелностъ не е най-строгата и най-солидната мѣрка. Хората свикнаха съ това да бждатъ несъстоятелни, и ние можемъ да достигнемъ дотамъ, че въ края на крайщата, несъстоятелността да се обърне въ единъ видъ ликвидация“.

К. Николовъ (д. сг): Срѣдство да се прикриятъ!

И. Януловъ (с. д): За да се затвърди още повече моята мисълъ, въ свръзка съ цѣлата на в. „Миръ“, азъ ще премина къмъ мораториумитѣ. Последнитѣ сѣщо така растатъ: въ 1926 г. виждате 90 случая, а въ 1927 г. — 101 и т. н. Но, ако ние искаме да подчертаемъ тази мисълъ още по-дебело, ние трѣбва да погледнемъ и да видимъ развитието на нѣкои други симптоми, все въ свръзка тѣй да се каже съ юридическата страна на нашия стопански животъ. Вземете числото на протестиранитѣ полици. Вие тамъ ще видите

буквално, че ако въ 1922 г. ние имаме такива протестиращи полици за 664 милиона лева — закръглявамъ цифритъ — въ 1924 г. вече достигахме до 1.000.000.000 л., а въ 1927 г. — 1.580.000.000 л., въ 1928 г. — 1.431.000.000 л. — това не сѣ никакъ намалява, защото това е кръгло, а трѣба да закръглявамъ — което ни показва протестиращи полици за 1.500.000.000 л. В. „Миръ“ се спира на този въпросъ и казва: „Защо имате туй малко, но все пакъ намаляние въ протестиращитѣ полици? Защото вече въ търговския свѣтъ започнаха да не вѣрватъ на търговския подписъ въ полицитѣ“. Следователно, смѣта се — а това е до известна степенъ горчивата истина, за да не може да бѣде иначе — че когато единъ търговецъ държи много малко на това, че въ списъка на нотариуса, който се изпраща до всички учреждения, ще фигурира името му на търговецъ съ протестиращи полици, самиятъ юридически социално-мораленъ характеръ на този документъ, записъ на заповѣдь, почва да губи своя характеръ. Ако земете другъ единъ симптомъ, който иде да покаже каква бездна се дълбае между стопанското социално положение на България и респ. между податнитѣ сили, между възможността на единъ човѣкъ да съществува, между домашния бюджетъ, между тѣй наречения existent minimum, отъ една страна, и отъ друга страна, възможността да купува, или пъкъ срѣднитѣ високи цени на едро, ние ще видимъ, че тази разлика, тази пропасть става все по-голяма и по-голяма. Отъ най-последния брой на известията на Българската народна банка ще видимъ, че само за една година ние имаме едно увеличение на ценитѣ на едро съ 8.9%, закръглено близу 10% — едно поскъпяване невиджано, смѣтано за изключително въ чужбина. Това е само за една година. Независимо отъ това, поскъпяването на живота въ България на базата 1911 г. е 43, а на базата 1914 г. достига вече 33, когато спадането на лева е само 27, а покачането на срѣднитѣ чиновнически и служащи заплати срѣдно взето е 16, а покачането на работническитѣ заплати е близо 20—25, значи, че тѣ не могатъ да достигнатъ мирновременния си, довоенния животъ, довоенното ниво на съществуване, макаръ че културнитѣ нужди, семействата имъ и т.р. сѣ развили много повече.

Независимо отъ това, азъ ви посочвамъ за последнитѣ години — въ една своя последна речъ азъ ви цитирахъ буквално какво става съ надницитѣ въ текстилната индустрия — едно намаляние съ нѣколко процента. Но въ сѣщото време имате едно поскъпяване на стокитѣ на едро, което се отразява въ единъ много по-голямъ процентъ въ стокитѣ на дребно. Известни данни, на които ние ще трѣбва да се спремъ, идатъ да ни покажатъ, че действително съществуването на маса семейства става невъзможно. Азъ не мога да ви чета всички тѣзи данни на много и много събрами, защото въ такъвъ случай ще загубимъ много време. Не желая да се впусна въ подробности по тази материя, обаче азъ искамъ да ви кажа, че най-последната статистика за тѣй наречения домашенъ бюджетъ на семействата, работнически, занаятчийски, земеделски и чиновнически, въ България иде да ни покаже, че всѣко едно отъ тѣзи семейства свършва съ една сума минусъ, свършва съ единъ дефицитъ своята домашна бюджетна година. Положението му, следователно, отъ година на година се влошава. Този дефицитъ се покрива следущата година съ недоождаване, покрива се съ недообличане, покрива се съ по-голяма смъртност, покрива се съ една дегенерация, съ едно израждане, което азъ не рисувамъ въ една страхотна форма, но за което братътъ на г. министра на финанситѣ, високоуважаемиятъ не само въ България професоръ по медицина г. д-ръ Молловъ, ни говори, специално за разпространението на туберкулозата, на тѣй наречената бѣла чума, и ни дава статистики и за студенти, и за населението, които статистики действително ни каратъ да се замислимъ. По смъртностъ на кърмачетата и по развитие на туберкулозата Обществото на народитѣ ни поставя на първо мѣсто. И азъ бихъ желалъ да има едно сумарно, едно общо заседание на финансовия комитетъ съ хигиеническия комитетъ — разбира се, нѣщо невъзможно — за да се направи най-после едно съпоставяне на тѣзи статистики.

Г. г. народни представители! Ако ние бихме си спрѣли вниманието и на други нѣкои симптоми на положението — на държавния бюджетъ, ще видимъ безъ съмнение, че и държавниятъ бюджетъ не ни дава никаква воля да можемъ широко да разтворимъ вратитѣ за свободата на търговията съ камбио. Наистина, достигнато е до едно уравнивесиане, вследствие предписани норми и вследствие на една строга голяма икономия отъ страна на Министерството на финанситѣ, която се отразява върху стопанския битъ и върху социалното и културното развитие на страната, но това рав-

новесие не може въ никой случай да ни говори, че положението е напълно стабилизирано и отъ тази гледна точка, заради туй, защото неминуемо — освенъ ако се сбъдне желанието на българския народъ да стане едно дълговременно отлагане на репарационнитѣ ни и други задължения — горниятъ пратъ отъ 7 милиарда лева ще трѣбва да бѣде надминатъ. И тогава човѣкъ се пита: гдѣ е сигурността у насъ? Втората сигурностъ отъ бюджетна гледна точка — коя е? — е тази, че ние свършваме съ 293.611.121 л. въ повече отъ предвижданията на бюджета ни за финансовата 1928/1929 година — това се оповести и въ цѣлата чуждестранна преса.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Реаленъ излишѣкъ.

И. Януловъ (с. д): Не реаленъ излишѣкъ, а въ повече.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Това казва г. министърътъ на финанситѣ.

И. Януловъ (с. д): Не, той не казва това. Той ни казва: „Азъ предвидѣхъ да постѣпихъ това, но постѣпихъ въ плусъ 300 милиона лева“. Обаче винаги ние трѣбва да черпимъ нашитѣ сведения отъ непосредствения източникъ — отъ Министерството на финанситѣ. Азъ ги намирамъ въ „Държавенъ вестникъ“ — приключване на редовния бюджетъ на държавата за финансовата 1928/1929 година. Що се отнася до цифрата на прихода, на която най-голямата сума въ тази добавка, равна на 293 милиона лева, се дължи на нестѣбрани отъ миналото данъци, събрани сега, министърътъ на финанситѣ ви казва, що се отнася до прихода: „Ние сме на чисто“. Но що се отнася до разхода, той ви казва, какво не бива да се забравя, че датата 31 мартъ (Чете) „не отговаря на окончателното приключване на бюджетнитѣ смѣтки, тѣй като, макаръ и при известни ограничения, разходитѣ по поети ангажменти за сѣщата година продължаватъ да се изплащатъ до края на бюджетното упражнение. Следва прочее, че ако отъ една страна, що се отнася до сведения, съ които Министерството на финанситѣ разполага на 31 мартъ за постѣпленията отъ приходитѣ, окончателно установени, позволяватъ да се третираатъ добититѣ резултати и направятъ необходимитѣ изводи, които характеризиратъ бюджета за финансовата 1928/1929 година по приходната му частъ за сѣщата година, то, отъ друга страна, що се касае до сведения за разходитѣ на сѣщата дата, се налагатъ известни резерви“ — ви казва самото министерство — „съ огледъ приключване бюджетното упражнение, което може да донесе известни промѣни“.

Свършвамъ и съ този въпросъ. Значи, и отъ гледна точка на търговския балансъ, не бива да си правимъ абсолютно никакви илюзии, че имаме една гаранция за стабилността на българския левъ. Напротивъ, както започнахъ съ думитѣ на г. министра на финанситѣ въ мотивитѣ на законопроекта, ние се намираме въ влошено положение по отношение търговския балансъ и перспективитѣ, които се рисуватъ до края на годината, не сѣ особено благоприятни.

Но, г. г. народни представители, за да свърша речъта си, нека да хвърлимъ единъ погледъ къмъ миналото — миналото въ България, миналото въ чужбина.

Най-напредъ да хвърлимъ погледъ къмъ миналото въ чужбина. Въ никой случай не бива да си правимъ илюзия, че чуждитѣ държави съ леко сърдце сѣ ликвидирали съ режима на камбиалния държавенъ монополъ. Нека не се мѣримъ съ Германия. Тамъ става свършено друго нѣщо — въвеждането на златната марка. Нека не се мѣримъ и съ Австрия, защото тя по много причини международно е гарантирана и подпомагана много повече отъ насъ и защото тя абсолютно никакви репарации не плаща. Нека се сравнимъ съ Чехия, търговскиятъ балансъ на която свършва ежегодно съ положително салдо въ полза на народното стопанство. Азъ ви питамъ: защо въ Чехия не се унищожава камбиалниятъ държавенъ монополъ? Чехия запазва още държавния си контролъ върху търговията си съ чужди валути и девизи. Вѣрно е, че една правителствена наредба отъ началото на м. декември 1928 г., която влѣзе въ сила на 31 декември с.г., измѣня само нѣкои постановления отъ закона за защита на чехословашката валута. Правятъ се известни измѣнения въ тѣй нареченитѣ арбитражи, правятъ се известни измѣнения въ купуването на много голями суми, но въ всѣки случай се запазва не само върховниятъ контролъ на тѣхната емисионна банка, но — което е много важно да подчертая и да обърна вниманието на Парламента — изрично е казано, че се запазва и върховниятъ контролъ на държавата. Тамъ е казано за редица случаи —

сега нѣма да ги изброявамъ — по покупка на това или онова, че разрешаването става лично отъ министра на финанситѣ, следъ изслушване на Народната банка. Най-после трѣбва да свършимъ съ тази легенда въ България, че нашата Народна банка, понеже била автономна, можела въ нѣкои случаи да се постави надъ най-вѣрховното лице на българския фискъ — министра на финанситѣ. Не бива да я възниктаваме въ такова направление. Азъ съмъ и ще бъда винаги защитникъ на всички добри дѣла на Българската народна банка. Ние можемъ да се гордѣемъ съ създаването и издигането на този националенъ институтъ въ 50 години — дано си остане винаги националенъ. Но едно такова тълкуване, че господа на Народната банка, особено при участието на съветника, на контролѣра отъ Обществото на народитѣ, могатъ всичко да решаватъ, е не-правилно, то не е полезно.

Следъ Чехия искамъ да ви дамъ още единъ примѣръ — съ Полша — много по-франпантенъ, който ни служи като предупреждение въ случая, отговаряйки си на въпроса, бивали да преминемъ, даже въ компромисна форма, къмъ режима на свободната търговия съ камбио. Въ Полша националната монета биде стабилизирана както у насъ, следъ голѣмото ѝ и катастрофално обезценяване въ следвоеннитѣ години, съ тѣй наречената злата, както знаете отъ 1924 г., веднага подиръ което въ националната спестовностъ и въ образуването на капиталъ настѣпи единъ бавенъ, но ясенъ възрожденъ се процесъ. Обаче недостатъчното стопанско подсигуриране на реформата — това ни казватъ автори, на които можемъ да вѣрваме, които ходиха въ Полша да се запознаятъ съ въпроса — а само съ единъ листъ на законъ, докара до едно катастрофално падане, въпреки законна на живота, презъ втората половина на 1925 г., като постави полското народно стопанство предъ една всестранна криза въ валутно, кредиторно и индустриално отношение, която криза предизвика бързо изтегляне на спестяванията и влоговетѣ въ банцитѣ, както и бързото стопяване на образуванитѣ капиталъ. И само благодарение на получената стабилизационенъ заемъ въ 1927 г., който се придружи съ много строги реформи и контролъ на държавнитѣ и обществени финанси и въ самото дѣло на банката, Полша можа наново да възроди, да съживи и да стабилизира своята монета. Когато миналата година г. Ляпчевъ ми казваше — което азъ цитирахъ въ началото на речта си — „Не се безпокойте, г. Януловъ, следъ 4 януарий 1929 г. спокойно можете да отидете да си размѣните банкнотитѣ съ злата, да ги размѣните съ лири английски“ и т. н., азъ му казахъ: „Това нѣма да биде, г. министре, ще живѣемъ и ще видимъ“. Живѣхме и видѣхме. И особено г. Ляпчевъ, който преди да биде финансистъ е икономистъ, трѣбваше и особено сега трѣбва да знае, че безъ това — добре е употребена думата — стопанско подсигуриране на националната монета не можете да имате сигурна гаранция *a la long*, за дълго, за стабилизирането на националната монета.

Азъ искамъ да се спра, за да свърша, и на единъ вътрешенъ примѣръ. Г. г. народни представители! Азъ пакъ ще ви цитирамъ официални данни, взети непосредствено отъ Българската народна банка и публикувани въ „Демократически сговоръ“ отъ моя другаръ, г. д-ръ Владкинтъ. Не можемъ да се съмняваме нито въ неговата компетентностъ като професоръ, нито въ това, че цифритѣ сѣ свършено точни. Той изрично ни казва: (Чете) „Ние видѣхме, че вследствие недостатъчното производство и голѣмия вносъ, нашиятъ търговски балансъ има постоянна тенденция къмъ пасивностъ. И ние отдавна бихме дошли до безизходностъ, ако да не бѣха обичайнитѣ търговски и банкови кредити и държавнитѣ заеми“. По-нататъкъ той казва: „Въ последнитѣ четири години България е платила въ странство срещу своитѣ стари и нови дългове, репарации и пр. следнитѣ чужди валути, изразени въ лева: 1925 г. — 632.989.590; 1926 г. — 783.543.119; 1927 г. — 1.067.949.111; 1928 г. — 898.739.742“. — И той прави необходимитѣ приспадания, за да биде свършено вѣренъ съ действителността. — „За да се види, какъ пасивността на търговския и на платежния балансъ се отразява върху девизнитѣ запаси на Българската народна банка, ще ви приведа следнитѣ цифри, които сѣ автентични, защото сѣ извлѣчени изъ следнитѣ сметки по баланса на Българската народна банка — странни кореспонденти за никасо и текущи сметки въ чужда валута и сročни влогове въ валута. За краткостъ ще дамъ само крайнитѣ резултати“ — и той ги дава — „т. е. каква е била валутната наличностъ на Българската народна банка като носителка на камбиалния монополъ. На 31 декемврий 1923 г. авоаръ въ

чужда валута за 919.776.000 л.; на 31 декемврий 1924 г. авоаръ въ чужда валута за лева 822.798.000; на 31 декемврий 1925 г. авоаръ въ чужда валута за лева 250.152.000; на 31 декемврий 1926 г. никакъвъ авоаръ, а задължение лева 511.241.000“; — и затуй казва да не се чудятъ, гдето министърътъ на финанситѣ бѣше принуденъ да бърза съ сключването на заема — „на 31 декемврий 1927 г. авоаръ въ чужда валута за лева 319.100.000; на 31 декемврий 1928 г. авоаръ въ чужда валута за лева 123.210.000“ — разбира се, всички тѣзи суми ще се доставятъ отъ най-последния заемъ.

По-нататъкъ той казва: „За точностъ трѣбва да спомена, че въ показанитѣ салда не влизатъ като авоари на банката: портфейлъ срещу странство за 1926 г. — 128, за 1927 — 23 и за 1928 — 2.650 милиона лева, т. е. авоари на банката, но въ полици и др.“ — половинъ милиардъ — може да се ужаси човѣкъ. Това не е единъ комплиментъ, макаръ изказанъ въ в. „Демократически сговоръ“ за управлението на Демократическия сговоръ. Но въ всѣки случай той ни посочва този фактъ. И за туй казва: „Следователно, за посрѣщане евентуалнитѣ бъдещи дефицити въ нашия платеженъ балансъ, Българската народна банка разполага съ девизи за около два и половина милиарда лева. Нека припомнимъ, че въ края на 1923 г., при обявяването на камбиалния монополъ, банката разполагаше съ чужда валута за единъ милиардъ лева. И само следъ три години, въ края на 1926 г., нейниятъ балансъ показва дефицитъ 500 милиона лева въ чужда валута, сиречь, банката е изразходвала своя запасъ отъ единъ милиардъ и е задължила на своитѣ чуждестранни кореспонденти съ половинъ, та за три години тя е разходвала отъ своя запасъ девизи за единъ и половина милиарда лева; или по 500 милиона годишно срѣдно. За летящитѣ дългове въ чужда валута не говоря.

Тѣзи цифри ни показватъ две нѣща: първо, колко необходимъ е билъ за насъ стабилизационниятъ заемъ и, второ, че ние не можемъ да заспимъ надъ тоя си усѣхъ. Постигнатата стабилизация ни създава обективни условия за енергична стопанска дейностъ, която единичка може да донесе трайна стабилизация чрезъ повишенъ износъ и естествеи притокъ на чужди валути“.

И заради туй заключението на това лице въ в. „Демократически сговоръ“, което горе-долу може да се каже, че има право да говори съ знание и авторитетъ по тѣзи въпроси и заедно съ стотица други, е: „че засега условията на нашия търговски и платеженъ балансъ не сѣ промѣнили, че едно хроническо изияждане на девизнитѣ резерви е допустимо, поне докато усилимъ производството си, следователно благоприятни условия за едно автоматическо изравняване на валутнитѣ транзакции не сѣ налице. При това положение, регулирането на търговията съ външни платежни срѣдства е абсолютно необходимо“.

Сега, нѣкой може да каже: „Добре, но ние сме се ангажирали съ женевиския протоколъ; туку е г. Шаронъ“. Е добре, азъ смѣтамъ, че г. Шаронъ е поставенъ на първо мѣсто, за да брани българския левъ. Г. Шаронъ много добре разбира тия въпроси. Отъ неговитѣ изявления, които той е направилъ въ българската преса, вие виждате, че той, като добъръ икономистъ, слага тежестъта на цифритѣ не върху закона, . . .

С. Стефановъ (д): А върху сжщността.

И. Януловъ (с. д): . . . а върху сжщността, върху създаването на стопански условия, които могатъ да доведатъ до едно активно салдо на търговския и платеженъ балансъ, и безъ това — казва той — не можемъ да говоримъ за истинска стабилизация.

При това положение не само не можемъ да гласуваме този законопроектъ, но молимъ г. министра на финанситѣ да направи всичко възможно, щото този законопроектъ да изскѣне малко въ комисията, да се справимъ съ новото стопанско положение, да видимъ какво той разбира подъ това, че твърде неблагоприятни сѣ изгледитѣ на тазгодишната реколта, да се справимъ съ покачането на лихвения процентъ въ цѣлия свѣтъ, да се справимъ и съ това положение, че жито започва да се внася въ България и питания започнаха да се правятъ въ Народното събрание по този въпросъ.

Министъръ В. Молловъ: На погрѣшенъ пътъ сте.

И. Януловъ (с. д): Азъ не му отдавамъ голѣмо значение.

Министър В. Моллов: Вие сте съвършено далеч от действителността.

И. Янулов (с. д): Оставете тѣзи голѣми приказки. Разбирате, че азъ не ги употребявамъ, и Вие спрямо мене не трѣбва да ги употребявате.

Министър В. Моллов: За двата шлепа Ви ли е думата?

И. Янулов (с. д): Недейте бърза, азъ съмъ точно на същото мнение, на което сте и Вие. Азъ смѣтамъ, че внасянето на двата шлепа жито не значи притокъ на чуждестранни зърнени храни и че, отъ друга страна, е чукване по носа на мнозина закупувачи на българско жито, които, първо, отъ това чукване, и, второ, отъ катастрофалното спадане на ценитѣ на житото на международния пазаръ, ще бѣдатъ принудени да извадятъ своето жито. Всичко това азъ зная.

Но азъ ви обръщамъ вниманието на една формула на Каприви, която трѣбва да ни служи винаги за ръководство: една държава изнася или стоки, или хора. Тази формула е тѣй проста, че трѣбва хубаво да я запишемъ и да я запомнимъ. Ако ние не изнасяме стоки, ако ние не можемъ да изнасяме и жито масово, ако става все по-голѣмо и по-голѣмо намалението на нашия износъ и ако се крепимъ до голѣма степенъ изкуствено на нѣкои пера въ търговския ни балансъ, за които не можемъ да бѣдемъ сигурни, защото основата на нашата стопанска действителностъ сѣ зърненитѣ храни, ако всичко това е така, отъ една страна, и, отъ друга страна, ако нашето население, по едно семпло изчисление, следъ 18 години отива къмъ 8 милиона, житото нѣма да стигне за вътрешното изхраняване, формулата на Каприви добива за насъ извънредно голѣмо значение. Ние да изнасяме хора не можемъ, заради туй, защото вече се забрани имиграцията въ всички онѣзи държави, където българи се заселиха — било въ Унгария, било въ Съединенитѣ Шати или другадѣ. Значи, ние не можемъ да намалимъ своето население чрезъ износъ на хора. Ние имаме и натураленъ и изкуственъ прирѣстъ на населението — прииждане на бѣжанци и затова имаме едно извънредно голѣмо увеличение на населението въ България, което надминава естествения коефициентъ на увеличението му. Неможейки да направимъ единъ износъ на хора, ние трѣбва да правимъ единъ износъ на стоки, а за да имаме единъ износъ на стоки, изисква се единъ стопански планъ; изисква се да не се придържаме само о финансовата концепция на г. финансовия министъръ, а да се придържаме о една стопанска концепция. Очевидно е, че този законопроектъ показва кой е говорилъ истината преди 7 месеца. Г. министърътъ тогава съ същия тонъ отговаряше, че на 4 юний следъ внасянето на последната вноска отъ заема, ще може да има свободна търговия на чуждитѣ девизи. Но този законопроектъ не изобличава насъ, а Васъ, г. министре. Защо тогава Вие не се проникнете отъ тази мисль, която сте писали: че трѣбва България да се закрепн стопански, че трѣбва една благоприятна конюнктура на България, да се справи съ не твърде благоприятнитѣ изгледи на тазигодишната реколта и тогава да се мисли за измѣнение на този законъ? Защо не се справите съ Вашитѣ теоритици отъ Демократическия сговоръ, които казватъ, че е абсолютно необходимо запазването на сегашния законъ за търговията съ външнитѣ платежни срѣдства, защото нѣмаме сигурностъ, че не ще достигнемъ до хроническо изияждане на девизнитѣ резерви, както стана въ 1926 г.

Азъ намирамъ, че има много работи неоправими, че има много работи, решени отъ Демократическия сговоръ, които мѣчно е да се поправятъ — да се завърти колата. Не знамъ доколко е вѣрно, но чета въ в. „Знаме“, че въ препорѣжванията на финансовия комитетъ изрично е казано да се образува единъ стопански съветъ въ свръзка съ законопректа за желѣзницитѣ.

Министър В. Моллов: Кѣде е казано?

И. Янулов (с. д): Понеже заявихте предъ делегацията на Дружество на журналиститѣ, че уважавате българската преса, опровергайте тия работи, ако сѣ невѣрни.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Да уважавашъ пресата, не значи да приемашъ всички глупости, които пише пресата.

И. Янулов (с. д): То значи да уважавашъ в. „Знаме“, „Знаме“, който си списвалъ, когато си билъ въ друго положение. Вестникъ „Знаме“ пише: (Чете) „Съгласно резолю-

цията на Съвета отъ 8 юний 1928 г., комисарътъ на Обществото на народитѣ консултира финансовия комитетъ върху програмата за финансовата и административна реформи, които правителството ще приложи по експлоатацията на желѣзницитѣ съгласно съ резолюцията на Съвета, спомената по-горе. Колкото се отнася до административнитѣ реформи, комитетътъ счита, че създаването на една комисия, въ която ще бѣдатъ представени разнитѣ стопански дейности въ страната и която би била консултирана отъ министра на желѣзницитѣ върху въпроса за тарифитѣ и други, би представлявало напредѣкъ спроти сегашното положение“.

К. Николовъ (д. сг): Това е върховниятъ съветъ на желѣзницитѣ, който има съвѣщателенъ гласъ. Има го въ законопроекта за желѣзницитѣ.

И. Янулов (с. д): Мога ли това да не го знамъ? Вие поне сте разбранъ човѣкъ. Тукъ сѣ навикнали да се смѣтатъ за свръхчовѣци. Четохме и гласувахме този законъ. — Ала тукъ въ вестника не се говори за този технически съветъ, който се създава съ законопроекта за желѣзницитѣ и въ който влизатъ само технически лица, а тукъ се говори за създаването на една комисия, въ която да бѣдатъ представени разнитѣ стопански дейности въ страната. . .

К. Николовъ (д. сг): Така е: борси, търговско-индустриални камари, индустриални сѣ представени въ върховния съветъ на желѣзницитѣ.

И. Янулов (д.): . . . и която би била консултирана отъ министра на желѣзницитѣ върху въпроса за тарифитѣ и други — нѣщо, което би представлявало напредѣкъ спроти сегашното положение. Азъ не казвамъ, че това значи една препорѣжка или едно налагане на единъ стопански съветъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Знаете ли какво значи? Цѣли два часа да говоришъ умни работи и достатъчно е такава глупостъ да кажешъ, та всичко да бѣде компрометирано и провалено — да излѣзе всичкото глупостъ!

И. Янулов (с. д): Г. Ляпчевъ! Вие употребявате такива изрази, които употребява единъ секретаръ-бирникъ. (Смѣхъ)

Министър-председател А. Ляпчевъ: Разбира се, че е глупостъ това, което казвашъ! Какво цитирашъ, въ свръзка съ закона за търговията съ чужди платежни срѣдства, препорѣжката на Ренулъ за създаване върховенъ съветъ по желѣзницитѣ? Какво общо има между едното и другото? Говоря Ви това въ лицето, защото злоупотребявате съ времето и говорите глупости.

И. Янулов (с. д): Не го приемамъ това. Ако е думата за глупости, то се касае за други.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Министър-председател А. Ляпчевъ: Макаръ и да не го приемашъ, азъ съмъ длъженъ да го подчертая.

И. Янулов (с. д): Азъ ще Ви кажа, че цѣлата Ваша стопанска политика е едно опровержение на Вашата действителностъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Щомъ единъ уменъ човѣкъ като Януловъ го казва, така е! Продължавайте сега.

И. Янулов (с. д): Изводътъ отъ моята речъ е, че трѣбва да помислимъ за една основна стопанска реформа въ нашата страна, а за тази реформа се изисква единъ стопански планъ, а не откупуване балтови цифлици, не законопроектъ за желѣзницитѣ, по който сте се скарали, че не можете да се погледнете. Вие викате, за да затулите грозната българска действителностъ. Азъ ви казвамъ — и това е единъ постояненъ рефренъ на моитѣ речи — че нѣма страна, която да нѣма стопански планъ. Тази мѣрка ние сме ви я препорѣжали. Вестникъ „Знаме“ изнесе това: че не е била известна на Парламента и на никого тази препорѣжка, и прави коментари, които азъ просто не желая да чета. Когато вестникъ „Знаме“, единъ сериозенъ вестникъ, изнася резолюцията отъ 8 юний 1928 г. на Съвета на Обществото на народитѣ, въ която е казано не „техническа“, а „стопанска“ комисия, въ която да бѣдатъ представени

всички стопански дейности въ страната, азъ ви питамъ: въ технически съветъ при Дирекцията на желѣзницитѣ представени ли сѣ всички стопански дейности?

Свършвайки, г. г. народни представители, азъ нѣма да се поддамъ на това раздражение, което се внесе отъ васъ, защото то не може да ми влиае, тъй като азъ винаги съмъ се държалъ и ще се държа спокойно по тия въпроси. Не мога обаче да не кажа, че сигурно като данъкъ на Женевския протоколъ се иска да направимъ тази концесия. Обаче ние трѣбва да кажемъ съ думитѣ на вестникъ „Демократически съговоръ“: „Абсолютно императивно е законътъ за търговията съ външни платежни сръдства да не се бута“.

На края на този законопроектъ има единъ параграфъ, който гласи: (Чете) „§ 11. Прибавя се новъ чл. 8: „Настоящиятъ законъ може да бѣде отмѣненъ отъ Министерския съветъ по докладъ отъ г. министра на финанситѣ“. Този параграфъ трѣбва да се обясни: като се отмѣни този законъ, стариятъ ли законъ остава въ сила?

Министъръ В. Молловъ: Стариятъ законъ се отмѣнява съ този; като се отмѣни този, отмѣнява се и стариятъ.

И. Януловъ (с д): Заглавието на законопроекта е: „Законъ за измѣнение и допълнение закона за търговията съ външни платежни сръдства (деvisи и банкноти)“. Когато се казва въ този параграфъ, че новиятъ законъ за измѣнение и допълнение на стария, гласуванъ днесъ въ месецъ май 1929 г., може да бѣде отмѣненъ, тогава зачи, че остава въ сила стариятъ законъ.

Министъръ В. Молловъ: (Възражава нѣщо)

И. Януловъ (с д): Нефѣйте се люти толкова! Ако Вие сте могълъ да напишете параграфа въ тази форма, азъ ли съмъ кривъ? Вие ми отговаряте, че, когато се отмѣни този законъ, отмѣня се и стариятъ законъ за камбиалния монополъ. Тогава излиза, че на Министерския съветъ му даваме право, когато намѣри за необходимо, да отмѣни камбиалния монополъ, даже въ тази компромисна форма, която се предвижда въ законопроекта, и да остане свободна търговията съ чуждитѣ платежни сръдства.

Кой може да ви даде, по делегация отъ Парламента, една такава законодателна власт, когато знаемъ подъ какъвъ тормозъ се намирате и при това разцѣфване на племеннитѣ ежби между васъ? Мислите ли вие, че когато говоримъ тукъ съ цѣлата наша група, правимъ го, защото имаме нѣщо противъ васъ? Какво можемъ да имаме противъ васъ лично? Ние говоримъ, за да не дойдемъ пакъ до онуй положение, което азъ съмъ предвиждалъ въ моята речъ преди 7 месеци. Но най-после ние ще трѣбва да ликвидираме съ този въпросъ; иначе ние само се измѣчваме въ Парламента и заприличваме на едно регистрационно бюро. Най-голямиятъ крепилитѣ на парламентаризма и демокрацията въ свѣта е, безспорно, президентътъ на чехословацката република, Масарикъ. Ето месажътъ му отъ 28 октомврий 1928 г., по случай 10-годишнината отъ независимостта на Чехославия. Той казва, че е дошло вече време да се помисли и да се хвърли мостъ между парламентаризма, между демокрацията и компетентността, и посочва усилията, които всички страни правятъ въ това отношение, като начало поставя Англия съ нейнитѣ парламентарни анкети и изучавания отъ вѣкове, и всички онѣзи съвети въ Чехославия, които разглеждатъ, разучаватъ, анализиратъ и апрофондратъ компетентно всѣка материя, и когато въ Парламента се внесе единъ законопроектъ, не се чака всички да се изкажатъ, да ги излопържатъ на майка, та най-накрая да излѣзе министърътъ съ едно експозе и да каже: „Г-да! Азъ тъй мислѣхъ, тъй разбирахъ!“ На туй трѣбва да се тури край. Но Масарикъ казва, че за да стане това, il faut des chefs, трѣбватъ шефове, и то истински шефове. (Ржкоплѣскания отъ лѣвицата)

Министъръ В. Молловъ: Съ Януловъ начело. Това е добра препорѣка.

Председателътъ: Има думата народниятъ представител г. Стефанъ Стефановъ.

С. Стефановъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Предстои ни да разгледаме единъ законопроектъ отъ особено важно значение за финансовото и стопанско положение на страната и на държавата ни. Нѣма какво особено да се каже върху самия законопроектъ и затова нѣма да разглеждамъ неговитѣ отдѣлни членове, параграфи, измѣнения и допълнения. По-скоро, законопроектътъ ни дава

поводъ да разгледаме основно финансовото и стопанско положение на държавата и на страната, за да видимъ, дали Народната банка ще бѣде въ състояние да отговори на онова назначение, което ѝ се даде съ двата специални закона. Ето защо, азъ ще ви занимаю съ онова положение, което е дадено на Народната банка, за да ни стане то ясно, и чакъ следъ това ще премина на самия законопроектъ, за да преценя доколко той, като стане законъ, би далъ нѣщо повече или по-малко отъ онова, което имаме днесъ.

Съ новия законъ за Народната банка, тя се учреди като емисионенъ институтъ, независимъ отъ държавата, като ѝ се възложи главната задача да осигури stabilitet на нашия левъ. Тя се постави вече въ съвсемъ други отношения къмъ държавата. Въ този законъ се прокара принципътъ, че държавата не може вече да бърка безконтролно въ Народната банка, която ще събира всички приходи на държавата, която има право да разполага само съ онзи остатъкъ, който ще остане, следъ като Народната банка удържи сумитѣ, необходими за плащане всичкитѣ външни задължения на държавата, отъ какъвто и произходъ да сѣ тѣ. За да може Народната банка да изпълни своята задача — да осигури stabilitet на българския левъ — при положението, въ което бѣше поставена, правителството ѝ дойде на помощъ съ стабилизационния заемъ и по-рано съ бѣжанския заемъ, отъ които постави на разположението ѝ сръдства, които да гарантиратъ банкнотитѣ. Въ договора за стабилизационния заемъ пакъ се подчерта тази задача на Народната банка — да осигури, да гарантира stabilitet на лева. Даже въ него се говори и за златенъ еталонъ и за нѣщо повече.

Г. г. народни представители! Не може да се смѣта, че съ прокарването на единъ законъ, се осигурява и изпълнението на ония задачи, прокарани въ него. Това би било основна погрѣшка, особено по единъ законъ, който се отнася до стабилизациата на лева въ нашата страна, при положението, въ което тя остана следъ войната. Необходимо е да преценимъ и да установимъ, доколко съществуватъ онѣзи предпоставки, които сѣ абсолютно необходими, за да може Народната банка да изпълни задачата, която ѝ е възложена — да гарантира stabilitet на лева. Днесъ се смѣта, че веднѣжъ съ закона тази задача е възложена на Народната банка, правителството като-че-ли може да стои настрана, безгрижно и спокойно. На държавата се разреши да тегли отъ Народната банка не повече отъ 500 милиона лева, а кредиторитѣ, които дадоха заема, добиха право на контрола чрезъ свой представителъ, за да следятъ изпълнението на постановленията на закона.

Азъ нѣма да се спирамъ въ подробности на всички пребива въ нашитѣ държавни финансии и въ нашия стопански животъ отъ по-маловаженъ характеръ, а само ще посоча на едри факти, въ кръгли цифри, за да изтъкна, че не съществува реална база, за да може Народната банка да изпълни тази задача, която ѝ е възложена. Азъ ще се позова на самия договоръ за стабилизационния заемъ и на мотивитѣ къмъ този законопроектъ. Въ договора за стабилизационния заемъ се казва, че следъ 6 месеца отъ сключването на заема, монополниятъ режимъ за чуждитѣ платежни сръдства, трѣбва да бѣде отмѣненъ. Какво значи това? Това значи, че когато се е сключвалъ заемътъ, имало се е предъ видъ, че съ валутнитѣ резерви, които бѣха останали отъ бѣжанския заемъ, както и тия отъ новия, Народната банка ще има вече напълно необходимия шокъ отъ девизи въ странство, за да може да поеме и изпълни възложената ѝ задача — да стабилизира лева. Понеже Българската народна банка се осигури съ необходимия размѣръ девизенъ шокъ, предвиди се, че следъ 6 месеца отъ сключването на заема монополътъ ще бѣде отмѣненъ. Обаче, въ самия договоръ за заема се казва, че ако по едни или други причини се намѣри, че следъ изтичането на този срокъ нѣма още условия, за да се отмѣни законътъ за монопола, неговото действие може да бѣде продължено. Но никѣде въ договора за стабилизационния заемъ не съществува такова положение, че законътъ може да бѣде коригиранъ. Знае се, че всички положения, които сѣ прокарани въ договора за заема, който е единъ договоръ между държавата и кредиторитѣ, не могатъ да бѣдатъ измѣнявани. Никѣде въ закона за сключване на стабилизационния заемъ не съществува положение, че законътъ за търгуване съ чужди платежни сръдства може да бѣде измѣняванъ. Той или ще бѣде отмѣненъ, или ще бѣде продълженъ. Така говори самиятъ законъ.

Министъръ В. Молловъ: Тѣй.

С. Стефановъ (д): Какво ни показва тогава внасянето на настоящия законопроект днес? Внасянето на настоящия законопроект иде да ни потвърди само едно: че не е настъпил моментът за премахването на монопола върху търговията с чужди платежни средства, въпреки поставянето на времето, предостатъчните средства на Българската народна банка за тая цел. А то не беше отдавна — само преди 6 месеца. Тогава се смъташе, че всички ония прокарани постановления, както въ закона за Народната банка, така и въ закона за стабилизационния заем ще станат дѣло, и свободно ще се държи поне за едно време от 2, 3, 4, 5 години. Така се предполагаше и така се заявяваше от тая маса: (Сочи министерската маса) така и днес се поддържа и се каза, че скоро за друг заем нѣма да се говори и далеч положението не е такова, че хлопа такава нужда на нашите врата.

Самият факт, че се внася законопроект за измѣнение на закона за търговия с външни платежни средства и режимът, ще продължава занаяпредъ, показва, че политиката, която е прокарала ония положения, които ви изложихъ, не е устояла...

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Тъкмо обратното.

С. Стефановъ (д): ... и че не съществува още онази база и онѣзи предпоставки, които сѣ необходими, за да станат дѣло постановленията на закона за стабилизационния заем. А причини, за да не се приложат на дѣло тия положения, нѣма абсолютно никакви, защото средствата, поставени на разположение на държавата за тази цел на времето, бѣха предостатъчни, и тѣ не могат да бждат употребени за никакви други цели, нито от банката, нито от държавата.

Но има нѣщо, което трѣбва да ни плаши. Въпреки че въ закона за стабилизационния заем е постановено, че тия средства, поставени като девизен шокъ за гарантиране на лева, както и тия, които имат своите специални назначения по заема, не могат да бждат бутани, все пакъ, въ баланса на Народната банка — който го е следилъ от тогава насамъ, ще потвърди това — става едно силно нарушение. И днес положението на баланса далеч не е такова, каквото бѣше по-рано. Ако действително, има едно такова силно измѣнение въ едно кѣсо време, не се ли слага за насъ най-сериозно въпросът, че ние трѣбва да се заинтересуваме, да се замислимъ върху туй положение, да потърсимъ причините за това и да помислимъ за тяхното отстранение? Защото, ако вървимъ въ този път на изчерпване на тѣзи средства, азъ не знамъ кѣде ще стигнемъ. Азъ нѣма да ви говоря и поддържамъ това, основано само на моето мнение. Това ще ви повърдя сѣ смѣтките и мненията на ония, които сѣ натоварени да изпълняватъ тия задачи, смѣтките на които сѣ изложени тукъ, въ отчета на Българската народна банка.

За жалостъ, въ тая нещастна страна, ние като-че-ли сме повикани да правимъ само констатации на фактите, а не от известни проявления въ живота, от известни действия и дѣла по въпроситъ от този характеръ да преценяваме до какви логически послѣствия ще се дойде и да вземаме своевременно мѣрки за предотвратяването на тия послѣдци. За жалостъ, такова нѣщо нѣма. Винаги, когато сѣ били правени бележки въ важни моменти, все е било отрицано, че положението е такова, но следъ година-две, щомъ е ставало ясно всичко, се е признавало, че е било такова.

Примѣръ. Преди две години, когато ние от тази трибуна казахме, че бѣжанският заем не се сключва за нуждитъ на нещастните бѣжанци, или, ако е за тѣзи нужди, то една много малка сума само от него ще се употребѣи за тѣхъ, а другата за дълго време трѣбва да стои за гаранция на нашия левъ, който тогава висѣше въ въздуха. Г. министъръ-председателъ тогава ни казваше: „Това не е вѣрно“. Когато преди три месеца пакъ от тази трибуна му припомнимъ това, тогава г. министъръ-председателъ призна — както и цѣлиятъ кабинетъ днес признава — че бѣжанският заемъ се сключи, за да подкрепи лева.

Тогава нѣмаме ли ние основание, г. г. народни представители, и днес да изкажемъ нашите опасения за известни факти, които сѣ налице, факти, които не сѣ скрени нито въ моята глава, нито въ главата на който и да било? Тоя, който следи и изучава тия въпроси и се е решилъ да излѣзе и даде една илюстрация на положението, като се подкрепи сѣ официални данни и цифри, изпълнява своя дългъ. По тия въпроси само цифритъ говорятъ истината, а че нашите фантазии, разбирания и настроения. Само цифритъ сѣ до-

стовѣрност могат да установятъ истината по тѣзи въпроси, защото тѣ сѣ въпроси положителни и никакви заключения по тѣхъ не могат да се вадятъ по други пѣтица.

Следователно, азъ считамъ, г. г. народни представители, че отдавна е дошло време да се замислимъ сериозно върху финансовото положение на нашата държава и на чашето народно стопанство. Нека не бѣда зле разбранъ от тази маса (Сочи министерската маса) че азъ се качвамъ на трибуната да правя само упрѣци. Нека бѣда разбранъ добре: азъ се качвамъ на тая трибуна да изпълня моя граждански и обществен дългъ, доколкото въ тая областъ считамъ, че мога да дамъ мнение. Азъ съмъ всѣкидневно въ стопанския животъ на страната, и съмъ въ състояние да имамъ една що-годе правилна преценка за нѣщата, за да бѣда полезенъ поне въ тая областъ; друга компетенция нѣмамъ. Азъ съмъ длъженъ да дойда на помощъ сѣ своите скромни познания на това тѣ затруднено положение, въ което е стигнала днесъ нашата страна.

Нека не ви се виждатъ страшни тия думи. Това е самата действителност, това е животътъ ни днесъ, кѣдето шете да се обрне: и всрѣдъ банкеритъ, и всрѣдъ търговцитъ, и всрѣдъ индустриалцитъ, особено всрѣдъ нещастната селения и българското земледѣлие, което не знамъ какво щѣне да стане при особено тазгодишно положение, ако не бѣха паднали последните дждове. Не може по тия въпроси, г. г. народни представители, да затваряме очи и да не говоримъ сериозно. Азъ смѣтамъ, че на всички онѣзи подкрепления въ тая посока, които азъ ще се помъжа тукъ да направя сѣ факти и цифри въ рѣка, сериозно от тая маса (Сочи министерската маса) не може да се правятъ опровержения, нито би могло сериозно да се отрича това положение, каквото азъ ще се помъжа предъ васъ да го изложя. Ако то действително бѣде такова, азъ не знамъ, кой другъ, ако не народното представителство и управлението въ тая страна е длъжно да мисли върху него. Азъ считамъ, че сѣ достатъчно вече голѣмитъ грѣшки отъ войната насамъ, които правимъ въ тая областъ, грѣшки, които ни обремѣниха сѣ милиарди загуби, изразени въ цифри стократно по-голѣми отъ ония, които самата война ни причини. Азъ мисля, че сѣ достатъчно вече тия грѣшки за да ни стреснатъ. Дошло е отдавна време да се опомнимъ и стоемъ отъ тия унижения, на които нещастна България се подлага отъ известно време, отъ когато е трѣгнала въ пътя, отъ вънъ да търси средства, за да кърпи издѣния си джебъ. Азъ мисля, че това положение не може да бѣде отречено.

Учудваше ме оня денъ г. Петко Стайновъ, когато спокойно слушахъ, какъ сѣ единъ пресиленъ патосъ се мъчеше да ни убеди въ противното на една очевидна истина, вписана въ самия законъ, за реорганизацията на желѣзницитъ — че ние по нашъ починъ и по наши желания и разбирания сме ги реорганизирали. Г-да! Каквото шете, но това е неприлично и пресилено, да се отрича едно положение, което е писано въ Женевския протоколъ, и за което сме поели задължение и въ самия договоръ за заемъ. Това може би да е добро за насъ, но азъ подчертавамъ принципа, че това ни е наложено.

Министъръ В. Молловъ: Не е вѣрно.

С. Стефановъ (д): Това ни е наложено.

Министъръ В. Молловъ: Азъ пакъ Ви казвамъ, че това не е вѣрно.

С. Стефановъ (д): Азъ го четохъ въ самитъ протоколи.

Министъръ В. Молловъ: И азъ съмъ ги челъ тия протоколи и то повече отъ Васъ, защото съмъ ги писалъ

Р. Василевъ (д. ст): Въ доклада на Министерството на желѣзницитъ още въ 1925 г. се препоръчва реорганизацията.

Министъръ В. Молловъ: Отъ 20 години Дирекцията на желѣзницитъ, почитъ и телеграфитъ го иска това, непрекъснато го иска.

Г. Марковъ (з. в): Само едно нѣщо не разбрахме: какъвъ бѣше конфликтътъ между Васъ и министра на желѣзницитъ.

Министъръ В. Молловъ: Питайте г. Маджаровъ. Такъвъ конфликтъ не е имало.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в.): Защо тази реорганизация я свързахте с протокола?

Министъръ В. Молловъ: Защото вие още не знаете какво е протоколъ и какво е договоръ — затуй!

Д-ръ И. Бешковъ (з. в.): Да, само вие знаете! Една стара нѣмска поговорка казва: „Die Alter schützt nicht vor der Tohrheit“.

С. Савовъ (д. сг): Е, много знаеш!

Председателъ: (Звъни) Моля, г-да, тишина!

С. Стефановъ (д): Моля, не ме прекъсвайте, г. министре!

Министъръ В. Молловъ: Азъ не искамъ да Ви прекъсвамъ, но вие много разширихте Вашата речъ.

С. Стефановъ (д): Сега току-що почнахъ.

Министъръ В. Молловъ: Ние днесъ разискваме законо-проекта за монопола на камбиото, а вие почнахте да говорите за бюджета, за финансовото положение и пр.

С. Стефановъ (д): А за какво да говоря?

Министъръ В. Молловъ: Това го говорихме преди два месеца.

С. Стефановъ (д): Значи, трѣбва да говоря само за думитъ „подъ контрола“ и за думата „доказани“, писани въ десеточлениния проекто-законъ! Само за тия думи ли да говоря?

Министъръ В. Молловъ: Азъ ще Ви слушамъ съ търпение, само че въ българския Парламентъ въ всички случаи се разправя все едно и също.

С. Стефановъ (д): Тогава, по-добре да си отидемъ!

Министъръ В. Молловъ: Нѣма да си отидемъ, но искамъ да кажа, че днесъ разискваме специаленъ въпросъ. Сега не разискваме по бюджета и по стопанското и финансово положение на страната.

С. Стефановъ (д): Г. г. народни представители! Специалниятъ въпросъ, по който съмъ длъженъ да говоря, се засѣга точно въ мотивитъ на законопроекта, който разискваме. Въ мотивитъ се засѣгатъ точно тия въпроси, които азъ сега разяснявамъ. Въ мотивитъ на законопроекта се казва, че трѣбва всички ограничения относно покупката и продажбата на чуждестранни девизи да бѣдатъ премахнати до 6 месеца, считано отъ датата, на която ще постѣпи въ Българската народна банка предвидената въ т. 4 на чл. 4 отъ протокола на финансовия комитетъ при Обществото на народитъ сума отъ 1.500.000 английски лири. По-нататъкъ се казва, че тия ограничения не били премахнати, защото не настѣпили подходящи условия, защото се очертава неблагоприятна тенденция на главнитъ американски и европейски парични пазари, и т. н. Какво общо иматъ паричнитъ пазари въ Америка съ настоящия законопроектъ?

Министъръ В. Молловъ: Ако тия пазари нѣматъ нищо общо съ камбиото, съ девизитъ, тогава не знамъ какво общо има Вашата речъ съ законопроекта. Извинете!

С. Стефановъ (д): (Чете) „При това къмъ засилилия се твърде много презъ 1928 г. вносъ въ страната ни“ и пр. — както виждате, тукъ се говори и за вносъ, въпросъ тѣсно свързанъ съ самия законопроектъ — „и неблагоприятнитъ наши търговски и платеженъ баланс презъ 1928 г. — тенденция, която продължава да се очертава и презъ настоящата година — се прибавиха и не твърде благоприятнитъ изгледи за тазгодишната реколта, споредъ сведенията, съ които разполагаме досега“.

Значи, това което азъ говорихъ досега, е точно по законопроекта. Азъ ще изнеса въ подкрепа на това, което говорихъ, и цифри, за да се види, че това, което твърдя, е вѣрно, че финансовото положение на страната е много сериозно, че положението на народното стопанство е много лошо и че то заслужава нашето сериозно обсъждане. Ако пъкъ положението на страната е тъй добро, че не е необходимо да се занимаваме съ него, тогава отговорността ще

си носятъ ония, които смѣтатъ, че положението е добро. Но България е сита отъ отговорности. Ние не желаемъ да чуваме тукъ следъ година-две потвърдението на нашитъ констатации, които сега правимъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ съмъ чувалъ тукъ опровержения на онова, което сте казвали; но недейте поставя въ устата на хората думи, които тѣ не сѣ говорили, както сторихте това преди малко.

С. Стефановъ (д): За какво, г. министре?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Вие говорихте преди малко, че заемътъ за бѣжанцитъ не знамъ какво, не знамъ що. Заемътъ за бѣжанцитъ е дебатиранъ тукъ два пѣти. Тоя заемъ имаше за целъ да помогне на бѣжанцитъ, и той имъ помогна; но, безспорно, той помогна и за българския левъ.

С. Стефановъ (д): Въ три четвърти.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Въ деветъ десети! Но не се обѣжда Вашето предсказание, че българскиятъ левъ ще дойде до нова катастрофа. Това не стана.

С. Стефановъ (д): Чрезъ какво?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Чрезъ това, което стана.

С. Стефановъ (д): Чрезъ бѣжанския заемъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Чрезъ бѣжанския заемъ и чрезъ всичко това, което държавата направи. Това е то! Когато приказвате, дръжте смѣтка за положението на страната . . .

С. Стефановъ (д): Ама, г. министъръ-председателю, . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: . . . и недейте се нахвърля съ такива думи!

С. Стефановъ (д): Азъ не се нахвърлямъ. Азъ ще докажа това, което казвамъ; и вие ще го потвърдите.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Това, което съмъ казалъ, азъ ще го повторя, но не въ такава изковеркана форма, въ каквата вие го разправяте.

С. Стефановъ (д): Не Ви разбирамъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Вие ме разбирате много добре.

С. Стефановъ (д): И тъй, г. г. народни представители, на Народната банка съ двата специални закона, които гласувахме — съ закона за Народната банка и съ закона за стабилизационния заемъ — ѝ биде възложена задачата да поддържа курса на лева.

С. Савовъ (д. сг): Вие не ги гласувахте тия закони — ние ги гласувахме.

С. Кърловъ (з. в.): Не вие, а Народното събрание ги гласува.

С. Стефановъ (д): Какво виждаме въ настоящия законопроектъ? Настоящиятъ законопроектъ, споредъ тълкуването, което му дадохъ, което се потвърди отъ министерската маса, не отмѣнява съществуващия законъ, а го коригира, като остава да продължи режимътъ. Но въ § 11 на този законопроектъ се казва, че същиятъ законъ може да бѣде отмѣненъ отъ Министерския съветъ по докладъ на министра на финанситъ. Какво можемъ да заключимъ отъ това постановление въ настоящия законопроектъ?

Настоящиятъ законопроектъ дава технически улеснения за разходването на камбиото. Настоящиятъ законопроектъ отваря по-широко вратитъ на търговията съ камбио отъ досегашния стѣснителенъ режимъ. Тогава, г. г. народни представители, азъ питамъ: защо не е измѣнена другата частъ на закона за търговията съ камбио, която поставя Народната банка подъ едно абсолютно задължение да дава камбио при доказани нужди, държавни, обществени, и за импорта, за вноса? Не следва ли тогава да си зададемъ

въпрос: какво положение ще се създаде въ бъдеще за Българската народна банка, ако се разширява вратата на харчене камбио, а другата страна оставяме въ същото положение? Абсолютното задължение за Народната банка да дава камбио за доказани нужди — което е въ сегашния закон — не се отменява съ настоящия законопроект, то си остава въ сила. Тогава не е ли логично моето заключение, че ние поставяме Народната банка въ едно по-лошо положение отъ това, въ което тя бѣше до днесъ?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Това, което приказвате сега, опровергава онова, което говорихте въ началото. Нали така? Тоя законопроектъ има тая целъ: да се върви етапно, постепенно, на стѣпала, къмъ свободата на размяната.

С. Стефановъ (д): Ще дойда и на този въпросъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: И ако ме питате нече, ако не е психологията на г. г. банкеритѣ, азъ ще отменя цѣлия сега съществуващъ законъ. Но г. г. банкеритѣ ще прекаляватъ.

С. Стефановъ (д): Не банкеритѣ, а българскиятъ народъ трепери отъ падането курса на лева.

Министър-председател А. Ляпчевъ: А г. г. банкеритѣ „изразители на общественото мнение“, на паричния пазаръ, по паричнитѣ въпроси. Затуй сега ще ги учимъ да вървятъ по стѣпала, постепенно да вървятъ къмъ онова, до което не може да се отиде изведнѣжъ.

С. Стефановъ (д): Азъ смѣтамъ, г. г. народни представители, че това, което досега изложихъ по този въпросъ, добре се разбира отъ министерската маса, добре се разбира и отъ васъ. Този въпросъ е кардиналенъ, този въпросъ е голѣмъ и ние трѣбва сериозно да го разглеждаме. Всичко, каквото казахъ досега, е въ връзка съ законопроектъ; и това, което ще кажа върху сегашното ни финансово и стопанско положение, е също така въ пълна връзка съ разглеждания законопроектъ.

С. Савовъ (д.сг): По-често трѣбва да ходишъ при кръстника! (Смѣхъ)

С. Стефановъ (д.сг): Г. г. народни представители! При това задължение, което има Българската народна банка по сегашния законъ, тя не може да откаже девизи на никой български гражданинъ, вносителъ на стока, на никоя община, на никоя постоянна комисия, и на самата държава, на които биха били потрѣбни девизи за изплащане на чужбина, не може да каже: „Не мога да ви дамъ чужди девизи, защото нѣмамъ достатъчно такива“. Законътъ повелява това. Не следва ли, г. г. народни представители, предъ едно таково повелително задължение за Народната банка, ние сериозно да се замислимъ, и какъ можемъ спокойно да гледаме на това положение, прокарано въ закона?

Г. министър-председателъ обясни — и азъ ще потвърдя това — че ние преминаваме етапно къмъ пълна свобода на търговията съ камбио. Макаръ да съмъ принципаленъ привърженикъ на ограничителния режимъ, защото въ туй аномално време, въ което живѣемъ, държавата трѣбва да има въ рѣшетъ си правото на регламентация, да налага ограничения, при измѣненията, които злоупоставятъ Българската народна банка, азъ бихъ ви казалъ същото, което каза и г. министър-председателъ: по-добре е да минемъ къмъ свободния режимъ — което е опасно. Азъ ще ви докажа, че фактически ние сме при свободенъ режимъ съ единъ голѣмъ минусъ — че остава абсолютното задължение на Народната банка да дава камбио. Ако всичкото камбио, което се дава отъ частнитѣ банки, не е презастраховано отъ Народната банка по силата на закона, азъ бихъ попиталъ тия импортьори, вносители, дали въ туй разглежено положение ще бждатъ утре, при свободенъ режимъ и дали ще могатъ да се ангажиратъ до тая степенъ въ чуждестранни задължения, и дали така леко ще посрѣщатъ задълженията си къмъ чужбина? Погледнато по-сериозно при новото положение, което се създава, ние би трѣбвало да минемъ къмъ свободния режимъ. Но безъ ония предпоставки, за които ви говорихъ, какъ ще успокоимъ тоя народъ, който трепери отъ инфлацията? Ако нѣмаме тоя законъ, ако нѣмаме това плашило при тая психология, която е заседнала у народа и за която ни говори г. министър-председателъ, какво би станало? Щомъ е така, не следва

ли, че трѣбва да бжде добре преценено това положение и да видимъ, ако действително липсватъ всички ония предпоставки, които сѣ абсолютно нужди, за да има една реална база, да кажемъ, че е необходимъ законътъ, за да може да отговори Народната банка на поситѣ си задължения. Ако опасноститѣ наистина съществуватъ, не ни ли се налага да се замислимъ и да посочимъ начина, по който трѣбва поне да се спре процестъ на тия голѣми дефицити, стопански и финансови, които нѣматъ край? Ние не можемъ съ закони да преобразуваме страната и да направимъ така лесно нейното производство по-голѣмо, по-голѣмъ експортъ, който да ни даде необходимитѣ девизи. Една е базата само — постѣпленията отъ нашия износъ. Не следва ли тогава, като добри стопани — а ние трѣбва да бждемъ такива — да държимъ смѣтка за приходитѣ на нашата кесия? Нима и това може да се смѣта за укоръ, който би могълъ отъ тукъ основателно да бжде отхвърленъ? Азъ не зная тогава за какво можемъ да приказваме, азъ не зная кое е същественото въ законопроектъ и какъвъ смисълъ има да чета параграфитѣ или думитѣ, които сѣ турени въ кавички въ настоящия законопроектъ, ако не се спремъ на съществото, ако не го преценимъ и да теглимъ нашето заключение, дали съ това се прави нѣщо по-добро или не. Че това е така, г. г. народни представители, се вижда отъ току-що излѣзлия отчетъ на Народната банка. Това се припомня въ него отъ самитѣ ония, които носятъ отговорностъ за положението на банката, която тѣ управляватъ, само че и тѣ, разбира се, не могатъ повече да пишатъ въ единъ докладъ. Азъ вървамъ, че при случантѣ, тѣ правятъ своитѣ предупреждения и не допускамъ, че тѣ могатъ да бждатъ така спокойни, както мнозина други сѣ спокойни. На стр. 5 въ този отчетъ се казва: (Чете) „Въ това отношение съществуватъ силни увѣчения и се правятъ важни грѣшки, както отъ страна на общественитѣ администрации, така и отъ нѣкои частни стопани; това ясно личи отъ финансовитѣ затруднения на първитѣ и отъ незадоволителната ликвидностъ въ баланса на вторитѣ“. Какво иска да ни каже тази бележка въ отчета на Народната банка? Какво разбирате вие подъ думата „обществени администрации“? По тоя поводъ азъ съмъ длъженъ да направя една бележка на г. министър-председателя и министъръ на вътрешнитѣ работи, като една отъ мѣрките за необходимитѣ ограничения, които трѣбва да правимъ, за да можемъ да свържемъ двата края!

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ама като кметъ на гр. Сливенъ, г. Стефановъ, трѣбваше да отговорите на известни нужди: да се подобри положението на общината, да се създаде възможностъ да се направи електрическо освѣтление и пр.

С. Стефановъ (д): И го правимъ безъ заеми дс днесъ. Въпросътъ е много сериозенъ.

Министъръ В. Молловъ: Всѣка добра политика започва отъ себе си.

С. Стефановъ (д): Какъ отъ себе си? Защото ви засѣга.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Не ни засѣга. Не можемъ да спремъ живота на страната, да спремъ всички постройки и т. н.

С. Стефановъ (д): Г. г. народни представители! Единъ законъ има надъ законитѣ, който трѣбва да се помни. Азъ не съмъ теоритикъ, но го разбирамъ по смисълъ. Има единъ законъ: никой нѣма право да харчи повече, отколкото кесията му позволява.

С. Савовъ (д.сг): Ти живѣешъ добре, а искашъ хората да не живѣятъ.

С. Стефановъ (д): ... или да използва толкова кредита, доколкото може да го посрещне неговата кесия.

С. Савовъ (д.сг): Ти можешъ да имашъ баня, да имашъ клозетъ, а другитѣ ...

С. Стефановъ (д): Г. квесторъ! Вие мълчете! Вие не разбирате тия въпроси. Тя не е Ваша работа. Вие не трѣбва да вдигате шумъ. Г. председателю! Моля, обърнете внимание на квестора. Това безобразие не може да се търпи. Този, който трѣбва да пази редъ, той го нарушава.

С. Савовъ (д.сг): Ще ти гледамъ хатъра! Ще те гледамъ тебе да живѣешъ като помазанъ отъ Бога!

С. Стефановъ (д): Затуй дойдохме до този редъ, до този халъ, защото всички разбираме тия въпроси.

С. Савовъ (д.сг): Всѣки иска да се освободи отъ автомобилъ.

Председателъ: (Звъни)

С. Стефановъ (д): Г. г. народни представители! За кои обществени администрации се говори въ отчета на Народната банка? Разбирамъ, на първо мѣсто държавата, градскиятъ общини, постоянните комисии и т. н. Нима въ днешно време може да продължава измѣнението на закона за градскиятъ общини, което по-рано се направи отъ Министерството на вътрешнитъ работи, за да се създаде пълна автономия и да не могатъ бюджетитъ имъ да бъдатъ утвърждавани и контролирани отъ министерството? А тѣ си позволяватъ луксове, правятъ чрезмѣрни ангажменти въ разходи некомпетентни хора въ тия учреждения и поематъ задължения въ чужда валута въ колосални размѣри. Цифритъ сж потресающи. За тѣхъ говори Народната банка, която сама чувствува, че тѣ не отговарятъ на тѣхнитъ податни сили. Сжщото е и съ държавнитъ администрации. По силата на закона, имайки развързани ръце, тѣ ангажирватъ Народната банка и тя не може да имъ отказва валута. Нека ми е позволено да кажа, че развращението иде отъ горе, и нѣма защо да се чудимъ, че заразата отива и долу. Всичкиятъ тоя разширенъ строежъ, който не отговаря на положението на страната, би могълъ да стане съ половината сръдства отъ тия, които сега се изразходватъ, ако правилно и добре се обмисляше. Излишно е да ви соча примѣри, които сами признавате. Вие сега правите усилия да ограничавате искането на девизи, но напраздно. За тѣхъ се говори въ отчета на Народната банка. По-нататкъ, на стр. 5, се казва: (Чете) „Покрай нѣкои полезни и доходни имобилизации, предприематъ се и такива, които далеко не се оправдаватъ отъ сжествуващитъ, сравнително високи, лихвени проценти и, сравнително, не високата и несигурна доходност на подобни предприятия“. Още по-надолу се казва: (Чете) „Известно влияние за увеличение вноса презъ изтеклата година оказа и очакваното увеличение коефициента за събиране митата въ книжни лева“, и т. н. Ето една втора грѣшка, сторена напоследъкъ — преди година, ако се не лъжа — за начина на увеличението коефициента на митата. Нима, г. г. народни представители, ако ние имаме задължения, или ако нуждитъ на бюджета изискватъ да се събиратъ известни приходи на държавата — 300 или 400 милиона лева — отъ вносни мита, нима това не може да стане по начинъ таквъ, че да се прави съ тази промѣна стопанска политика? Нима може да се твърди отъ тукъ, че е оправдано и правилно шаблонното увеличение отъ 15 на 20% и по този начинъ най-необходимитъ предмети за вносъ да плащатъ сравнително високи мита, а луксознитъ предмети, който вносъ по-рано се ограничаваше, да плащатъ много по-малки мита?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тукъ не си правъ.

С. Стефановъ (д): За луксознитъ предмети се плащатъ по-малки мита.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Изключени сж всички предмети отъ първа необходимостъ при увеличението коефициента на митата. Така че тукъ не си правъ, трѣбва да се коригирашъ.

С. Стефановъ (д): Азъ смѣтамъ, че бележката ми е основателна, защото изключението е съвсемъ друго. Азъ говоря за увеличението, а увеличението е шаблонно отъ 15 на 20% за всички артикули. Азъ смѣтамъ, че това увеличение на коефициента трѣбваше да бѣде 10, 15, 25—30%, въ зависимостъ отъ това, доколко единъ артикулъ е отъ първа необходимостъ, за да не поскъпва по този начинъ животътъ, а за луксознитъ, чрезъ по-голъмо увеличение на коефициента, да се прави косвено затруднение на вноса, който съ специални наредби днесъ е неудобно да ограничаваме. По тоя начинъ фискътъ ще вземе повече и нѣкакъ си по този начинъ косвено ще се внесе едно ограничение въ консумацията имъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тѣмко това е направено.

С. Стефановъ (д): Това не е постигнато съ направената промѣна.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Въ всѣки случай, това е постигнато въ голѣми линии.

С. Стефановъ (д): Дохождамъ на другъ единъ много важенъ и най-сжщественъ въпросъ, който ще ни даде истинската иллюстрация на нашето положение. Азъ съмъ ималъ случай, г. г. народни представители, да поддържамъ отъ тази трибуна, че бюджетътъ на държавата не е въ ония размѣри, въ които той е написанъ. Мене ми се е възражвало, че това не било така. Дали е така или не, ще се види като хвърлимъ погледъ на минали 2, 3 или 4 години. За примѣръ да вземемъ последнитъ нѣколко и ще видимъ, че не е така. За смѣтка на много държавни разходи, сторени въ последнитъ нѣколко години, сж употребени, извънъ редовнитъ приходи, които сж вписани въ бюджета, и такива отъ други източници. Ние сме изляли, напр., 800 милиона лева заеми отъ фондове съ специални министерски постановления, съ които сж посрѣщани държавни разходи, невписани въ бюджета, сега вече, при новото положение, тѣ се вписватъ въ бюджета. Че това е така, се вижда отъ закона за стабилизационния заемъ, въ който има едно перо отъ 1.200.000 английски лири, които изплащатъ тия фондове.

Министъръ В. Молловъ: Не сж фондове.

С. Стефановъ (д): Е, тогазъ кажете ми какво е?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: 250 милиона лева, взети отъ фондоветъ, се връщатъ чрезъ заема, а не 800 милиона лева.

С. Стефановъ (д): Нима пенсионниятъ фондъ не е изчерпанъ съ 300—400 милиона лева? Нима той не е бюджетентъ разходъ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Пенсионниятъ фондъ не е имало възможностъ сега да се изчерпи, защото се е изчерпалъ откогато внесениетъ тамъ пари въ злато станала книга — 27 пѣти по-малко. Оттогава е изчерпанъ той, г. Стефановъ. А оттогава насамъ той постоянно се допълва по възможностъ отъ сръдствата на държавата. Недейте обръща работата.

С. Стефановъ (д): Нищо не обръщамъ. Бележката, която правя като принципъ, е напълно върна и права и азъ смѣтамъ, че тя не може да бѣде отречена сериозно отъ тукъ.

Министъръ В. Молловъ: Съвършено сериозно и категорично се отрича.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ама принципитъ не сж макарони. Тѣ сж обобщение на факти, а фактитъ като Ви оборватъ, какъвъ принципъ ще остане?

С. Стефановъ (д): Като посочвамъ за примѣръ, г. г. народни представители, доколко държавниятъ бюджетъ изразява истинскитъ разходи и приходи на държавата, азъ ще си послужа съ това сравнение да видя дали балансътъ на Народната банка ни дава истинската иллюстрация на положението. По подобие на държавния бюджетъ, и тукъ въ миналото се харчеха сръдства отъ други източници — било заеми отъ частни банки, било отъ всевъзможни други кредити въ странство и т. н., които впоследствие се покриха отъ стабилизационния заемъ. За да можемъ днесъ да си отговоримъ на онзи голѣмъ въпросъ, който азъ положихъ въ началото — дали този законъ трѣбва да бѣде напълно отмѣненъ, дали ние трѣбва да тръгнемъ постепенно къмъ свободната търговия — трѣбва да преценимъ сжществува ли реална база или не за това. И ако ние преценимъ и си отговоримъ, че липсва тая реална база, а, напротивъ, положението днесъ е несравнено по-лошо, отколкото онова, когато сключихме заемъ и гласувахме това задължение за Народната банка, тогава не следва ли, че ние трѣбва да се позамислимъ, когато даваме техническитъ улеснения за харченето на валутитъ или, както азъ се изразихъ съ две думи: законътъ нищо друго не прави, освенъ разширение въ даването на валути? Който е следилъ редовно баланса на Народната банка, той ще е видѣлъ една промѣна, която настѣпи преди 4—5 седмици.

Въ неговата пасивна част, точка 16-та „задължения въ чужди девизи“ съществуваше перото отъ 945 или 946 милиона — не помня добре — или милиардъ, то се заличи, като се спадна въ актива. „Златни чуждестранни девизи“, точка II, отъ два милиарда и 700, днесъ е 1 милиардъ и 800 милиона, а въ пасивната му частъ започваме отъ а, б, наново и днесъ въ този балансъ, който имамъ преди две седмици, е 146.380.163. Какво ни показва това? Това ни показва, че въ активната частъ резервата отъ девизи постепенно-постепенно се изчерпва, тя днесъ намалява вече съ близо единъ милиардъ и се налага — какво? За да можемъ да пишемъ отдолу същото покритие, налага се ограничението на банкното обращение. И ако ние продължимъ въ този пътъ, да приключваме съ тѣзи дефицити, къде ще стигнемъ?

Какъ може правителството да накара България да стане по-производителна за единъ денъ и да навакса тия дефицити?

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Колко е банкното обращение по тоя балансъ?

С. Стефановъ (д): Банкното обращение по тоя балансъ е 4.337.858.203 л.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Има ли стѣснение на паричния пазаръ отъ липса на банкноти? Това не е ли достатъчно?

С. Стефановъ (д): Азъ смѣтамъ, че нѣма смисълъ да се прави бележка по една очевидна работа.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Вие говорите обротно.

Министъръ В. Молловъ: Заключение то не е вѣрно — тамъ е работата.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: (Къмъ С. Стефановъ) Вие говорите, че да се постигнѣлъ не зная какъвъ резултатъ, трѣбвало било да се стѣсни банкното обращение. Азъ обръщамъ вниманието Ви да констатираме, съ прочитане на баланса, че нѣма ограничение на банкното обращение.

Министъръ В. Молловъ: На издаденитѣ или на пуснатитѣ?

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: На пуснатитѣ. Тукъ се говори за пуснатитѣ. Той иска да каже за печатанитѣ.

С. Стефановъ (д): Тогава къде отиде, г. министъръ-председателю, милиардътъ, който се стопи?

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Много просто, милиардътъ, който се стопи, е платилъ смѣтката отъ тѣтъкъ, която Вие казвате, че е била 900 милиона, а е останала 150 милиона.

С. Стефановъ (д): Задължения.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Разбира се.

С. Стефановъ (д): Ами тия задължения преди 4 месеца бѣха 150 милиона, а преди 2 седмици 900.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Г. Стефановъ!

С. Стефановъ (д): Ама бива ли да споримъ върху очевидна работа?

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Тя е очевидна работа, само че криво ти е заключението.

С. Стефановъ (д): Азъ не разбирамъ какво искате да кажете.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Ако си банкеръ, ти трѣбва да знаешъ, че има промѣни, флукуации — приливи и отливи. Всѣки сезонъ е различенъ. Тя е елементарна работа. Ако си лѣкъ познавачъ на законитѣ, ти трѣбва да прочетешъ и закона за заема отъ 1926 г., и закона за заема отъ 1928 г., и тамъ ще видишъ много добре, че съ предвидени и тѣзи случаи въ свръзка съ закона за Народната банка: когато Народната банка не може да си служи съ своитѣ срѣдства, трѣбва да намѣри кредитъ. Защото Вие нѣма да намѣрите даже английска банка, която да не

изпада въ критическо положение въ даденъ моментъ. Какво приказвате Вие! Въ единъ моментъ, когато лихвениятъ процентъ въ чуждитѣ държави достига 12%, а нейде, където е сега въ Америка, 24% и всичкитѣ пари се изтегляватъ, за да може Българската народна банка да издържи това, то значи, че тя е извънредно много здрава. Това е то.

С. Стефановъ (д): Това разбирамъ.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: А банкеритѣ не си държатъ паритѣ тамъ, дето лихвата е по-висока. Съветътъ, който ни дадохъ банкеритѣ, бѣ да повишимъ лихвата, да да седятъ чуждитѣ пари. Ние не я повишихме, тя е понизка, отколкото другадѣ.

С. Стефановъ (д): Тукъ ще Ви опровергая следъ една минута.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Все ме опровергавашъ и все наопаки падашъ.

С. Стефановъ (д): Г. г. народни представители! Азъ разбирамъ, че въпросътъ, който изнасямъ, жигосва — той за сѣга силно.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Думи!

С. Стефановъ (д): Азъ не отричамъ казаното и всички трѣбва да съжаляваме, че това е нашата действителност и ние трѣбва да се замислимъ върху нея. Съ шегги, съ закачки, не можемъ да отговоримъ на това положение, което е писано тукъ.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Ние сме се замислили много, когато въ закона за заема отъ 1926 г. сме предвидили, че когато българската монета се разклати, тогавъ тѣкмо има да се оплаче българското правителство по своитѣ давания въ чужбина. Много сме се замислили. Или си задайте трудъ да изучите въпроса въ цѣлостъ, или недейте лансира силни фрази, които ще Ви опровергаятъ.

С. Стефановъ (д): Г. г. министъръ-председателю и г. г. народни представители! Въпросътъ, който азъ разглеждамъ, ми е ясенъ, както хлѣба и солта, които ямъ; азъ не го изучавамъ теоритически и не го валя отъ цифри. Азъ живѣя, азъ лѣгамъ и ставамъ съ него, защото съмъ въ живота и съмъ принуденъ да го зная. Нѣмамъ диплома за финансови науки. Животътъ ми е науката, той ме учи, нуждитѣ ме учатъ. Поемамъ всичката отговорност за онова, което казвамъ и го поддържамъ напълно.

Министъръ В. Молловъ: Обаче като частно лице никога не бихте го направили.

С. Стефановъ (д): Тѣй че, г. г. народни представители, азъ не се спирамъ, както казахъ въ началото, върху дребни въпроси и малки положения; азъ не си служа съ такива случайни промѣни, настѣпили въ дадени моменти, както ни бележи г. министъръ-председателътъ; азъ си служа съ ония голѣми диаграми, които ни показватъ, какво е било миналата година и какво е тази година, до преди 6 месеци и днесъ, и, най-после — голѣмата диаграма — преди 5 години до днесъ. Съ тази диаграма си служа азъ, а не съ временнитѣ колебания или промѣни. А тази голѣма диаграма, г. г. народни представители, ако вземемъ да я нарисуваме въ цифри, е страшна. И нека ви кажа, че азъ се мъча да се огранича и да не казвамъ всичко, каквото трѣбва да кажа.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Всичко кажете.

С. Стефановъ (д): Да, азъ трѣбва съ цифри да подчертая и да илюстрирамъ положението такова, каквото е. Въ 1924 г. ние имяхме примѣръ на увлѣчение въ приложението на закона за чуждитѣ платежни срѣдства. Тукъ, отъ министерската маса се изнесоха тогава цифри и се направиха извлечения, че сме разполагали съ много милиарди отъ камбио, като резултатъ отъ закона, които впоследствие, се стопиха — тѣй е и днесъ. Азъ бихъ желалъ да ми се отговори, дали положението е това, което фигурира въ този балансъ или е друго. Този въпросъ, за жалостъ, не е уясненъ. Касае се за кредитиранията чрезъ частнитѣ банки, съ чужда валута, което като го приба-

бавимъ къмъ онова на банката, ще имаме ясно картината на нашето положение и ще се убедимъ, че въ последнитъ години и държавниятъ бюджетъ, и народното стопанство живѣятъ съ едни голѣми дефицити, които не се изразяватъ само въ нашитъ статистически данни, а трѣбва да ги търсимъ другаде нѣкъде. А това показва, че не си даваме трудъ да проучваме явленията, които се чувствуватъ въ живота, за да видимъ отъ къде произлизатъ тия промѣни, които не ги виждаме изразени въ официалнитъ бу-маги, а трѣбва да ги търсимъ въ живота. Това явление на силно увеличаващитъ се кредити отъ частнитъ банки е също отбелязано въ тоя отчетъ на Българската народна банка, въ който намѣрихъ съответната бележка. Не всѣки би търсилъ да разбере това положение, за което ще ви говоря, защото тѣ сѫ косвени отражения, които не се вписватъ по баланси и пр., по която причина не може да се види истинската картина на нашия животъ. Днесъ има само единъ милиардъ и 800 милиона авоари въ странство, по последния балансъ, и 160 милиона задължение въ чужда валута. Нима това е положението, което е изразено въ този официаленъ балансъ? Всичкитъ ми уважения къмъ ръководителитъ на тоя институтъ, но тамъ не може друго-че да се съставятъ баланситъ. Тоя въпросъ е народостопански, не е чисто финансовъ за Народната банка. А това трѣбва да се знае и прибави, за да имаме ясно картината на нашето положение въ задължение на чужда валута. Отъ 1923 г. насамъ подкрепленията въ валута на народното стопанство много силно се увеличаватъ, особено откогато Народната банка, следъ въвеждането на моно-полния режимъ, позволи на частнитъ банки да правятъ кредитиране въ чужда валута. Това кредитиране, започнало отъ 200—300 милиона и стигнало къмъ 400 милиона въ 1924 г., проследено въ всички частни банки, особено въ банцитъ, които сѫ креации на чужди банки, които сѫ въ състояние да даватъ чуждестранни кредити въ голѣми размѣри, днесъ е надъ 2 милиарда лева. Това какво показва? Това камбю е дадено на Народната банка, то има своитъ вальори, една частъ отъ него е случайно, това сѫ кредити, дадени на български търговци, индустриалци, експортьори и т. н. — тукъ вече за пръвъ пѣтъ е отбелязано, на стр. 6, като характерно и му се придава голѣмо значение отъ Народната банка, която по-рано не го отбелязваше. Презъ 1928 г. въ Българската народна банка е по-стапило камбю отъ подобни кредити на сума 2.846.000.000 л. срещу 1.967.000.000 л. въ 1927 г., съ около 900 милиона лева повече за една година, а въ 1924 г. само 200—300 милиона, несравнено по-малко. Този фактъ, г. г. народни представи-тели, е много важенъ, и азъ не зная, дали и по него би се намѣрило да ми се направи възражение, че съмъ се отклонилъ въ обясненията си по въпроса и не съмъ говорилъ по законопроекта. Азъ не виждамъ, какво по-важно може да има при преценката на положението, което е днесъ, щомъ съ закона остава задължението на Българската народна банка да крепи българския левъ. Ако действително това задължение съществува — а това е фактъ — ние, народнитъ представители, не можемъ да останемъ спо-койни зрители предъ това положение. Тоя кредитъ не ще се дава занапредъ въ Народната банка; тоя кредитъ е даденъ на частнитъ лица чрезъ банцитъ, и тия последнитъ сѫ го продали вече на Народната банка по силата на за-кона. Народната банка го е взела, послужила си е вече съ него въ странство, и днесъ срещу тия кредити, срещу авоаритъ отъ заемитъ въ странство, ние виждаме само 1.894.000.000 л. Не е ли ясно, г. г. народни представители, че тѣзи 2 милиарда и нѣщо кредити сѫ раздадени за на-предъ, защото тѣхната покривка ще доде за въ бъдеще отъ българския експортъ? А въ нашата смѣтка за бъдещето се разчита на тоя експортъ. Пресмѣта се, че ежесечно, ако имаме за 500—600 милиона вносъ, срещу него имаме 500 милиона износъ, обаче забравяме, че тѣзи 2 милиарда и тол-кова милиона лева сме ги изляли въ това близко минало. Ако тѣ бѣха кредитъ постояненъ, неизмѣнчивъ, или ако цѣлата разлика се състоеше въ 200—300 милиона, това не би било обезпокоително и азъ не бихъ псвдигналъ този въпросъ. Той не е единъ кредитъ, който ще се представи утре на касата на Народната банка, но не бива да забра-вяме, че този кредитъ е задължение на страната, че той е силно растящъ нагоре и нѣма друга покривка освенъ бъ-дещия експортъ. Тогава този експортъ какво ще посрѣща? Ще посрѣща и тия съществуващи вече и текущи задъл-жения. Нѣма ли тогава утре да дойдемъ до едно много затруднено положение? Не се ли налага да се замислимъ върху това и да вземемъ възможнитъ мѣрки, държавата

първа да даде примѣръ, като съкрати своитъ разходи, да вложи една наложителна скромностъ въ тѣхъ, което е по-велителниятъ дългъ на всички ни, на първо мѣсто упразни-читъ, които сме дошли тукъ да говоримъ отъ името и за смѣтка на народъ и държава? Нима ние можемъ да оста-немъ спокойни предъ туй положение? Нима не е ясно, че при заеми, въ продължение на последнитъ нѣколко го-дини ние сме приключили съ единъ минусъ отъ около 3 милиарда лева, безразлично отъ къде сѫ дошли? Нима не е ясно, че кредитътъ за народното стопанство отъ 300—400 милиона лева преди 4 години, днесъ е 2 милиарда лева само чрезъ частнитъ банки? Нима това не е единъ минусъ за народното стопанство? Можемъ ли ние да останемъ спокойни?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Стефановъ! Като засѣгате този въпросъ, кажете ми на какво живѣе нашата вносна търговия: на свои собствени сръдства, или на кредитъ, и тѣзи два милиарда не се ли намиратъ въ магазинитъ на хората, въ всевъзможни стоки?

С. Стефановъ (д): Г. г. народни представители! Азъ не мога да взема подъ внимание никакви бележки, . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не можешъ да вземешъ!

С. Стефановъ (д): . . . които не могатъ да успокоятъ нито мене, нито, вѣрвамъ, васъ, защото здравата логика на нѣщата говори друго.

Р. Василевъ (д ср): Г. Стефановъ! Занапредъ ще пре-стане ли кредитътъ? Ще дойде ли време търговията да не си служи съ голѣми кредити?

С. Стефановъ (д): Никой не отрича това, но всички задължения на една страна и на една държава грѣбъз да отговарятъ на нейнитъ податни сили. Тѣ не могатъ чрез-мѣрно да се увеличаватъ, защото азъ не виждамъ отъ къде ще се посрѣщатъ. И следъ 4-5 години, ако задъл-женията вървятъ съ този темпъ, както досега, азъ не знамъ докъде ще стигнемъ. Тамъ е моето опасение и много основателно.

Министъръ В. Молловъ: Този е въпросътъ, на който за-конопроектътъ дава отговоръ.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя А. Христовъ)

С. Стефановъ (д): Когато положението е такова, какъ можемъ да прокараме настоящия законопроектъ и да раз-ширяваме свободата съ техническитъ улеснения, които се даватъ сега? Не следва ли, че ние трѣбва да геглимъ за-ключението, че колкото единъ режимъ е по-ограничиге-ленъ, колкото има повече технически трудности, толкова повече той ще влияе и върху отдалѣнитъ граждани, които искатъ да харчатъ повече? Нима съ това ще пред-ставимъ нашето положение предъ свѣта и предъ българ-ския гражданинъ като по-лошо? Особено предъ българ-ския земледѣлецъ, който оре и сѣе и който съ здравия си инстинктъ най-добре чувствувва и разбира положението и за когото спестовната каса е еръ-банка въ земята, въ гърнето! Нима тази психология на недоверие, която е за-седнала въ българския гражданинъ, е току тѣй неоснова-телна?

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, г. Степа-новъ.

Г. г. народни представители! Часътъ е 8.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Предлагамъ да се продължи заседанието, докато се гласува на първо четене разглежданиятъ законопроектъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които прие-матъ предложението на г. министъръ-председателя, засе-данието да се продължи, докато се приеме на първо че-тене разглежданиятъ законопроектъ, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

С. Стефановъ (д): По бѣжанския заемъ ние имаме едно улеснение: да не плащаме анюитети, ако сме въ затруд-нено положение — тѣй нареченъ трансферъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Това важи за всички заеми, включително и за репарациитъ.

С. Стефановъ (д): Въ договора за стабилизационния заемъ такова нѣщо нѣма.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Защото отгатыкъ съществува и нѣма защо да се повтаря.

С. Стефановъ (д): Какво значи, г. министре, „защото отгатыкъ съществува“? Какъ тука се уреждатъ аннонцитѣ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Защото има единъ авоаръ. Авоарътъ-резервата е въ български книжни лева. Той се превръща въ чужда валута. Но когато дойде да се изплаща, ако българската монета бѣде застрашена, българското правителство е въ право и въ дългъ да обърне вниманието на комисията, за да провѣри, застрашенъ ли е левътъ или не. Ако е застрашенъ българскиятъ левъ, първитѣ мѣрки, които ще се взематъ срещу това, сж отлагане на изплащанията ни въ чужбина, на първо мѣсто на репарациитѣ. Нѣма защо това да се повтаря въ всѣки законъ, защото се отнася до единъ общъ въпросъ — не само специално до заема за бѣжанцитѣ, а и до репарациитѣ.

С. Стефановъ (д): При стабилизационния заемъ този трансферъ не съществува и има опасностъ, щомъ той не е задължителенъ, ние да бѣдемъ поставени на тѣсно, когато българскиятъ левъ е застрашенъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Стефановъ! Той ще започне отъ репарациитѣ, не отъ заема. Този е смисъла на това постановление отъ договора за заема.

С. Стефановъ (д): Азъ съмъ човѣкътъ, който най-малко обичамъ да приказвамъ за репарациитѣ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какъ малко ще приказвате, когато тѣ тежатъ.

С. Стефановъ (д): Тѣ сж едно задължение, което не произлиза отъ наши вътрешни действия, а сж едно задължение, което ни е наложено. Срещу него всички се боримъ и ще се боримъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И ще се мъчимъ, по възможностъ, да го махнемъ.

С. Стефановъ (д): Да, но да се оправдаваме съ репарациитѣ, смѣтамъ, че е погрѣшно.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тогава не знаете да правите събиране. Репарациитѣ стоятъ на първо мѣсто.

С. Стефановъ (д): Ние трѣбва да направимъ балансъ на нашето народно стопанство и балансъ на нашитѣ държавни финансии безъ репарациитѣ и да видимъ, дали и безъ репарациитѣ не влошаваме баланса на народното стопанство и баланса на държавнитѣ финансии. Това не е обикновенъ, а единъ голѣмъ въпросъ, който трѣбва да се подложи на обсъждане и по който не можемъ да дойдемъ до друго заключение освенъ едно, че единиятъ и другиятъ баланси вървятъ съ голѣми дефицити и то систематично увеличаващи се.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Можете да бѣдете сигуренъ въ едно, че по въпроса за репарациитѣ и за заемитѣ, които правимъ, ония, които иматъ да взематъ, държатъ много добра смѣтка и следятъ много по-внимателно, отколкото Стефанъ Стефановъ.

С. Стефановъ (д): Г. г. народни представители! Всѣкога ние чуваме отъ тази трибуна успокоителни думи, все въ тоя духъ. Г. министърътъ на външнитѣ работи ни казваше: да живѣемъ съ манталитета на Обществото на народитѣ, отъ тамъ да сме чакали всичко и т. н. Г. г. народни представители! Азъ не съмъ съгласенъ съ туй успокоение. Всичкитѣ ми уважения къмъ този международенъ институтъ. Ние, малката паднала България, нѣма кѣде другаде да си удяме главата, тамъ ще търсимъ помощъ. Но да живѣемъ съ тая мисль, че тия, които ни давали пари — теорията на г. министъръ-председателя — че тѣ щѣли да мислятъ за насъ . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Мислятъ, мислятъ. Когато правимъ заемъ, тѣ много мислятъ.

С. Стефановъ (д): . . . съ тази теория не съмъ напълно съгласенъ.

А. Радолсъ (з. в): Вѣрно е, че много мислятъ, но за себе си, а за насъ малко мислятъ. (Глъчка)

С. Стефановъ (д): Ние, г. г. народни представители, които носимъ отговорностъ предъ българския народъ, предъ българската държава, предъ бѣдещето поколѣние, ние трѣбва да живѣемъ съ манталитета на българската действителностъ, на българската кесия по-напредъ и после да търсимъ подкрепа, до колкото можемъ да я понасяме, защото тя не може да бѣде чрезмѣрна. Ако тя бѣде такава, неминуемо ще ни смачка, и ние ще паднемъ. Това е една проста аритметическа смѣтка. Следователно да се извиняваме съ въпроса за репарациитѣ . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не се извинявамъ, а ти допълнямъ мисльта: не може да правишъ изчисления за нашитѣ международни платежи само съ заемитѣ, а трѣбва да вмѣкнешъ и репарациитѣ

С. Стефановъ (д): Азъ нѣма да навлизамъ въ повече подробности, макаръ че имамъ много бележки и цифри въ подкрепа на тая моя мисль. Азъ мисля, че е достатъчна иллюстрацията съ цифритѣ, които дадохъ, за да се убедимъ — повтарямъ и потретвамъ — че държавнитѣ финансии продължаватъ да приключватъ своя балансъ съ дефицити. Не ме интересува официалниятъ бюджетъ. Ние знаемъ какъвъ е бюджетътъ. Г. министърътъ на финансии е назначилъ комисия да кастри бюджета, днесъ той се залавя да прави съкращения въ него. Азъ го поздравлявамъ съ тая мѣрка. Доколко тя е законна? Много късно и неправилно се прилага.

Министъръ В. Молловъ: Тя е още отъ 1926 г.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Та, за да стане законна, ще се гласува отъ Камарата.

С. Стефановъ (д): Не е този пѣтътъ. Трѣбваше, когато се прокарваха държавнитѣ бюджети, ако действително българската кесия не позволяваше тѣ да бѣдатъ въ този размѣръ, въ който сж гласувани, трѣбваше да ги гласуваме въ оня размѣръ, въ който днесъ иска да ги сведе г. министърътъ на финансии. По-еже има поето задължение, трѣбваше да се съобразяваме съ него, да бѣдемъ внимателни къмъ нашитѣ кредитори. Нима има нужда да навлизамъ въ други области да посочвамъ на много и много излишни разходи, и на ненужно развити администрации? Нима трѣбва да се спирамъ да ви посочвамъ конкретни факти? Нима това не е ясно за всички?

Ето защо, г. г. народни представители, щомъ положението е такова, азъ смѣтамъ, че всѣки отъ насъ, ако иска да бѣде логиченъ и последователенъ на себе си, и ако е убеденъ въ тѣзи истини, които азъ изнесохъ, трѣбва да се съгласи, че законътъ трѣбва да остане тѣй, както си е сега. Ние не можемъ да увеличаваме приходитѣ си, щомъ остава абсолютното задължение, споредъ закона, Народната банка да дава камбио за всички доказани нужди. Ние ще поставимъ Народната банка въ едно много по-лошо и стѣснено положение.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Само за доказани нужди.

С. Стефановъ (д): Тѣзи „доказани нужди“ днесъ ги имаме изразени въ нашия вносъ. И съ тази разглезеностъ на общини, окрѣжия и държава да харчатъ прѣкомѣрно, не се ли виждатъ размѣритѣ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Когато житото вънъ е по-евтино, да не го ли пустнемъ у насъ?

С. Стефановъ (д): Следователно термина „доказани нужди“ не може да ни успокои, г. министъръ-председателю. За насъ е важно, дали „доказанитѣ нужди“ по своя размѣръ сж много по-голѣми отъ приходитѣ ни. А действително това е така, г. г. народни представители. Азъ бихъ попиталъ: не сме ли ние фактически предъ свобод-

ния режим, както по-рано казах, съ голѣмия минус — задължението на банката? Какви сѣ всички положения въ закона за приходитѣ отъ камбиото? Азъ познавамъ много добре всички окръжни по него. Нима Народната банка получава реалната стойност на българския експортъ, по пазарната му експортна цена? Въ това никой не може да ни увѣри.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Тогава излиза, че вносътъ, който ни се представлява по търговския балансъ, не е толкова страшенъ спрямо износа. Нали така?

С. Стефановъ (д): Тукъ има цифри, г. министъръ-председателю.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Но Вие, като казвате тази фраза, опровергавате онова, което говорите отъ половинъ часъ.

С. Стефановъ (д): Азъ не се опровергавамъ, азъ съмъ логиченъ.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Щомъ казвате, че се дава по-малко камбио, отколкото постѣпва, значи, вносътъ по стойностъ е по-малъкъ, отколкото е отбелязанъ.

С. Стефановъ (д): Азъ говоря за износа. Съ тѣзи прекъсвания Вие ще ме накарате да продължа и да изпълнувамъ двата часа.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Продължете, продължете. Нѣма логика въ речта Ви.

С. Стефановъ (д): Вие нѣмате за целъ нищо друго, освенъ да развалите ефекта предъ народното представителство отъ истинитѣ, които изнасямъ. Това е самата истина, която азъ Ви казвамъ.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Истината е тази, която азъ казвамъ.

С. Стефановъ (д): За жалостъ, азъ предвиждахъ, това и съ стѣснение се качвахъ на трибуната. По едни такива сериозни въпроси, . . .

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: По които трѣбва да се говори сериозно, а не да се изпада въ противоречие.

С. Стефановъ (д): Не съмъ азъ управлявалъ България 5 години, за да си наведе главата и да мисля, какъ трѣбва да се нареди. Трѣбва да я нареди онзи, който я е управлявалъ.

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Тя е наредена много добре.

С. Стефановъ (д): Тя е наредена, че цѣлятъ български народъ, отъ работника до милионера, е съ наведена глава и замисленъ за утрешния день, освенъ седящитѣ на тѣзи маси. (Сочи министерскитѣ маси. Ръкоплѣскане отъ демократитѣ)

Г. г. народни представители! Съ онѣзи положения, които сѣ прокарани въ сега съществуващия законъ, и които по отношение приходната частъ си оставатъ пакъ същитѣ, Народната банка не взема реалното камбио, равностойността на експорта. Фактически ние получаваме равностойността на експортнитѣ артикули по тѣхната вътрешна стойностъ въ левове, плюсъ, ако нѣщо се изработва, труда на черноработия, и нищо повече. И понеже тритѣ четвърти отъ експортторитѣ въ България сѣ чужденци, тѣзи реализирани печалби отъ експорта се изнасятъ. Напротивъ, даже въ самия законъ е казано, че ако нѣкой чуждъ подданикъ работи въ България и т. н., то за всичко онова, което припечели, следъ като докаже, че го е спечелилъ въ България, Народната банка е длъжна да му даде камбио, за да си го изнесе. Какво показва това? Това показва, че фактически въ приходната частъ на закона ние сме предъ свободенъ режимъ, защото и да нѣмаме закона, всѣки експортторъ трѣбва да продаде за равностойността въ лева на артикулитѣ, които ще купи за износъ, чужда валута, за да си направи левове. Тѣй че фактическото положение си остава такова. Мене не ме заблуждаватъ писани закони, както мнозина мислятъ, че като го

има въ закона, взема се всичкото камбио отъ експорта. Вие си припоминате шума, който азъ вдигнахъ въ 1923/1924 г. по този законъ, когато даже камбиото не се взимаше, въпреки че чл. 1 казва, че всичкото камбио принадлежи на Народната банка. Това се пишеше въ закона, но практически не ставаше. То не се отричаше отъ Народната банка и малко по-късно тя се корегира и започнаха да се държатъ смѣтки въ митницитѣ и да се издаватъ документи за количествата, а не за реалнитѣ стойности — чакаше се постѣпването на камбиото и Народната банка имаше право само на контрола, а въ разходната частъ си остава абсолютното задължение на банката.

Щомъ това е така, г. г. народни представители, и щомъ при днешния законъ остава абсолютното задължение на банката да дава всичко, каквото се поиска отъ нея, не сме ли въ много по-лошо положение, отколкото при свободенъ режимъ?

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: При доказани нужди.

С. Стефановъ (д): Доказани нужди, силно развити.

Б. Павловъ (д): Какво значи „доказани нужди“?

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Значи следното — че житото е 6 л. и 50 ст. на нашитѣ пристанища, а Народната банка не дава девизи за внасяне на жито, когато вътре въ страната то е 7 л. и нѣщо.

Б. Павловъ (д): Ама само жито нѣма да се внася?

Министъръ-председател А. Ляпчевъ: Това значи „доказани нужди“ — че Народната банка опредѣля да даде ли камбио или не.

С. Стефановъ (д): Г. министре! Азъ обичамъ да Ви слушамъ, когато приказвате; моля Ви и Вие да ме слушате.

Ето защо, при това положение, което е повечѣ отъ очевидно, за да не се злопоставя банката, би трѣбвало да преминете къмъ свободния режимъ, защото ако мислемъ къмъ свободния режимъ и ако освободимъ Народната банка отъ това ѣ задължение, тя нѣма да бѣде никога злопоставена, тя ще дава толкова, колкото има, а всѣка отбѣлва банка нека му мисли за риска, който поема, когато дава камбио на вносителитѣ. Това е истината, това е здравата мисль, това е здравето положение.

Но какво направихте, за да може това да се постигне? Поне взехте ли мѣрки, следъ прокарването на договора за заемъ до днесъ, за да се поможимъ да балансираме до възможностъ приходитѣ съ разходитѣ? Не продължаваме ли същитѣ разширения? Кѣде направихме ограничения — въ 5-тѣ и половина чиновници, които ще се съкращаватъ сега? Виждамъ, че за много безсмислици се вършатъ колосални разходи. Какво се препорѣча отгоре на търговскитѣ камари и други стопански институти? Отъ всѣкъде искатъ все отъ държавата. Това е фактическото положение — една разглезеностъ необяснима. Не можемъ да искаме отъ българския индустриалецъ и търговецъ той самъ да се ориентира и ограничи. Не всѣки е способенъ да разбере това положение и да ограничи нуждитѣ си съобразно съ положението си. При такова положение на самата държава и народното стопанство, какъ ще се дойде на помощъ на една здрава политика на правителството? Ако правителството вижда, че съ такова разбиране и настроение се живѣе днесъ, то бѣше длъжно да направи въздействие за опомнуване, а не да трѣгне въ пътя на заемитѣ, и чрезъ заеми да кърпимъ скѣсанитѣ си гащи. Кѣде ще стигнемъ по този пътъ, когато и следъ заемитѣ продължаваме дефицититѣ?

Азъ не виждамъ вразумяване, не виждамъ стрѣскане, не виждамъ, че се замисляме сериозно върху туй положение и до днесъ, когато сме фалирали, защото снощи четохъ въ сп. „Звено“, въ което пишатъ правителствени хора, като правятъ констатация съ израза: „опросѣла България“. Това е писано на първата страничка въ последния брой на сп. „Звено“. И азъ имамъ куража да кажа, че България е опросѣла, не се стѣснявамъ да го кажа, макаръ съ болка на душата си. Нима вие можете да го отречете? Преди малко г. Януловъ ни чете цифри за протеститѣ, за несъстоятелноститѣ. Азъ, който имамъ хиляда клиенти, знамъ, че като имъ плащамъ азъ самичкъ половината отъ дълга, полицитѣ имъ не се протестираатъ, за-

щото не мога да чакамъ тѣ да ги плащатъ — насрѣща ме гледа г. Губиделниковъ и мисля, че е съгласенъ съ мене, че казвамъ истината . . .

С. Мешановъ (д. ст): Не е съгласенъ съ Васъ.

С. Стефановъ (д): . . . а иначе протестиранитѣ полици далечъ не щѣха да бждатъ 1 милионъ, а щѣха да бждатъ 2 милиона лева. Това е едно изкуствено положение, което всѣки по-голямъ крепи, тъй както държавата се мъчи изкуствено да крепи и забулва положението. И тая психология е опасна, тя отиде долу и внесе развращение. Да обявишъ нѣкого въ несъстоятелностъ, какъвъ смисълъ има днесъ? Всѣки день азъ приемамъ уреждания на дългове съ 40 и 50%, дори вчера съмъ телеграфиралъ за одного въ Пловдивъ, че съмъ съгласенъ на 20%, макаръ законътъ да иска 40%.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: При все това работата върви добре.

С. Стефановъ (д): Върви за смѣтка на минали резерви, върви за смѣтка на миналъ черенъ трудъ, а не върви за смѣтка на днешния балансъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Отъ 5 години все тази теза поддържате. Ако бѣше така, щѣше да дойде нѣщо нежелателно, но слава Богу не е дошло.

С. Стефановъ (д): Азъ ще завърша, г-да. Смѣтамъ, че всѣкому се налага дългъ да се замисли. Азъ зная, че вие (Къмъ съговоритѣ) ще гласувате законопроекта, но поне следъ като го гласувате, ако нѣщата не ви сж ясни още, вие сте длъжни да провѣрите, дали азъ казвамъ истината или лъжа, или пъкъ сж върни опроверженията, които се правятъ отъ тукъ. (Сочи министритѣ) Вие носите отговорностъ. Ние се клехме тукъ, че ще служимъ на България.

Министъръ В. Молловъ: А ние не се ли клехме? Само вие ли служите на България?

С. Стефановъ (д): Азъ не мога да бжда спокоенъ, когато при такова едно положение хората, които стоятъ тукъ, на тия зелени маси, (Сочи министритѣ) сж тъй спокойни.

Ето защо азъ смѣтамъ, че трѣбва да остане режимътъ, при това положение, което е създадено въ страната и което е загрижило сериознитѣ хора въ живота.

Министъръ В. Молловъ: А ние сме извънъ живота!

С. Стефановъ (д): Налага се, дългъ на българското правителство е, и на всѣки единъ отъ насъ е да помислимъ сериозно, да си подадемъ ръка, да обединимъ българската стопанска мисль наедно, за да спасимъ България, унижена България! Свършвамъ. (Ръкоплѣскания отъ демократитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: Други записани оратори нѣма.

Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни представители! Азъ съмъ длъженъ да отговоря на дветѣ речи, които се произнесоха по тоя законопроектъ. Разбира се, че той възбужда доста въпроси. Обаче въ никой случай той не засѣга нито развитието на туберкулозата въ България, нито числото на убийствата, съ които се занимаваше уважаемиятъ ораторъ, изразителъ на широкосоциалистическата мисль. Неговата речъ въ сжщностъ бѣше едно повторение на една статия, написана отъ него и преведена на французки езикъ, която бѣ разпространена чрезъ Съюза на дружеството за миръ и за Обществото на народитѣ, и която статия, мога да кажа, принесе една доста голѣма пакостъ както на България, така и на нейния кредитъ. Азъ съжалявамъ, че той не присѣтствува тукъ, както съжалявамъ, че и практикътъ на живота, г. Стефановъ, напусна сжщо тий Народното събрание преди да ме изслуша.

Д. Дрънски (д): Ще се върне.

Министъръ В. Молловъ: Това у насъ е нѣщо обикновено, но, разбира се, то нѣма да бжде аргументъ.

Въ своитѣ обяснения, които ще дамъ, азъ нѣма да прекаля въ оная оценка, която съмъ длъженъ да дамъ на речитѣ, въ които началото противоречи на края, срѣдата противоречи и на началото и на края, и въ края на краищата тѣ не сж нищо друго, освенъ една безогледна демагогия, но съ резултатъ — подбиване кредита на България.

Първо. Задължението, което ние имаме, е разисквано въ Народното събрание, то е установено въ протокола на Обществото на народитѣ, въ чл. 4, точка 10: (Чете) „Всички ограничения, които засѣгатъ купуването и продажбата на чуждитѣ дивизи, ще бждатъ премахнати въ 6 месеца, които ще следватъ следъ датата, посочена въ § 8 на настоящия членъ, или въ такъвъ допълнителенъ срокъ, който може да бжде одобренъ отъ техническия съветникъ на Българската народна банка“. Какво има въ това условие, което би попрѣчило на българската държава да измени закона за монопола на дивизитѣ? Има ли нѣкакво ограничение да въведемъ единъ новъ режимъ? Задължението е едно: че следъ 6 месеца ние ще премахнемъ монопола, или ще го махнемъ въ единъ допълнителенъ срокъ. Ние сега отъ режимъ на монополъ минаваме къмъ единъ режимъ, който много се приближава къмъ режима на монопола и който се казва режимъ на контролъ на Българската народна банка. Можете този контролъ да го наречете върховенъ, можете да го наречете както щете, обаче въ всѣки случай, Българската народна банка остава онази институция, която предъ всѣка друга ще се занимава съ въпроса за купуването и продаването на чуждитѣ дивизи. Това е първото, което имаше да кажа.

Следователно, нѣма никакво ограничение на нашето суверено право да изменяваме този законъ. Има само едно условие — то е да добиемъ съгласието на комисаря на Обществото на народитѣ, на техническия съветникъ при Българската народна банка. Въ тоя случай неговото съгласие е напълно добито, както това е казано и въ мотивитѣ на настоящия законопроектъ.

На второ мѣсто се явява въпросътъ: дали имаме налице фактическитѣ условия или фактическитѣ предпоставки, за да можемъ да минемъ направо къмъ една подобна реформа? Тукъ се употребиха всички усилия, за да се докаже и предъ българското Народно събрание, и предъ българското обществено мнение, и предъ чуждото обществено мнение, че положението на Българската народна банка е критическо, че положението на българскитѣ финансии е фалшиво, че положението на стопанска България е такова, че ако не е просешко — тукъ се каза „опросѣла България“ — въ всѣки случай то е близо до единъ другъ терминъ, който на търговски езикъ се казва несъстоятелностъ.

Азъ трѣбва да кажа, че всичкитѣ тия оценки, отначало докрай, сж невѣрни и тенденциозни. И трѣбва да кажа, че, за голѣмо съжаление, известни цифри, които се четоха, не бидоха изтълкувани както трѣбва, не бидоха свързани съ други, не бидоха свързани съ тоя законопроектъ, за да може да се дойде до едно правилно заключение.

Преди всичко, колкото се отнася до бюджета. Кжде сж тия дефицити въ бюджетитѣ, които отъ нѣколко време насамъ станали хронически и отговаряли на едно фалшиво положение въ нашитѣ бюджетни упражнения? Слава Богу, смѣткитѣ, които съкровището дава сега, както по отношение на смѣтководството, така и по отношение на реалния бюджетъ, на полученото и разходваното, сж сжвършено ясни и ясни и се даватъ на всѣкого. Ако вземемъ да сѣдимъ за нашитѣ бюджети отъ обстоятелството, че отъ стабилизационния заемъ сме получили доста срѣдства, за да върнемъ онѣзи не голѣми суми, които бѣхме заели преди две години отъ фондоветѣ, и да покриемъ известни задължения на съкровището отъ миналото, това съвсемъ не ще рече, че бюджетитѣ ни сега сж въ безредие, че бюджетитѣ ни свършватъ съ дефицити. Напротивъ, бюджетътъ до 1927/1928 г. свърши не само съ смѣтководенъ излишъкъ отъ 323 милиона и нѣколко стотици хиляди лева, но свърши съ единъ реаленъ излишъкъ на касата, съ единъ касовъ излишъкъ отъ близо 80 милиона лева. По сжщия начинъ сме приключили ние и миналогодишния бюджетъ. Приходитѣ нарастнаха до цифрата 7 милиарда и 100 милиона лева. Разходитѣ представляватъ едно твърде чувствително намаление, за да имаме единъ не само смѣтководенъ, но и касовъ излишъкъ. И като се сравнява положението на Българската народна банка, защо не се сравняватъ ежедневитѣ бюлетени които издава съкровището за положението на държавната каса? А държавната каса сега винаги

има наличност. Какъ може, при туй положение, да се изнасят тукъ, съ такъв патосъ, едни такива твърдения, които, както казахъ, проникватъ и въ външния свѣтъ и не само обезсърдчаватъ, но създаватъ едно настроение противъ кредита на България, противъ политиката на България за омиротворение, за сигурностъ и за стопанско възстановяване?

С. Стефановъ (д): Тѣ ни познаватъ по-добре, г. министре.

Министъръ В. Молловъ: Но като ни познаватъ по-добре, дадохъ ни два заема, а Вие не бихте искали да получите кредитъ, и предварително обявявате вашата несъстоятелностъ, и то безъ да има мотиви за това. Бихъ желалъ да видя дали така ще направите.

С. Стефановъ (д): Азъ обичамъ да слушамъ. Нѣма да Ви прекъсвамъ.

Министъръ В. Молловъ: Моля Ви се.

Бюджетътъ трѣбва да бѣде споредъ податнитѣ сили на народа. Това сж твърдили тукъ мнозина оратори при разискванията по бюджета. Това никога не е било забравяно. И усилията на правителството сж били насочени въ това направление — да прави икономии. Отъ 1926 г., ако не при съставянето и гласуването на бюджета, то при неговото управление, азъ съмъ осъществявалъ икономии. Ами обстоятелството, че ние правимъ разходите презъ бюджетната година съобразно реалнитѣ приходи, реалнитѣ постъпления въ съкровището, показва, че ние сме усвоили една мѣрка, която никога не води къмъ дефицитъ. Защо се забравя това? Ами това е единъ резултатъ отъ политиката, която е следвало правителството и съ която то се гордѣе. То никога не е навекдало и нѣма да наведе глава. Но какво се иска сега? Азъ не можахъ точно да разбера какво се иска. Искатъ се икономии! Икономии се правятъ. Скъратени били 5 и половина чиновници. Вие, г-да, може да кажете, че сж съкратени единъ и половина чиновници, но това не е вѣрно. Въ последнитѣ нѣколко години сж съкратени 2—3 хиляди души чиновници, а и напредъ ще бѣдатъ съкраявани и въ това отношение ще се внесе все повече и повече редъ. Това, което днесъ азъ предприемамъ има другъ смисълъ — да поставя бюджета напълно въ съгласие съ изработенитѣ предварително щатове, щатни таблици, за да може Народното събрание да има единъ правилень погледъ върху заплатитѣ на чиновницитѣ и да престанатъ ходатайствата, които обикновено не идатъ при изготвяне на бюджета, а се явяватъ когато разискваме бюджета въ бюджетарната комисия: едни кой си отъ една по-долна категория да отиде въ по-горна категория, другъ да получи по-голяма допълнителна заплата. За единъ чиновникъ по отдѣлно се явяватъ ходатайства и отъ страна на представители на болшинството, и отъ страна на представители на опозицията, отъ всички, които иматъ нѣкакво желание да услужатъ на единъ или другъ чиновникъ да си поправи положението. Заедно съ това ще се даде възможностъ да се съкратятъ, да се премахнатъ излишнитѣ служби при съставянето на новия бюджетъ или по-рано чрезъ специаленъ законъ, който ще се внесе въ Народното събрание.

Икономии се правятъ и то пакъ въ този широкъ размахъ, въ който сж правени презъ последнитѣ 3 години. Резултатитѣ сж налице и сж такива, че ние сме насърдачавани отъ всички съ изключение може би на тѣзи постоянни оплаквачи на положението въ България, които въпрѣки това, че намиратъ какво положението въ България не е добро, не се отчайватъ, не се изселватъ отъ тази нещастна страна, за каквато я провъзгласяватъ постоянно отъ тази трибуна.

С. Стефановъ (д): Вързани ни сж краката и ржцетѣ. Къде ще се изселимъ? Този аргументъ е много слабъ.

Министъръ В. Молловъ: Е, вързани били!

С. Стефановъ (д): Този Ви аргументъ срещу менъ е несъстоятеленъ.

Министъръ В. Молловъ: Спасяванията, влоговетѣ въ частнитѣ банки и въ Народната банка се увеличаватъ, индустрията се развива. Азъ съмъ оптимистъ и вѣрвамъ въ

България, вѣрвамъ въ нейния духъ и нѣма никога да бѣда съ вашия песимизмъ.

С. Стефановъ (д): Вие трѣбва да се гордѣте, ако въ България имате още такива граждани като менъ, а не да ги пращате въ странство. Вие се мѣчете да ги създадете колкото може повече. Много несъстоятеленъ е аргументътъ Ви.

Министъръ В. Молловъ: Вашата речъ бѣше такава, че ако се напечати, ще се срамувате.

С. Стефановъ (д): Вие ще се срамувате.

Министъръ В. Молловъ: Азъ вѣрвамъ въ българския духъ. Вие сте дошли тукъ само едно да правите — демагогия и нищо друго.

С. Стефановъ (д): А, демагогия!

Министъръ В. Молловъ: Да, демагогия, и най-плачевна и печална.

Трето. Изтъкна се отъ г. Стефановъ, че коефициентътъ, по който се плащатъ вноснитѣ мита, е билъ увеличенъ, че това е докарало едно поскъпване на живота и не е било абсолютно отъ никаква полза за нашето стопанство. Увеличението на коефициента се дължи главно на желанието да се приспособи нашата митническа тарифа къмъ златната база. Митата се събиратъ сега въ книженъ левъ, като се умножава 15 или 20 пѣкти, а би трѣбвало да се умножаватъ 27 пѣкти. Ние не сме достигнали още до мита, плащани въ злато. Коефициентътъ се покачи за всички вносни стоки съ изключение на оръжия, които употребява народътъ. Не се покачи коефициентътъ нито за хранителнитѣ припаси, нито за памучнитѣ произведения, които се внасятъ въ нашата страна, въпрѣки желанието на мнозина коефициентътъ и за памучнитѣ произведения да бѣде покаченъ. Ще кажа, че срѣдитъ около г. Стефанова много сж настоявали за тази работа. Прижата на правителството бѣше да не поскъпва живота, а да увеличи вноснитѣ мита само на предметитѣ, които се употребяватъ отъ по-заможнитѣ класи. Нѣма защо за луксознитѣ и полулуксознитѣ стоки да не събираме митото въ злато, което мито е определено преди войнитѣ. Следователно, и въ това отношение критиката е съвършено неоснователна.

По-сетне спрѣха се г. г. ораторитѣ, особено г. Стефановъ, върху девизнатѣ дефицити и върху баланса на Българската народна банка. Върази се още отъ самото начало отъ г. министъръ-председателя, че ние при нашето стопанско положение сме подложени на разни флуктуации. У насъ износътъ и вносътъ не вървятъ равномерно, износътъ въ известни моменти нараства, въ други моменти ослабва; има сезоненъ износъ, какъвто иматъ обикновено земеделскитѣ страни, както по нѣкой пѣтъ има и сезоненъ вносъ. Ясно е, следователно, че въ такива случаи Българската народна банка ще трѣбва да потърси кредити отвънъ, за да покрие разликата между вноса и износа и да разчита въ бъдеще на постъпленията, които дохождатъ отъ нашия експортъ, за да повърне тия кредити. Ако проследите баланситѣ и отчетитѣ на Българската народна банка въ последнитѣ години, вие ще видите, че въ началото на 1926 г. банката се намира въ едно доста трудно положение, да има около 140 милиона лева разполагаеми девизи съ една тенденция на намаляване, която тенденция впоследствие се изрази въ минусъ. Въ 1927 г., безъ постъпления отъ бѣжанския заемъ, отъ който впрочемъ имаше тази полза, че кръпѣше кредита на България, Българската народна банка получи отъ експорта толкова девизи, че покри напълно своитѣ пощенски и срочни кредити — девизния дефицитъ. Въ 1928 г. имаме дефицитенъ търговски балансъ, но той не може да се тълкува така страшно, както гукъ съ тълкува, защото ако ви съобща ценитѣ на износнитѣ артикули, които се вписватъ въ статистиката, вие ще се очудите. Единъ килограмъ сирене, който струва минимумъ 40 л., тамъ е записанъ 5 или 8 л. килограмътъ. Това се отнася до всички артикули и трѣбва да кажа, че то се прави съ огледъ за улеснение на нашия износъ. Ако това би се имало предъ видъ отъ нашитѣ статистици, тѣ биха дошли до онова заключение, до което би трѣбвало да дойдатъ възъ основа на всички наши търговски баланси отъ освобождението насамъ. Преди войнитѣ има години, когато търговскиятъ балансъ е положителенъ, а има години, когато търговскиятъ балансъ е отрицателенъ и при все туй

България винаги е имала възможност, без особена разлика въ камбиото, без голямо ажио, да покрива своите задължения. Това показва, че търговският баланс въ сщш-тата е здравъ и дава възможност на България да покрива своите външни задължения. Въ известни моменти той претърпява временни кризи от сезонен характер, напр., когато търговците трябва да попълнят стоковете на изпразнените свои складове и вносът се увеличава. Така беше въ 1926 г., когато вносът се увеличи, но въ 1927 г. вие знаете, че вносът се намали.

Следователно, ние не бива да бъдем така отчаяни от положението, въ което се намира държавата. Отчаянието на ораторитъ иде от едно недоучване, непроучване и вадене на заключения от цифри, въ които не е вникнато.

Р. Василевъ (д. сг): Дефицитът на камбиото миналата година е само 150 милиона лева, а не 800 милиона лева.

Министъръ В. Молловъ: Да.

Повдигна се и другъ единъ въпросъ, който действително заслужава да бъде повдигнатъ, но ако той се повдига, трябва да се търси и отговорътъ му въ законопроекта, който азъ представямъ. Това е въпросътъ за дефицититъ, които се явяватъ вследствие на кредититъ, които сж дадени въ чужди дивизи отъ Българската народна банка. Ако г. Стефановъ беше вникналъ въ законопроекта и види, че чл. 9 отъ правилника, който дава възможност да се отпускатъ такива кредити, се отменява, той ще разбере, че отсега нататъкъ такива дългосрочни кредити, а не краткосрочни, вече ще се отпускатъ на рискъ на частните банкови учреждения и следователно, последните нма да искатъ такива кредити съ това спокойствие, съ което сж ги искали досега при съществуващия монополъ. Народната банка ще ликвидира създаденото положение постепенно, въ течение на няколко години, ако не го е ликвидирала вече. Занапредъ то не може да бъде влошено.

С. Стефановъ (д): Това не е истина, г. министре.

Министъръ В. Молловъ: Чл. 9 отменява ли се, г. Стефановъ?

С. Стефановъ (д): Позволете две думи.

Министъръ В. Молловъ: Кажете отменява ли се чл. 9?

С. Стефановъ (д): Позволете.

Министъръ В. Молловъ: Какво ще Ви позволя. Кажете отменява ли се?

С. Стефановъ (д): Досега банцитъ даваха такива кредити съ предварително разрешение отъ Народната банка, а сега имъ се разрешава да ги даватъ и *post factum* да уведомяватъ Народната банка. Каква е разликата?

Министъръ В. Молловъ: Азъ Ви казвамъ, че така нма да бъде, г. Стефановъ. Вие сте въ абсолютна погрѣшка.

С. Стефановъ (д): Четете законопроекта.

Министъръ В. Молловъ: Извинете, но Вие сте въ абсолютна погрѣшка. Опитайте се отъ Вашата банка да получите такива кредити, както сте ги добивали досега.

Г. г. народни представители! Дали трябва да продължимъ срока на монопола и дали този монополъ трябва да се счита като нщо свещено, както искаше да поддържа г. Януловъ и както съ голямо колебание и г. Стефановъ искаше да поддържа? Г. Стефановъ се явява привърженикъ на две крайни решения: или монополътъ да остане, или да се даде пълна свобода на търговията.

С. Стефановъ (д): При известни условия.

Нѣкой отъ земледѣлцитъ: Частните банки взематъ 15% лихва, а Народната банка взема 9%.

Министъръ В. Молловъ: Какъ. Вие искате Народната банка да увеличи процента ли? Ами кой ще спечели тогава? Тогава ще спечелатъ тия, които викатъ противъ монопола. Частните банки ще спечелятъ единъ процентъ повече. Това ли искате Вие?

Монополътъ на времето имаше своето значение. Монополътъ въ 1923 г., при неговото въвеждане, намѣри запаси отъ чужди дивизи за 900 милиона лева. Монополътъ беше оправданъ, той принесе своята полза, но ако мислите, че монополътъ е задържалъ курса на нашата монета, тогава естествено е, че ние нма да бъдемъ съгласни. Монополътъ беше необходимъ, за да се задържатъ дивизитъ, но не той закрепи монетата, а дивизитъ, които имаше въ банката. Това е ясно. Когато положението къмъ 1926 г. се измени, разбира се, не монополътъ даде подкрепа на българската монета, а подкрепа ѝ дадоха кредититъ, които Българската народна банка получаваше вследствие довърието, което имаха къмъ нейната уредба, къмъ нейната почтеностъ къмъ нейната лоялностъ въ изпълнение на поетитъ задължения и къмъ кредита, който имаше България. Народната банка издържа. Нейното положение сега е много по-добро, защото покритието, което вие посочвате и което е изчислено по всичките правила на финансовата наука, е 46—47%, т. е. такова покритие, каквото иматъ първокласните емисионни институти.

Д. Дрънски (д): Отъ заемитъ!

Министъръ В. Молловъ: Г. Дрънски! Ако знаете колко заеми е сключила Германия; ако знаете, че френската дивиза се крепи на два заема, които сж били въ разположение на Banque de France въ чужди дивизи, а не обрънати въ французки франкове — това сж така наречените заеми Морганъ. — Вие тогава ще разберете, че всѣка държава, не само нашата, когато не може по другъ начинъ да направи запасъ отъ чужди дивизи, ще го направи чрезъ заемъ, както сме направили ние при най-благоприятни условия.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Съ заеми!

Министъръ В. Молловъ: А Вие какъ мислите, г. Бешковъ? Разбира се, съ заеми, съ плюнка не може. Вие ако го правите тъй, то е друга работа.

Така или инакъ Българската народна банка има чужди дивизи.

Ние отменяваме закона за монопола, като го замѣняваме съ една система, при която правата на Българската народна банка не се накрѣпаватъ съ нищо. Но азъ се питамъ: ако ние не го отменимъ сега, за да изпълнимъ единъ ангажментъ, който сме били поели, единъ ангажментъ, който можемъ да изпълнимъ при днешното положение на Българската народна банка и на българското народно стопанство, ще задържимъ ли тѣзи дивизи? Очевидно, не. Очевидно е, следователно, че всичките критики, които се отправятъ противъ внесения отъ мене законопроектъ, сж критики абсолютно неоснователни, защото ние се съгласихме, че не самиятъ монополъ самъ по себе си, но възможността да имаме дивизи, ще крепи нашата национална монета. А за да можемъ да имаме тази възможностъ, трябва да имаме повече кредитъ и повече довърие. А това довърие и този кредитъ ще добиемъ чрезъ тая възможностъ, която се създава чрезъ този законопроектъ.

Думата „монополъ“ се махва отъ чл. 1 на закона, като се замѣнява съ „контролъ“. Значи, Българската народна банка запазва контролъ. Чл. 2 казва — и азъ върху него бихъ молилъ всички да обърнатъ внимание, макаръ че досега за него не се говори — (Чете) „Курсовѣтъ на всички външни платежни срѣдства се опредѣлятъ отъ Българската народна банка на базата на чл. 3 отъ закона за сѣщата и всички покупки и продажби се извършватъ въ рамките на тия курсове“. Кажете тогава, г. г. народни представители, защо критикувате този законопроектъ, когато Българската народна банка е пълненъ господаръ на курсовѣтъ на чуждите дивизи? Значи, даваме известна много малка свобода, при която Българската народна банка запазва всичките свои права. Защо тогава се говори, че ние предлагаме нщо такова, отъ което кой знае какви резултати ще има. Това е съвършено неоснователна критика, необмислена, непромислена. Изпуска се най-сѣщевената частъ на законопроекта, само за да се говорятъ на едро едни работи, които нмаатъ абсолютно никаква връзка съ законопроекта и които въ нищо не го обясняватъ, които, както ви казахъ, подбиватъ кредита на страната, които не сж върни и не отговарятъ на действителността.

Г. г. народни представители! По-нататкъ третото положение, което азъ трябва да изтъкна въ този случай, е

следното: въ последующето постановление на чл. 3 алинея първа азъ правя известни измѣнения; допускамъ въ това отношение нѣщо, което ще ми даде възможностъ, ще даде възможностъ и на правителството, да манипулира по-широко, за да види доколко тая малко по-голяма свобода ще даде резултати. Отъ една страна, както ви казахъ, рискътъ за по-дългосроченъ кредитъ остава върху частнитѣ банкови институти. Тѣ не сѣ доволни отъ този законопроектъ, както не сѣ доволни и всички други, които подтѣ покрива на монопола живѣха съ пълна сигурностъ, защото можеха да правятъ всѣкакви операции, които смѣтаха, че въ края на краищата Българската народна банка ще ги покрие. Затуй азъ давамъ възможностъ съ правилника на Българската народна банка да се доуреди въпросътъ за размѣритѣ на допусканитѣ сдѣлки. Г. Януловъ, който цитираше изрѣзки отъ всевъзможни издания, автори и пр., попита дали е вѣрно съобщението, въ което се казва, че се допускали сдѣлки дневно до 100.000 л. Това е вѣрно. Ето текста на правилника, изработенъ отъ Българската народна банка. Подъ „сдѣлки“ трѣбва да се разбиратъ всевъзможни операции, засагачи външни платежни срдѣства. (Чете) „Чл. 1. Българската народна банка, въ съгласие съ министра на финанситѣ, може да опредѣли банцитѣ, които ще бждатъ упълномощени да продаватъ девизи и други платежни срдѣства до размѣри 100.000 л., при условията, предвидени въ настоящия правилникъ. Казанитѣ банки ще бждатъ длъжни да се отчитатъ предъ Българската народна банка най-късно на следния денъ следъ операцията. Частнитѣ банки взематъ една комисиона до 10%, споредъ девизитѣ на Българската народна банка“. Мога да ви увѣря, че нито една частна банка нѣма интересъ при тия условия да извършва операции, защото разносикитѣ, които трѣбва да плати и които досега не е плащала, ще бждатъ такава тежестъ, че тя ще предпочете въ много ограничена форма и само въ най-необходимии случаи да извършва подобни операции, т. е. тъкмо противното на онова, което се поддържаше отъ трибуната.

Въ правилника има друго едно постановление, което засѣга сарафитѣ. Нѣма да чета цѣлия правилникъ. На сарафитѣ се дава възможностъ дневно да иматъ салдо отъ 5—20.000 л.; дава се освенъ това възможностъ на единъ пътникъ, който излиза отъ България, вмѣсто да изнесе български банкноти до 1.000 л., да изнесе български платежни срдѣства до 5.000 л. Това не сѣ голѣми улеснения, но все сѣ известни улеснения. Ние съ тѣхъ ще направимъ опитъ. Ако опитътъ спелучи, ако резултатитѣ отъ този правилникъ бждатъ налице, ако се даде възможностъ на Българската народна банка следъ известно време да бжде по-спокойна по отношение на девизитѣ, ще разрешимъ свободата и въ този правилникъ. Ако видимъ, че препрежденията, които г. Стефановъ отпрати къмъ цѣлия български народъ и къмъ цѣлия свѣтъ — съ изключение на себе си, защото най-малко той ги изпълнява и въ своето управление, и въ частната си деятельность — сѣ вѣрни и ако нововѣденията не дадатъ резултати, тогава ние ще отменимъ този правилникъ — имаме всичката възможностъ да се върнемъ къмъ сегашното положение.

Д. Дрънски (д): На лична база, значи.

Министъръ В. Молловъ: Разбира се, когато се препоръчва на общинитѣ да не правятъ електрически инсталации, трѣбва да се почне оттамъ, откъдето е направено — въ гр. Сливенъ. Ние не съзнаваме, той съзнава защо го прави. Г. Стефановъ се препоръчва като единственъ ясновидецъ по тия финансови въпроси, като човѣкъ, който препоръчва една рецепта, която никой не искалъ да слуша. И затова азъ му казахъ, че добрата политика започва отъ личната, и, следователно, той трѣбва да започне отъ себе си. Възражението на г. Савовъ бѣше право, че нашитѣ общини искатъ да живѣятъ, че нашиятъ народъ иска да живѣе, че неговитѣ културни потребности се развиватъ и че, когато се нажежатъ до такава степенъ, че трѣбва да бждатъ удовлетворени. . .

Б. Павловъ (д): Ще ограбимъ държавата — това е заключението.

Министъръ В. Молловъ: Нѣма да ограбимъ държавата, а ще търсимъ начинъ на удовлетворение. Не само гр. Сливенъ има нужда отъ електричество, а и Шуменъ.

Б. Павловъ (д): Това е аргументъ на Българската народна банка, тя го пише,

Министъръ В. Молловъ: Българската народна банка въ това отношение е следвала политика на ограничение, е следвала една добра финансова, икономическа и стопанска политика. Една емисионна банка има две срдѣства или най-много три, съ които би могла да повлияе въ тая посока. Онзи методъ, който препоръчваше г. Стефановъ, безъ да смѣе да го изкаже, е осъденъ отъ цѣлия свѣтъ — метода на контингентирание, или Дирекцията за стопански грижи и обществена предвидливостъ, която е оставила такива тежки спомени за България, която не зная какъ се цени отъ самия нейнъ директоръ, който я ръководѣше. Дирекцията за с. г. о. п. не можемъ да въведемъ сега, защото ще бжде много тежко, и ако бихме помислили да я възобновимъ — обаче Българската народна банка може да покачи скоростта — тогава частнитѣ банки ще спечелятъ.

А. Радоловъ (з. в): Нѣма да има купони.

Министъръ В. Молловъ: Вие сте любители на с. г. о. п. и управлението на Караджовъ.

А. Радоловъ (з. в): Не сме любители. Времето тогава я наложи.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Ние казваме, че това време не бива да се връща.

Министъръ В. Молловъ: Сконтото не бива да се покачи сега, защото ще бжде въ полза на частнитѣ банки и лихваритѣ, защото това ще бжде ограничение на кредита. Това е второто срдѣство и Българската народна банка трѣбва да действа въ тая посока много деликатно и тя действа.

Третото срдѣство е ограничение на пусканитѣ въ обращение банкноти, които нѣкози искаха да представятъ тукъ, че сѣ намалени, а се установи отъ прекъсването на министър-председателя, че сѣ въ сжция размѣръ, въ който сѣ били и по-рано. Това сѣ тритѣ срдѣства.

Но емисионниятъ институтъ, който е натоваренъ съ тая задача и който има най-чувствително мѣрило за нуждитѣ на пазара, за нуждитѣ срдѣства и т. н., ще вземе своитѣ мѣрки своевременно и ще действа по такъвъ начинъ, по който той счита, че стопанскитѣ интереси на страната ще бждатъ запазени, ще бжде запазена и нашата монета и сжщевременно Българската народна банка ще бжде въ положение да отговаря на своитѣ задължения по този законъ, който азъ ви представямъ.

Г. г. народни представители! Азъ не мисля повече да отегчавамъ вашето внимание. По много въпроси ще има още да говоримъ въ течение на разискванията на законопроекта на второ четене. Но трѣбва да ви съобща и друго. Този законопроектъ и самиятъ правилникъ сѣ изработени отъ Българската народна банка, разисквани сѣ въ нѣколко заседания на управителния съветъ; свиканъ е билъ общиятъ управителенъ съветъ на банката, при участието на техническия съветникъ; изслушани бѣха мненията на директоритѣ на всички частни банки и членовѣтѣ при банковитѣ секции, свикани на конференция за тая целъ. И следъ като Българската народна банка взе предъ видъ всички съображения за положението отъвънъ, за ангажментитѣ си за мѣроприятията, които трѣбва да бждатъ взети, и следъ като си запазва правото въ тоя случай да може да създаде нѣщо, което ще бжде еластично, препоръчва правителството да възприеме този законопроектъ. Ние, следователно, внасяйки го тукъ, действуваме въ съгласие съ всичкитѣ компетентни фактори по тая материя. Съжалявамъ, че не сѣ били и господата, които така много тукъ се препоръчватъ, особено г. Януловъ, който съ своята заключителна речъ искаше да каже, че, за голѣмо съжаление, най-компетентниятъ човѣкъ, а именно той, не билъ привлеченъ за съвѣщание по този въпросъ! Това бѣше неговото заключение. Той отдавна започва всѣка речъ съ стопанскитѣ съветъ и свършва съ стопански съветъ. Искаше — съвършено непонятно защо — и българскитѣ държавни желѣзници да снабди съ стопански съветъ, макаръ че такъвъ нѣма да има. Обаче неговото предисловие е едно: ако не председателъ, то главенъ секретаръ, или въ всѣки случай вѣлхновителъ на този стопански съветъ да бжде лично той. Увѣрявамъ ви, г-да, ако стопанскитѣ съветъ ще действа по рецептитѣ, които тукъ се препоръчаха отъ тая трибуна, и които азъ четехъ въ неговата брошура, този стопански съветъ нѣма да трае денъ до пладне и ще бжде такава пакостъ, отъ която всички ще се отвърнатъ и то-

гава цѣлата негова стопанска програма и всичките негови предположения ще паднат сами по себе си. Може да действаме да го имаме. Имали сме го въ миналото, можемъ да го имаме и въ бъдеще. Даже нѣкои още подозиратъ, че протоколитъ на стопанския съветъ, който съществуваше въ 1924 г., не зная къде били. Тѣ сж въ Министерството на финанситѣ. Ако той престана самъ по себе си да съществува, то е вследствие обстоятелствата. Но обстоятелствата могатъ да възродятъ таквъ. Има нѣкои държави, които минаватъ къмъ стопански парламентъ, обаче самата идея е осъдена почти навсѣкѣ. Таквъ стопански съветъ има въ Германия. За него се говори единъ път. Опитватъ се да го създадатъ въ Франция.

Р. Басилевъ (д. ст): Въ Германия не го свикватъ.

Министъръ В. Молловъ: Не го свикватъ, защото какво ще реатъ? Или, ако той е обширенъ, той е единъ видъ парламентъ безъ задължително решение. Неговите рецепти нѣма да бъдатъ приети отъ Народното събрание, но могатъ да създадатъ една атмосфера за едни критики, често дѣти съвършено неоснователни и, следователно, невъзможностъ за една действителна дейностъ; или пъкъ той ще се обрне тогава, както азъ си позволихъ да кажа единъ път, въ единъ мезинищъ, съ безкрайни разисквания по проекти, които ще бъдатъ представени, съ които ще се занимава месеци и година и които въ края на краищата ще се изразятъ въ туй, че икономитѣ по бюджета, които така се препоръчватъ — защото неговитѣ членове нѣма да работятъ безплатно — ще бъдатъ съкратени най-малко съ тая сума, която би трѣбвало да бъде разходвана. Следователно, нѣма защо да бъде създаванъ сега. Но, както ви казвамъ, обстоятелствата могатъ да доведатъ и до създаване на таквъ стопански съветъ. Ще видимъ това, когато му дойде времето.

Г. г. народни представители! Азъ привършвамъ основа, което имамъ да кажа. Нѣма защо да се спирамъ върху нѣкои отдѣлни въпроси. Въпросътъ, че законътъ може да бъде отмененъ съ постановление на Министерския съветъ, ще се обясни на второ четене или въ комисията, когато законопроектътъ ще се разгледа тамъ. Въпросътъ е да може да се действа по-еластично. Обаче, г-да, нашето Народно събрание винаги заседава и, следователно, правителството никога не е отбѣгвало да сезира Народното събрание съ всички подобни въпроси. Трѣбва да отбележите, че по Министерството на финанситѣ и нѣщо по едно министерство, стикто ние вземаме участие въ кабинета на г. Лялчевъ, нѣма министерско постановление, когато е заседавала Камарата — винаги сж внасяни законопроекти — и нѣма останало министерско постановление извънъ заседанието на Камарата, което да не е било представено своевременно за одобрение отъ Народното събрание. Съ тая практика ние отдавна сме сжасали и, следователно, въ туй отношение никога не могатъ да ни се поставятъ въ укоръ нѣкакви намѣрения, че желаемъ да отклонимъ народния суверенитетъ отъ неговитѣ права и т. н. Въ това отношение въпросътъ нѣма защо да възбужда никакви критики. Въпросътъ е само за едно — нали така? — да се намѣри надлежната формула и надлежната еластичностъ, за да може да се действа по-добре и по-ясно.

Г. г. народни представители! Съ този законопроектъ ние изпълняваме нѣщо, съ което сме се задължили по-рано. Не ние го изпълняваме не само затуй, че сме се задължили, но защото преценяваме положението такова, че можемъ да го направимъ. Азъ ви казвамъ: вмѣсто монополъ, ще имаме контролъ на Българската народна банка. Българската народна банка си създава и си запазва всичките права, всичкото положение, ако щете, и всичките отговорности, по които така косвено се хвърлиха известни укори съ огледъ дано по-скоро дойде времето да се отменятъ и това ограничение, защото ограничението, което сега съществува, при все туй нѣкой път е доста тежко за известни частни заинтересовани лица. Следователно ние минаваме въ една преходна стадия, минаваме въ едно положение, което отговаря на фактическите данни, което отговаря на положението на Българската народна банка и следователно, това измѣнение трѣбва да бъде направено, защото чрезъ него ние засилваме и довършваме къмъ кредита на България. Ние не можемъ да се отдалечимъ отъ чуждитѣ държави; ние не сме нѣщо затворено, ние съ нашето стопанство сме свързани съ всички държави, съ всичките препоръки, съ цѣлия животъ. Това, което се чете отъ г. Януловъ за чехословашката народна банка, се отнася за една епоха преди нейната ре-

форма, когато тя представляваше едно отдѣление на министерството на финанситѣ, доколкото азъ не се лъжа — той не събщи датата. Тогава така беше, но днесъ и чехословашката народна банка е въ друго положение. Пъкъ, ако вие прочетете и самия правилникъ, вие ще видите и ще се убедите, че министърътъ на финанситѣ винаги е запазвалъ своитѣ права; той е лицето, което ще внася или ще измѣнява тѣзи закони, и той е, който, отъ името на държавата и на нашитѣ върховни стопански интереси, ще действа. Следователно, трѣбва да кажа, че и въ туй отношение ние, изпълнявайки едно задължение, въ смѣтностъ извършваме една необходима, целесъобразна, разумна работа.

Мнозина искаха да критикуватъ и въ друго отношение — защо сме се задължили съ този протоколъ и че бѣжанскиятъ заемъ не билъ за бѣжанцитѣ, а билъ за поддържане на девизи. Че когато имаме девизи, разбира се, ще се поддържатъ съ разплагаемитѣ срдства и девизитѣ, но целта на заема бѣше за подпомагане на бѣжанцитѣ. Защо бѣше стабилизационниятъ заемъ? Защо не сме обрнали девизитѣ въ левове — това бѣше голѣмата критика преди нѣколко месеци — защо сме ги държали въ чужди девизи? И до тамъ отиде нашата икономическа мисль — да не разбира онова, което разбиратъ най-обикновенитѣ, така да кажа, хора, които шо годе бораватъ съ финанси. И въ туй отношение трѣбва да кажа, че ние сме действували по единъ път, въ който не сме били сами, но въ който сме извършвали всичко ясно, открито, съ публично обсъждане; всичко е записано, внесено въ протоколъ. Никакви скрити задължения, неяви, негласни, не съществуватъ. Това, което ние сме направили, ние сме го вършили съ Обществото на народитѣ, съ финансовия комитетъ. Азъ бихъ желалъ, бихъ молилъ народното представителство да има време да изиска и да прегледа финансовия законъ на кралство Ромъния — съседното кралство. Това е законътъ за монетитѣ и законътъ за създаване на автономна каса за монополитѣ, която не е уговорена съ Обществото на народитѣ, която е stipulirana съ частни банки. Законътъ започва съ програмата на ромънското правителство за монетната стабилизация и икономическото развитие на държавата, кждето, параграфъ по параграфъ, вие ще видите какви задължения поема ромънската държава спрямо частни банки. Вие ще видите, че тамъ се назначава технически съветникъ съ по-голѣми права и функции, отколкото ние имаме таквъ, срещу когото нѣма никаквъ рекурсъ — не е възможно нѣкъде да се потъжи нѣкой който и да било; вие ще видите, че се създава законъ за монетата, измѣняватъ се всичките статута на банката, предвижда се сжщото за желѣзницитѣ, програма за изпълнение по желѣзницитѣ.

Р. Басилевъ (д. ст): Съ автономенъ управителенъ съветъ.

Министъръ В. Молловъ: Съ автономенъ управителенъ съветъ, който ние отхвърлихме и финансовия комитетъ не го възприе. Азъ ще ви прочета, напр., по отношение програмата на финансовия министъръ, какво приема ромънската държава-победителка по отношение на частни банки. Министърътъ на финанситѣ е отговоренъ за бюджетното упражнение; ще изготвя самъ общия бюджетъ на приходитѣ и разходите възъ основа на предложенята на разходитѣ, които ще му бъдатъ представени и отъ другитѣ министри; въ съгласие съ практиката, която се следва отъ британския парламентъ, депутатитѣ нѣма да иматъ право да предлагатъ никакви нови кредити, нито покачване на каквито и да е кредити, представени отъ правителството. Азъ питамъ: каквъ е суверенитетътъ?

С. Мошановъ (д. ст): Спрямо частнитѣ банки.

Министъръ В. Молловъ: Да. — И азъ се питамъ тогава: кжде сме ние и защо правимъ всичко това, което въ нашата преса и отъ отдѣлни оратори тукъ се изнесе като едно подозрение къмъ лице непричастно въ тѣзи работи — представителътъ на Обществото на народитѣ тукъ, който винаги е билъ отъ най-голѣма полза за България, който винаги съ най-голѣмо съчувствие е викавалъ въ нашитѣ нужди, въ нашитѣ интереси и винаги е билъ лицето, което съ своитѣ съвети е давало известни крайно полезни указания? Защо чрезъ него се хвърля укоръ на финансовъ комитетъ, на Обществото на народитѣ, което се притича на помощъ на България, въ което ние вземаме участие, ние сме негови членове? Че какъ Обществото на народитѣ ще на-

кърнява нѣкакъвъ нашъ суверенитетъ? Ами ние сме въ него! Какъ може въ нашето общество — което въ известни случаи се подклажда отъ заинтересовани елементи, както напоследъкъ по единъ търгъ, който се произведе въ Министерството на железницитѣ, въ който търгъ никой никаква намѣса нѣма, освенъ самата комисија и отговорниятъ министъръ — да се повдига въпросъ, че нѣкой се намѣсилъ, за да бѣдѣло отдадено на нѣкаква си търговска къща такова или друго предприятие?

Г-да! Тѣбѣ да ви кажа, че това е една болна психология, отъ която ще страдаме не само ние — ще страда България, ще страда нейниятъ кредитъ. Ние сме се отнасяли съ всичкото довѣрие къмъ Обществото на народитѣ; и то е отговаряло съ пълно и безусловно довѣрие. Неговитѣ препорѣки и съвети сѣ препорѣки и съвети на хора специалисти, които се водятъ по икономически закони и по дълбоки познания. Тѣ не се биятъ въ гърдитѣ и не казватъ като нѣкои тукъ: „Ние сме се учили отъ живота, безъ да сме знаели нѣщо друго“; или: „Ние въ живота не влизаеме“, а приказватъ за туберкулозата въ свръзка съ монопола на девизитѣ.

По този начинъ не се гледа сежюзно на държавни въпроси. На довѣрието ние сме отговаряли съ довѣрие; то ни е дадено, ние ще го крепимъ. Ние — правителството, болшинството — не сме направили нищо, което да нахърни кредита на България. Но азъ виждамъ отзвука на тѣзи речи, които идатъ отъ онѣзи мѣста (сочи лѣвицата), и на това, което нѣкой пакъ се казва въ нашия печатъ, въ другъ единъ барометъръ: курса на нашитѣ ценни книжа, които нѣма никакво основание да иматъ този курсъ! Когато ще дойдатъ оратори отъ тази трибуна да приказватъ, че България е прогнила отъ туберкулоза, че въ нея убийствата сѣ толкова много, че не се знае какво да се каже когато нѣкой ще ви каже, че въ България всичко е опросѣло, че бюджетътъ е въ постояненъ дефицитъ — което, разбира се, не е вѣрно — всичко това се слива въ едно, за

да се създава настроение въ народа противъ правителство, противъ болшинство, противъ Демократическия сговоръ. Въ сѣщностъ, обаче, се работи противъ България; и се работи по начинъ такъвъ, че даже ако това болшинство не би могло да изпълни своята задача до край, то онѣзи, които ще го замѣстятъ и които ще носятъ тази отговорностъ, първи ще си посипятъ главитѣ съ пепелъ за това недомислие, което тѣ проявяватъ, острастени отъ партизанска злоба къмъ правителството, което отъ 9 юний 1923 г. насамъ е осъществило такива голѣми резултати за България.

Азъ моля законопроекта да се приеме на първо четене. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ).

Председателствуващъ А. Христовъ: Ще се гласува. Моля, които приематъ на първо четене законопроекта за изменение и допълнение на закона за търговия съ външни платежни срѣдства (девизи и банкноти), да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Ще опредѣлимъ дневния редъ за утрешното заседание.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: На първо мѣсто да се поставятъ на първо четене законопроектитѣ за разрешаване на общинитѣ: Айтоска, Еленска и Габровска да сключатъ заемъ; следъ туй: одобрение предложението за одобрение договора, сключенъ между българското правителство и Дисконто Гезелшафтъ, и по-нататъкъ да следватъ останалитѣ точки отъ днешния дневенъ редъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ така предложението отъ г. министъръ-председателя дневенъ редъ, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 21 ч 15 м.).

Председателъ: **АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ**

Подпредседатели: { **А. ХРИСТОВЪ**
 { **В. ДИМЧЕВЪ**

Секретаръ: **В. ИГНАТОВЪ**

Началникъ на стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

СЪДЪРЖАНИЕ

Отр.

Отпуски — решени на народните представители: Кирилъ Ноевъ, д-ръ Кънчо Милановъ, Георги Енчевъ, Петко Разсукановъ, Димитъръ Ловчиновъ, Тома Константиновъ, Димитъръ Пешевъ, Василъ Митевъ, Борисъ Наковъ Божковъ, Иванъ Казанжиевъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Еминъ Агушевъ, Стефанъ Димитровъ, Никола Аретовъ и Боню Колевъ 2341

Издания:

- 1) отъ народните представители Я. Сакъзовъ и Д. Нейковъ къмъ министра на търговията, промишлеността и труда относително стачката на тютюневите работници въ Хасково (Съобщение) 2341
- 2) отъ народния представител Д. Гичевъ къмъ министра на вътрешните работи и народното здраве относително произволи на полицейските власти въ Татарпазарджишка околия. (Съобщение) 2341

Законопроекти:

- 1) за разрешаване на Еленската градска община да сключи заемъ (Съобщение) 2341
- 2) за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ. (Съобщение) 2341
- 3) за разрешаване на Габровската градска община да сключи заемъ. (Съобщение) 2341
- 4) за измѣнение и допълнение закона за търговия съ външни платежни срѣдства (девизи и банкноти). (Първо четене) 2348

Предложение за одобрение договора за неутралитетъ, помирение, **сѣдебно уреждане и арбитражъ** между България и Турция. (Продължение разискванията и приемане) 2341

Указъ № 6 отъ 23 май 1929 г. за продължение заседанията на II-та редовна сесия на XXII-то обикновено Народно събрание до 15 юний 1929 г. вкл. (Прочитане) 2348

Дневенъ редъ за следващото заседание 2369